



**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013



Statens
offentliga
utredningar

1970:47

Justitie-
departementet

A: Ref.

Skydd mot avlyssning

SOU

Betänkande av integritetsskyddskommittén
Stockholm 1970

Statens offentliga utredningar 1970

Kronologisk förteckning

1. Barns utemiljö. Tryckeribolaget. C.
2. Om stat och kyrka. Beckman. U.
3. Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
4. Reformerad lärarutbildning. Svenska Reproduktions AB. U.
5. Statligt stöd till fiskehamnar. Esselte. Jo.
6. Ny livsmedelsstadga m.m. Del I. Förslag och motiv. Tryckeribolaget. S.
7. Ny livsmedelsstadga m.m. Del II. Bilagor. Tryckeribolaget. S.
8. Yrkesteknisk högskoleutbildning. Svenska Reproduktions AB. U.
9. Snöskotern-fordonet och föraren. Esselte. K.
10. Fria läromedel. Beckman. U.
11. Folkvandvårdens utbyggande och reglering. Beckman. S.
12. Värnpliktstjänstgöringens civila meritvärde. Esselte. Fö.
13. Sveriges energiförsörjning. Energilpolitik och organisation. Svenska Reproduktions AB. I.
14. Urbaniseringen i Sverige. Bilagedel I till Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
15. Regionalekonomisk utveckling. Bilagedel II till Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
16. Riksdagsgrupperna • Regeringsbildningen. Norstedt & Söner. Ju.
17. Ersättare för riksdagsledamöterna. Esselte. Ju.
18. Upphandling av byggnader. Del 2. Administrationen. Beckman. Fi.
19. Svensk FN-lag. Esselte. Ju.
20. Behörighet, meritvärdering, studieprognos. Specialundersökningar av kompetensfrågor. Esselte. U. (Utkommer senare.)
21. Vägar till högre utbildning. Esselte. U.
22. Pedagogisk utbildning och forskning. Berlingska Boktryckeriet, Lund. U.
23. Understödsföreningar. Svenska Reproduktions AB. Fi.
24. Rationell bensinhandel. Esselte. H.
25. Aspirationer, möjligheter och skattemoral. Göteborgs Offsettryckeri AB, Surte. Fi.
26. Körkort och körkortsregistrering. Norstedt & Söner. K.
27. Allmänna val på våren? Norstedt & Söner. Ju.
28. Tjänstgöringsbetyg. Norstedt & Söner. Fi.
29. Decentralisering av statlig verksamhet. Esselte. Fi.
30. Stordriftsfördelar inom industriproduktionen. Esselte. Fi.
31. Militära straff och disciplinmedel. Esselte. Ju.
32. Polisen i samhället. Esselte. Ju.
33. Medel för styrning av byggnadsverksamheten. Norstedt & Söner. In.
34. Svenska folkets inkomster. Esselte. In.
35. Hemförsäljning. Göteborgs Offsettryckeri AB, Surte. Ju.
36. Kilometerbeskattning. Berlingska Boktryckeriet, Lund. Fi.
37. Översyn av vissa punktskatter. Esselte. Fi.
38. Förtrolig företagsinformation och börshandel. Esselte. Fi.
39. Sexualkunskapen på grundskolans låg- och mellanstadier. Esselte. U.
40. Revision av vattenlagen. Norstedt & Söner. Ju.
41. Företag och Samhälle. Del 1. Esselte. I.
42. Företag och Samhälle. Del 2. Esselte. I.
43. Ungdom - Bostad. Esselte. In.
44. Språkundersökningen bland finländska barn och ungdomar i Sverige. Esselte. U.
45. Gruvårtslig speciallagstiftning. Svenska Reproduktions AB. Ju.
46. Den äldre arbetskraften inom bygggnadsindustrin. Esselte. In.
47. Skydd mot avlyssning. Norstedt & Söner. Ju.



Statens offentliga utredningar
1970: 47
Justitiedepartementet

Skydd mot avlyssning

Betänkande av integritetsskyddskommittén
Stockholm 1970

Platons filosofiska verk
1970
Fjärde utgåvan



Platons filosofiska verk
avlysning

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Genom beslut den 13 maj 1966 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga för utredning angående förstärkt integritetsskydd på personrättens område.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades den 4 augusti 1966 såsom sakkunniga dåvarande justitierådet, numera justitiekanslern Bengt Lännergren, tillika ordförande, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, numera ledamoten av riksdagens första kammare, redaktören Kaj Björk, ledamoten av riksdagens första kammare, ombudsmannen Thure Dahlberg, ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren Gunnar Larsson i Luttra, kommerserådet Olle Lindqvist, revisionssekreteraren Anders Litzén och ledamoten av riksdagens första kammare, docenten Henrik Åkerlund.

Att såsom experter biträda utredningen förordnades den 5 oktober 1967 laboratorn Alf Lindgren och teknologie licentiaten Patrik Wahren.

Till sekreterare åt de sakkunniga förordnades den 22 september 1966 hovrättsassessorn Göran Ljungberg.

De sakkunniga har antagit namnet integritetsskyddskommittén.

Kommittén har med anledning av remisser avgivit utlåtanden den 25 september 1967 över utredningens om illojal konkurrens betänkande "Otillbörlig konkurrens" (SOU 1966: 71) och den 10 januari 1968 över en av rikspolisstyrelsen den 10 oktober 1967 dagtecknad skrivelse om avlyssning av polisens radiotrafik m. m.

Kommittén har haft överläggningar med det danska straffelovrådet och med representanter för Norge och Finland.

Kommittén får härmed överlämna delbetänkande om skydd mot avlyssning. Betänkandet är i huvudsak enhälligt. Särskilt yttrande har avgetts av hr Åkerlund.

Stockholm i september 1970.

Bengt Lännergren

*Kaj Björk
Olle Lindqvist*

*Thure Dahlberg
Anders Litzén*

*Gunnar Larsson
Henrik Åkerlund*

/ Göran Ljungberg

Innehåll

Lagförslag

Förslag till Lag om ändring i brottsbalken	9
Förslag till Lag om ändring i strafflagen den 16 februari 1864	10
Förslag till Lag om ändring i radiolagen (1966: 755)	10
Förslag till Kungörelse om ändring i kungörelsen (1967: 446) om radiosändare	12
Förslag till Lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur	12

Utredningsdirektiven	15
----------------------------	----

Kapitel 1 *Delbetänkandets omfattning och innehåll*

1.1 Avgränsningar i utredningsuppdraget	18
1.2 Sammanfattning av delbetänkandet	19

Kapitel 2 *Den tekniska apparaturen* ..

2.1 Inledning	22
2.2 Den akustiska apparaturen. Konstruktion och verkningssätt	23
2.2.1 Inledning	23
2.2.2 Mikrofoner	24
2.2.3 Radiosändare	25
2.2.4 Trådsändare	26
2.2.5 Telefoner	26
2.2.6 Mottagningsapparat ..	27
2.3 Den optiska apparaturen	28
2.3.1 Inledning	28
2.3.2 Miniaturkameror, teleobjektiv, TV-kameror	28
2.3.3 Mörkerapparat	29
2.3.4 Laserutrustning	29

2.3.5 Fiberljuskikare ...	
2.4 Apparaturens förekomst i Sverige	30
2.4.1 Inledning	30
2.4.2 Den akustiska apparaturen	30
2.4.3 Den optiska apparaturen..	31
2.5 Skyddsåtgärder	32
2.5.1 Inledning	32
2.5.2 Skydd mot den akustiska apparaturen	32
2.5.3 Skydd mot den optiska apparaturen	33

Kapitel 3 *Gällande svensk rätt*

3.1 Inledning	34
3.2 Fridsbrotten	35
3.2.1 Inledning	35
3.2.2 Hemfridsbrott och olaga intrång	35
3.2.3 Ofredande	36
3.2.4 Brytande av post- eller telehemlighet	36
3.2.5 Intrång i förvar	37
3.3 Inskränkningar i rätt att använda teknisk apparatur	38
3.4 Tvångsmedel m. m.	39
3.4.1 Inledning	39
3.4.2 Telefonavlyssning	39
3.4.3 Beslag	40
3.4.4 Post- och televerkets anställdas befogenheter	40
3.5 Näringsrättsliga bestämmelser ..	41
3.6 Utnyttjande av information om annan	43
3.6.1 Inledning	43
3.6.2 Tystnadsplikt	43
3.6.3 Förtal	44
3.6.4 Skydd för yrkeshemligheter	44
3.7 Sammanfattning	45

Kapitel 4 <i>Översikt över utländsk rätt</i> ..	46	Bostadshavaren och medboende ..	73
4.1 Inledning ..	46	Inneboende ..	73
4.2 Belgien ..	46	Samboende ..	74
4.3 Danmark ..	47	Gäster och boende ..	74
4.4 Frankrike ..	47	Gäster inbördes ..	74
4.5 Förenta staterna ..	47	6.5.3 Övriga utrymmen ..	75
4.6 Holland ..	50	Tillfälliga besökare ..	75
4.7 Norge ..	51	Lokalhavaren ..	75
4.8 Schweiz ..	51	Lokalhavaren och tillfälliga besökare ..	76
4.9 Storbritannien ..	52	Särskilt om restauranger m. m. ..	76
4.10 Västtyskland ..	53	Arbetsgivare och anställda Anställdas bruk av apparaturen ..	77
4.11 Österrike ..	54	Särskilt om sammankomster ..	78
Kapitel 5 <i>Allmänna överväganden</i> ..	55	Kapitel 7 <i>Näringsrättsliga åtgärder</i> ..	81
5.1 Inledning ..	55	7.1 Inledning ..	81
5.2 Integritetsbegreppet ..	55	7.2 Den legitima användningen ..	82
5.3 Sanktionsproblemet ..	58	7.2.1 Akustisk apparatur ..	82
Kapitel 6 <i>Straffrättsliga åtgärder</i> ..	63	7.2.2 Optisk apparatur ..	83
6.1 Inledning ..	63	7.2.3 Slutsatser ..	83
6.1.1 Sammanfattning av 5 kap. ..	63	7.3 Kontroll av näringsrättsliga åtgärder ..	84
6.1.2 Några grundläggande distinktioner ..	63	7.3.1 Strävanden mot mikroformat ..	84
6.2 Integritetsangrepp i annans bostad ..	64	7.3.2 Särskilt om mikrofoner ..	85
6.2.1 Inledning ..	64	7.3.3 Särskilt om telefonadaptorer ..	86
6.2.2 Närverkande apparatur. Första momentet ..	65	7.4 Radiosändare ..	86
6.2.3 Närverkande apparatur. Andra momentet ..	65	7.4.1 Inledning ..	86
6.2.4 Särskilt om telefoner ..	66	7.4.2 Kommitténs förslag ..	87
6.2.5 Vanliga telefonsamtal ..	66	Innehav och tillverkning. Import ..	87
6.2.6 Avlyssning via telefonnätet ..	66	Försäljning ..	90
6.3 Integritetsangrepp i annans gård ..	68	7.5 Förslag till lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur ..	91
6.3.1 Inledning ..	68	7.6 Särskilt om reklam ..	92
6.3.2 Närverkande apparatur ..	69	Kapitel 8 <i>Särskilda frågor</i> ..	95
6.3.3 Avståndsverkande apparatur ..	69	8.1 Inledning ..	95
6.4 Integritetsangrepp i övriga utrymmen ..	69	8.2 Regler om åtal ..	96
6.4.1 Inledning ..	69	8.3 Användning av integritetsfarlig apparatur i brottsbekämpande syfte ..	96
6.4.2 Skyddsfrågan ..	70	8.4 Skadestånd ..	97
6.4.3 Särskilt om motorfordon ..	71		
6.5 Integritetsangrepp inifrån ..	71		
6.5.1 Inledning ..	71		
6.5.2 Bostad och gård ..	72		
Bostadshavaren och gäster ..	72		

8.5	Bestämmelser om ikraftträdande m. m.	99	Kapitel 9 <i>Specialmotivering till 4 kap. 6 a § brottsbalken</i>	101
8.5.1	Lagen om ändring i brottsbalken	99	<i>Särskilt yttrande</i>	111
8.5.2	Lagen om ändring i radiolagen	99		

Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken,
dels att 4 kap. 11 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i balken skall införas en ny paragraf, 4 kap. 6 a §, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 a §

Avlyssnar eller upptager någon medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud vad som försiggår där annan har sin bostad, dömes, om gärningen sker utan dennes lov, för *olovlig avlyssning* till böter eller fängelse i högst två år.

Vad som sägs i första stycket om bostad skall även gälla beträffande plats som avses i 6 § andra stycket, om gärningen sker utan lov av den som förfogar över platsen eller, där fråga är om arbetsplats, utan stöd i avtal mellan arbetsgivare och anställd.

Till böter eller fängelse i högst två år dömes den som inom bostad eller plats som avses i 6 § andra stycket olovligen anbringat tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud.

Denna paragraf avser ej sammanträde eller annan sammankomst vartill allmänheten äger tillträde.

11 §

Hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, ofredande som icke förövats å allmän plats eller intrång i förvar må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Detsam-

Hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, *olovlig avlyssning eller annan gärning som avses i 6 a §*, ofredande som icke förövats å allmän plats eller intrång i förvar må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller

(Nuvarande lydelse)

ma skall gälla olaga tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

(Föreslagen lydelse)

ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Detsamma skall gälla olaga tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Denna lag träder i kraft den

**Förslag till
Lag om ändring i strafflagen den 16 februari 1864**

Härigenom förordnas att 6 kap. 3 § strafflagen den 16 februari 1864 skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §

För lidande ————— vedergällning givas.
Den som ————— vunnit upprättelse.

Vad i första stycket sägs skall ock gälla, om någon tillskyndas lidande genom brott som avses i 4 kap. 6 a § första eller andra stycket brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den

**Förslag till
Lag om ändring i radiolagen (1966: 755)**

Härigenom förordnas i fråga om radiolagen (1966: 755),
dels att 4 och 9 §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 2 a, 2 b och 10 §§, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 a §

Radiosändare får införas till riket endast av den som erhållit tillstånd enligt 2 §.

Förvärvar annan än statlig myndighet radiosändare, skall han senast vid mottagandet på begäran av överlåtaren till denne lämna ett exemplar av tillstånd enligt 2 §.

4 §

Bestämmelserna i 2 och 3 §§ äga ej tillämpning på radiosändare eller mottagare på utländskt fartyg, luftfartyg eller motorfordon.

Bestämmelserna i 2, 2 a och 3 §§ äga ej tillämpning på radiosändare eller mottagare på utländskt fartyg, luftfartyg eller motorfordon.

9 §

Den som innehar eller använder radiosändare i strid mot bestämmelserna i denna lag eller mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 2 § eller som driver verksamhet i strid mot bestämmelserna i 5 § dömes till böter eller fängelse i högst ett år.

Till böter eller fängelse i högst ett år dömes den som uppsåtligen

1. innehar eller använder radiosändare utan att ha tillstånd enligt 2 §,

2. använder radiosändare i strid mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 2 §,

3. överlåter radiosändare utan att kunna visa att förvärvaren hade tillstånd enligt 2 §, eller

4. driver verksamhet i strid mot bestämmelserna i 5 §.

Sändare som ----- därvid tillämpning.

Om ansvar för den som bryter mot 2 a § finnas bestämmelser i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling.

10 §

Tillstånd enligt 2 § erfordras för innehav här i riket av radiosändare som är ofullständig och av byggsats för tillverkning av radiosändare.

Vad 2 a § och 9 § tredje stycket samt 2 b § och 9 § första stycket 1 och 3 och andra stycket innehåller om radiosändare skall gälla beträffande införsel, förvärv, innehav och överlåtelse av ofullständig radiosändare samt byggsats för tillverkning av radiosändare.

Denna lag träder i kraft den Sker förvärv eller överlåtelse av radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare till följd av överenskommelse som träffats före sagda dag, skall dock 2 b § och 9 § första stycket 3 ej gälla.

**Förslag till
Kungörelse om ändring i kungörelsen (1967: 446) om radiosändare**

Härigenom förordnas, att 1 § kungörelsen (1967: 446) om radiosändare skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §

Tillstånd för annan än statlig myndighet att inneha eller använda radiosändare meddelas av televerket.

Tillstånd för annan än statlig myndighet att inneha eller använda radiosändare meddelas av televerket. *Bevis om tillstånd utfärdas i två exemplar.*

Televerket kan — — — — — sådant tillstånd.

Denna kungörelse träder i kraft den

**Förslag till
Lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur**

Härigenom förordnas som följer.

1 §

Med integritetsfarlig apparatur förstås i denna lag tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud, dock ej radiosändare.

Konungen förordnar i vad mån 2—6 §§ skall gälla för särskilt slag av integritetsfarlig apparatur.

Om radiosändare finnes bestämmelser i radiolagen (1966: 755).

2 §

Integritetsfarlig apparatur får innehas endast av den som erhållit tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Tillstånd meddelas för viss tid.

3 §

Integritetsfarlig apparatur får införas till riket endast av den som erhållit tillstånd enligt 2 §.

4 §

Integritetsfarlig apparatur får överlåtas endast om överlåtaren förvissat sig om att förvärvaren har tillstånd enligt 2 §.

5 §

Annan reklam om integritetsfarlig apparatur än skyltning skall tydligt erinra om att brukande kan medföra ansvar jämlikt brottsbalken.

6 §

Den som uppsåtligt bryter mot 2, 4 eller 5 § eller mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 2 § dömes till böter eller fängelse i högst ett år.

Integritetsfarlig apparatur som innehafts eller överlåtit i strid mot denna lag får förklaras förverkad, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligger.

Om ansvar för den som bryter mot 3 § finnes bestämmelser i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling.

Denna lag träder i kraft den

Utredningsdirektiven

I samband med att beslut fattades om att tillsätta utredningen anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter i yttrande till statsrådsprotokollet den 13 maj 1966:

Som ett resultat av den tekniska utvecklingen har under senare år kommit fram en mångfald nya apparater för ljudöverföring, ljudupptagning och fotografering. Det har bl. a. blivit möjligt att tillverka mikrofoner, radiosändare, bandspelare och kameror i sådant format att de lätt kan döljas i kläder, tändsticksaskar, pennor eller andra bruksföremål. Vissa apparat-typer kan utan svårighet anbringas på väggar och möbler på ett sådant sätt att de lätt undgår upptäckt. Också smygfotografering på stora avstånd är möjlig.

Med hjälp av dold apparatur kan man på stora avstånd avlyssna ett samtal i ett slutet rum. Samtalet kan registreras på band och vad som i övrigt tilldrar sig i rummet kan — utan att någon av de närvarande märker det — uppfångas av en kamera.

Möjligheterna att i hemlighet skaffa sig underrättelser av olika slag har alltså kraftigt ökat. Denna tekniska utveckling har på flera håll i världen väckt farhågor för missbruk. Även i vårt land har pekats på riskerna för att övervakningsapparater i mikroformat kan komma att finna vägen bl. a. till mindre nogräknade personer som vill använda dem för att utspionera andras privatliv eller för att sätta sig i besittning av affärs- eller yrkeshemligheter. Mikrofoner, radiosändare, bandspelare och kameror i mikroformat kan framställas till jämförelsevis låg kostnad och marknadspriserna behöver inte bli så höga att de avskräcker någon från att köpa.

Efter att ha anmärkt att rättsreglerna till skydd för den personliga integriteten är uppsplittrade på ett stort antal författningar fortsatte departementschefen:

Av betydelse i detta sammanhang är även vissa regler som inte tillkommit för att skydda enskilda personer mot integritetsangrepp men som begränsar rätten att inneha och använda teknisk apparatur som kan brukas till intrång i enskildas angelägenheter.

I rättegångsbalken och i lagen den 21 mars 1952 (nr 98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottsmål finns bestämmelser som ingående reglerar myndighets rätt att på grund av misstanke om brott hålla kvar och undersöka post- och telegraafförsändelser och att avlyssna telefonsamtal. För sådana åtgärder krävs i allmänhet tillstånd av domstol.

Enligt telefonreglementet får en abonnent inte utan tillstånd ansluta talregistreringsapparat till sin telefon. Lagen den 3 maj 1946 (nr 172) om radioanläggningar m. m. föreskriver att ingen får inneha eller utnyttja radiosändare utan särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t eller telestyrelsen. Lagen är tillämplig även på apparat som kan användas för hemlig avlyssning om apparaten bygger på ljudöverföring genom radiovågor.

Departementschefen behandlade härefter vissa bestämmelser i brottsbalken och yttrade:

Bestämmelserna i brottsbalken om hemfridsbrott och olaga intrång stadgar straff för den som obehörigen tränger sig in eller stannar kvar i annans bostad eller i byggnad eller på upplagsplats eller annat sådant ställe. Att olovligen avlyssna telefonsamtal eller bereda sig tillgång till postförsändelse, telegram eller annat telemeddelande som är under befordran genom post- eller televerket är straffbelagt såsom brytande av post- eller telehemlighet. Den som olovligen bereder sig tillgång till brev eller telegram som avlämnats till adressaten kan straffas för intrång i förvar men endast under förutsättning att meddelandet förvarats under lås eller förseglat eller tillslutet på annat sätt. Beträffande alla de nu nämnda integritetskränkningarna gäller att de är straffbara

endast som fullbordat brott, alltså inte redan på försöks- eller förberedelsestadiet.

Det är givet att upplysningar om enskilda privata angelägenheter som anskaffas på obehörigt sätt kan bli missbrukade. Ibland kan uppgiftssamlarens syfte vara att chikanera vederbörande, ibland kan införskaffandet av upplysningarna ingå som ett led i en brottslig verksamhet t. ex. utpressning. En publicering av upplysningarna kan någon gång beivras med stöd av brottsbalkens bestämmelser om ärekränkning, men ofta torde själva offentliggörandet inte vara straffbart även om det förorsakar skada, olägenhet eller i varje fall obehag för den vars privata angelägenheter blir röjda.

Som sammanfattande omdöme om gällande lagstiftning anförde departementschefen:

Sammanfattningsvis kan om gällande lagstiftning sägas att det visserligen finns bestämmelser som kan användas för att bekämpa åtskilliga former av kränkningar av privatlivet men att rättssystemet f. n. inte erbjuder ett effektivt skydd mot de ökade risker för integritetskränkningar som den moderna transistor- och fototekniken medför. I och för sig kan, för att ta ett exempel, den förut omnämnda radiolagen användas för att begränsa spridning av en del av den farligaste tekniska apparaturen, men åtskilliga av de apparater som det här är fråga om förutsätter inte överföring av ljud eller bild genom radiovågor och träffas därför inte av denna lag. En installation i hemlighet i en privatbostad eller ett arbetsrum av avlyssningsapparat kan förutsätta att ett hemfridsbrott begås men installationen kan mycket väl tänkas äga rum under sådana förhållanden att installatören inte kan dömas till straff i händelse av upptäckt. Privata skriftliga meddelanden skyddas i betydande utsträckning av bestämmelser om brytande av post- eller telehemlighet och om intrång i förvar men för muntliga meddelanden är rättsskyddet väsentligt sämre. Svagt utbyggt är vidare skyddet mot smygfotoografering — t. ex. med hjälp av kamera med teleobjektiv — och publicering utan lov av bilder ur enskilda personers privatliv.

Departementschefen konstaterade härför att det alltså var uppenbart att ytterligare lagstiftningsåtgärder behövdes i förbyggande syfte samt yttrade beträffande de mera grundläggande riktlinjerna för utredningsarbetet inledningsvis:

Man kan tänka sig att med lagstiftningens hjälp förstärka skyddet för privatlivet på olika sätt. Ett förbättrat skydd för privatlivet kan åstadkommas genom en ändrad utformning av bestämmelserna om straff för hemfridsbrott och annat intrång i enskildas privata angelägenheter. I viss utsträckning kan man vidare kriminalisera offentliggörande utan lov och annat obehörigt utnyttjande av vissa slag av informationer beträffande enskilda personer. Tillverkningen och handeln med tekniska apparater som lätt kan missbrukas kan dessutom regleras. Man kan också utöver vad som redan gäller belägga innehavet av sådana apparater med licenstvång. Metoderna utesluter inte varandra. Det är tvärtom sannolikt att den bästa effekten uppnås om två eller flera av dem kombineras.

I fortsättningen av anförandet tog departementschefen först upp brottsbalkens bestämmelser om fridsbrotten och yttrade:

De sakkunniga bör till en början överse brottsbalkens bestämmelser om fridsbrotten. Riktmärket bör vara att förtroliga muntliga meddelanden i princip skall skyddas gentemot obehöriga i samma utsträckning som skriftliga meddelanden i brev eller telegram. Lagstiftningen bör naturligtvis i första hand förbjuda obehörigt anskaffande av informationer om andras privata förhållanden, men det är möjligt att man bör gå längre. Det torde sålunda få övervägas om man inte bör kriminalisera sådana förfaranden som att en person, som deltar i ett konfidentiellt samtal, registrerar samtalet på band utan att de andra vet om det eller att en person, som besöker någon i hans bostad eller på hans arbetsrum, passar på tillfället att ta fotografier i smyg.

Sannolikt måste fridsbrotten fångas i generellt avfattade brottsbeskrivningar. Brottsbeskrivningarna bör utformas så att de i princip täcker samtliga fall där ett olovligt utforskande av privata angelägenheter sker med hjälp av teknisk apparatur. Samtidigt måste man emellertid, när brottsrekvisiten skall anges, se till att kriminaliseringen inte blir alltför omfattande. Liksom hittills bör man avstå från att bestraffa jämförelsevis oskyldiga utslag av nyfikenhet.

I samband härmed kom departementschefen in på frågan om s. k. industrispionage och uttalade:

Bestämmelserna om fridsbrott bör avse att skydda privatlivet i vidsträckt mening. Det finns lika stort behov av rättsskydd i arbetet

och yrkeslivet som i hemmet och familjelivet. Enligt vad jag har erfarit kommer utredningen om illojal konkurrens att senare i år lägga fram ett lagförslag som bl. a. innehåller bestämmelser om straff för den som olovligen bereder eller försöker bereda sig tillgång till affärs- eller yrkeshemlighet. De bestämmelser som behövs på detta område måste samordnas med brottsbalkens regler om fridsbrotten.

Departementschefen tog därefter upp frågan om rätt till egen bild och yttrade:

Redan nu finns det ett påtagligt behov av att kunna ingripa mot offentliggörandet av bildmaterial som framkommit vid obehörig fotografering, och behovet ökar med den förbättrade fototekniken. I viss utsträckning måste en enskild visserligen få finna sig i att bilder av honom utan hans samtycke visas i pressen, i journalfilmer, i televisionen o. s. v. Å andra sidan är det klart att man inte oreserverat kan godta att fotografier publiceras under sådana omständigheter att det inkräktar på de avbildades personliga intressen. Denna fråga uppmärksammades redan under förarbetena till lagen den 30 december 1960 (nr 730) om rätt till fotografisk bild men sköts då t. v. åt sidan. Det blir nu nödvändigt att ge sig i kast med problemet. De sakkunniga får undersöka om en lösning bör sökas inom lagstiftningens ram eller om det kan finnas andra åtgärder som är att föredra.

Därefter anmärkte departementschefen att processuella frågor måste beaktas och uttalade:

Behovet av rättsskydd för privatlivet gäller inte bara förhållandet mellan medborgarna inbördes. Det är en inte mindre viktig uppgift för lagstiftaren att värna den enskilde mot opåkallad insyn i hans privata angelägenheter från samhällsorganens sida. I den mån undantagsvis sådant som hemlig övervakning måste förekomma i myndigheternas arbete bör förutsättningarna härför noga regleras i lag. Som jag förut nämnt finns i rättegångsbalken och i lagen med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål regler om kvarhållande och undersökning av post- och telegrafafförsändelser och om telefonavlyssning. Dessa bestämmelser torde behöva kompletteras med regler om användningen i brottsbekämpande syfte av den nyaste transistor- och fototekniska övervakningsapparaturen. Därvid bör beaktas att en övervakning med dolda mikrofoner och annan liknande utrustning bör

kringgärdas med lika starka rättssäkerhetsgarantier som telefonavlyssning.

En annan processuell fråga som de sakkunniga bör pröva är om och i vad mån bevis som någon har kommit åt genom lagstridig avlyssning eller fotografering bör få åberopas i rättegång.

Beträffande åtgärder rörande tillverkning och handel med samt innehav av tekniska apparater som lätt kan missbrukas yttrade departementschefen:

Utöver straff- och processrättsliga åtgärder bör de sakkunniga även undersöka behovet och möjligheterna att genom näringsrättsliga åtgärder få erforderlig kontroll över spridningen av sådana tekniska apparater som det här är fråga om. En spridning i stor omfattning av apparater för hemlig avlyssning och annan liknande övervakning skulle kunna skapa en känsla av otrygghet bland medborgarna, och det är därför en vinst om man kan ingripa på ett så tidigt stadium som möjligt. Jag är emellertid medveten om att en näringsrättslig reglering och kontroll kan ha avigsidor. Utredningsarbetet får visa vilka typer av apparater som en eventuell reglering bör avse. Det blir också en uppgift för de sakkunniga att undersöka om en reglering bör ta sikte på tillverkningen och importen, om den bör avse handel med apparaterna eller om det eventuellt kan räcka med att uppställa krav på tillstånd av myndighet som villkor för rätt att inneha övervakningsapparatur. Även reklamen bör uppmärksammas. Som en bakgrund till ställningstagandena i de näringsrättsliga frågorna torde behövas inte bara en närmare undersökning av vilka apparattyper som förekommer och hur dessa fungerar utan också en kartläggning av olika tänkbara legitima och illegitima användningsätt.

Slutligen anmärkte departementschefen att de sakkunniga borde vara oförhindrade att ta upp även andra frågor om en förstärkning av integritetsskyddet på personrättens område, särskilt i den mån frågorna har samband med den utveckling på teknikens område som föranlett utredningsuppdraget.

1.1 *Avgränsningar i utredningsuppdraget*

Den i det föregående lämnade redogörelsen för utredningsdirektiven ger vid handen att kommittén har att ta ställning till åtskilliga frågor som har sinsemellan starkt skiftande karaktär. Dessa frågor hålls samman av att de alla angår den enskildes skydd för sin personliga integritet. Detta begrepp är emellertid — såsom närmare beröres i 5 kap. — oklart och lämnar föga vägledning för bedömning av vad det är som skall skyddas. Endast så mycket kan anses vara klart som att det är fråga om icke-ekonomiska intressen. Kommittén har diskuterat en avgränsning av integritetsbegreppet men inte funnit det vara möjligt att nå en praktiskt användbar lösning. Kommittén har i stället ansett den riktiga vägen vara att med utgångspunkt från olika typer av handlingar bedöma de frågor som ryms under utredningsuppdraget.

Dessa handlingstyper kan delas in på flera sätt. Kommittén har fäst särskilt avseende vid två skiljelinjer. För det första kan man skilja mellan handlingar som företas med akustisk apparatur och handlingar som utförs med hjälp av optisk apparatur. I det förra fallet kan uppfattas samtal, diskussioner, förhandlingar o.l. I det senare fallet kan t. ex. personer och deras åtbörder iaktas eller dokument och brev fotograferas.

För det andra kan en skiljelinje dras mellan handlingar som syftar till att skaffa gär-

ningsmannen information om annan persons privata angelägenheter och handlingar som innefattar begagnande på ett eller annat sätt av vad gärningsmannen vet om annan persons privata angelägenheter. Av betydelse är bl. a. att sanktionsproblematiken ställer sig annorlunda i det förra fallet än i det senare. I det förra fallet skall sanktionen direkt riktas mot den informationsanskaffande handlingen. Den sanktion som härvid kommer i fråga är främst straff. I det senare fallet skall sanktionen riktas mot utnyttjandet av informationen. Därvid är vid sidan av straff åtskilliga andra sanktioner tänkbara såsom skadestånd, förbud och rättelse. Också den i direktiven berörda frågan om förbud att som bevisning i rättegång få åberopa information från annans privatliv kan betraktas som en fråga om lämplig sanktion. Från juridisk synpunkt betyder denna olikhet i fråga om sanktioner för informationsanskaffning och informationsanvändning att olika sätt att förstärka skyddet för den personliga integriteten måste övervägas i dessa båda fall.

Kommittén har på grundval av dessa överväganden funnit att utredningsuppdraget bör delas i olika avsnitt. Såsom en avgränsad uppgift framstår frågan om åtgärder riktade mot handlingar som avser att med hjälp av akustisk apparatur skaffa gärningsmannen kunskap om annan persons privata angelägenheter. Ett särskilt skäl för att i ett delbetänkande lägga fram vad kom-

mitten föreslår därom är att det är främst inom det akustiska området som utvecklingen inom elektrotekniken inneburit, att den enskildes personliga integritet under de senaste åren i särskilt hög grad kan sägas ha utsatts för nya risker.

Delbetänkandet begränsas av anförda skäl till att gälla åtgärder riktade mot bruket av avlyssnings- och inspelningsapparatur. Övriga frågor som omfattas av utredningsuppdraget, däribland frågor om inskridande mot filmning och fotografering, kommer att behandlas i ett följande betänkande. Det har emellertid inte ansetts lämpligt att strikt genomföra den angivna begränsningen av delbetänkandet. Sålunda omfattar redovisningen av kommitténs material åtskilligt som avser optisk apparatur och också rättsregler som gäller bruket av information om andra personers privata angelägenheter.

Den valda uppläggningsen innebär att frågan om straffrättsliga åtgärder mot avlyssning eller inspelning med teknisk apparatur står i förgrunden. Sådana åtgärder bör verka generellt. Som en följd härav uppmärksammas i detta delbetänkande bara i obetydlig omfattning särskilda regler för exempelvis pressmän och andra yrkesgrupper såsom advokater eller reklammän. Hedersregler för skilda yrkesgrupper kommer däremot att få betydelse vid behandling av frågor om utnyttjande, t. ex. genom offentliggörande, av material om annans privata förhållanden.

1.2 Sammanfattning av delbetänkandet

I 2 kap. lämnas en redovisning för olika slag av teknisk apparatur som kan komma att missbrukas till men för annans personliga integritet. Det har härvid befunnits olämpligt att detaljerat redogöra för olika tillvägagångssätt att med hjälp av apparaturen komma åt annans privata angelägenheter. Kommittén anser det heller inte vara erforderligt att lämna någon ingående motivering eller exemplifiering av skälen till att de olika apparattyperna representerar en fara för den personliga integriteten. I kapitlet redovisas också en del motåtgärder som kan vidtagas i

syfte att skydda den enskilde mot missbruk av teknisk apparatur.

I 3 kap. redovisas gällande svensk rätt. Redovisningen måste ses mot bakgrund av att, såsom framhålles i direktiven, rättsreglerna till skydd för den personliga integriteten är splittrade på ett stort antal författningar. Reglernas ändamål är vidare i de flesta fall inte primärt att skydda den personliga integriteten. De redovisade reglerna har bedömts ha intresse därför att de kan tänkas i olika situationer kunna tillämpas mot den som till men för annans personliga integritet begagnar teknisk apparatur. Urvalet av rättsregler har alltså måst göras mot bakgrund av antaganden om deras tillämpning. Belägg för riktigheten av dessa antaganden har inte alltid eller ens i regel kunnat påträffas, eftersom endast ett fåtal domstolsavgöranden finns.

I 4 kap. redovisas utländsk rätt. Denna redovisning har gjorts mer restriktiv än motsvarande redovisning av svensk rätt genom att i huvudsak endast rättsregler i syfte att hindra missbruk av den tekniska apparaturen berörts. Å andra sidan har åtskilliga lagförslag tagits med, därför att de bidrar till att belysa rättsutvecklingen.

Kapitlen 5—9 innehåller kommitténs egna överväganden. I 5 kap. redovisas till en början synpunkter på vad som bör förstås med personlig integritet. Kommittén ser här främst en rättspolitisk värdering att den enskilde har anspråk på rättsordningens skydd mot att utomstående utan hans vilja eller vetskap skaffar sig kännedom om hans privata angelägenheter. Integritetsbegreppet kan däremot inte tjäna som precisering av vilka angelägenheter som bör betraktas som den enskildes privata. Inte heller kan den enskildes anspråk på rättsordningens skydd inom den angivna ramen anses vara absolut. Huruvida sådant skydd bör beredas honom måste vara beroende av ytterligare överväganden dels av rättsteknisk natur, och dels beträffande betydelsen av andra beaktansvärda intressen än den enskildes intresse av skydd för sin personliga integritet. Under rubriken Sanktionsproblemet behandlar kommittén sådana rättstekniska spörsmål av

allmän räckvidd, som beror av begränsningen av delbetänkandet till att gälla åtgärder mot missbruk av avlyssnings- och inspelningsapparatur. Olika alternativ att dra gränsen mellan vad som bör vara straffbelagt och vad som bör vara tillåtet genomgås. Härvid förkastas en del metoder för precisering, bl. a. att beskriva de tekniska apparaterna och att ange särskilda objekt eller intressen, t. ex. privatsamtal, som skall skyddas. Kommitténs slutsats blir i stället att i fråga om straffrättsliga åtgärder det bästa resultatet kan nås genom att skyddet för den personliga integriteten mot missbruk av avlyssnings- och inspelningsapparatur anknyts till gällande bestämmelser om hemfridsbrott och olaga intrång.

Kapitel 6 har rubriken Straffrättsliga åtgärder och är att anse som delbetänkandets huvudkapitel. Det innehåller en allmän motivering till kommitténs ståndpunkt i frågan om utformningen av straffrättsliga åtgärder. Den valda anknytningen till bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång medför naturligen att diskussionen behandlar de olika, geografiskt avgränsade utrymmen, som dessa bestämmelser omfattar, för sig. I övrigt skiljer kommittén mellan angrepp mot den enskildes privatliv som görs utifrån, d. v. s. när gärningsmannen befinner sig på annan plats än den som angripne, och angrepp som görs av den som har dispositionsrätt över utrymmet i fråga, vare sig han uppehåller sig inom utrymmet eller inte, eller av någon, som inte har dispositionsrätt över utrymmet men ändå uppehåller sig där.

Kommitténs överväganden mynnar ut i att det bör vara förbjudet för annan än den som bor i bostaden eller har dispositionsrätt till utrymmet i fråga eller handlar med dennes samtycke att med hjälp av avlyssnings- eller inspelningsapparatur avlyssna eller upptaga vad som försiggår i bostaden eller utrymmet, om han inte har lov till åtgärden av dem som berörs av den. Den som bryter mot förbudet föreslås skola straffas för olovlig avlyssning med böter eller fängelse i högst två år. Åtgärder från den boendes eller annan dispositionsberättigads sida faller i princip utanför det straffbelagda området.

Anledning härtill är primärt inte dessa personers förfoganderätt över utrymmet utan i stället att just dessa personer typiskt sett har legitima skäl att få begagna den tekniska apparaturen. Kommittén har vidare funnit att den enskildes intresse av skydd för personlig integritet är mindre framträdande när han befinner sig utanför sin bostad eller annat utrymme som han förfogar över.

I två fall kan denna bedömning emellertid inte upprätthållas. Det ena är när en bostad bebos av flera personer. I sådant fall bör envar av de boende vara skyddad mot åtgärder från annan medboendes sida. Det andra fallet gäller arbetsplatser. Arbetstagare som tillbringa en stor del av sin tid på en arbetsplats har behov av skydd för sin personliga integritet mot angrepp som görs inte bara av utomstående utan också av arbetsgivaren eller andra anställda. Kommittén har inte funnit det möjligt att uppställa en regel som kan tillämpas på alla de skiftande situationer som uppkommer i fråga om arbetsplatser. Därför har kommittén funnit den bästa lösningen vara att dels stadga generellt förbud mot begagnande av avlyssnings- och inspelningsapparater på arbetsplatser, vilket förbud riktar sig också mot arbetsgivaren, dels öppna möjlighet för parterna att avtalsvis reglera bruket av dessa apparater.

Den generella metod som kommittén valt och som innebär att vissa handlingstyper förbjudes betyder att inte bara den enskildes personliga integritet skyddas utan också att s. k. industrispionage straffas i den mån det faller inom dessa handlingstyper.

Inte bara avlyssning eller inspelning eller annan upptagning av ljud föreslås kunna bestraffas. Kommittén har av särskilda skäl funnit att redan olovligt utplacerande eller annat anbringande av avlyssnings- eller inspelningsanordning i de utrymmen som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång bör vara straffbelagt som särskilt brott.

De föreslagna reglerna är avsedda att gälla generellt. Undantag från denna princip har emellertid måst uppställas i fråga om sammanträden och andra sammankomster som allmänheten har tillträde till. Behovet

av skydd är i dessa fall inte stort. Frågan om begagnande av avlyssnings- och inspelningsapparater vid t. ex. myndighets offentliga sammanträde är närmast beroende av överväganden som ligger utanför kommitténs uppdrag.

Den föreslagna straffbestämmelsen om olovlig avlyssning kommenteras förhållandevis ingående i 9 kap.

I enlighet med vad som föreskrives i utredningsdirektiven har kommittén övervägt om näringsrättsliga åtgärder kan riktas mot den tekniska apparaturen. Dessa överväganden, som inte är begränsade till akustisk apparatur, redovisas i 7 kap. I samband härmed redogörs för apparaternas legitima användningsområden. Kommittén finner inte skäl att föreslå några långtgående näringsrättsliga åtgärder. Grunden härtill är främst att sådana åtgärder kan antas bli synnerligen svårkontrollerade. Bara i fråga om radiosändare, som redan i gällande lag är underkastade viss kontroll, föreslås särskilda åtgärder. Främst är att märka att radiolagens förbud att utan tillstånd inneha radiosändare föreslås bli utvidgat till att gälla också byggsats för tillverkning av radiosändare. Nya regler avseende import och överlåtelse föreslås.

För att möta eventuella behov av att kunna vidta näringsrättsliga åtgärder beträffande olika slag av avlyssnings- eller inspelningsapparater föreslås en särskild lag i ämnet. Lagen innehåller föreskrifter om innehav, import, försäljning och reklam, vilka föreskrifter avses träda i tillämpning efter särskilt beslut därom av regeringen.

I 8 kap. behandlas en del särskilda frågor. Vad gäller åtalsrätt föreslås enahanda regler som nu gäller för hemfridsbrott och olaga intrång som ej är grovt. Reglerna innebär att endast undantagsvis åtal för olovlig avlyssning skall anställas utan att målsäganden önskar åtal. En i direktiven särskilt uppmärksammas fråga gäller rätt för polis och andra myndigheter att i brottsbekämpande syfte använda avlyssnings- eller inspelningsapparatur utan hinder av att åtgärden eljest är olaglig. Kommittén finner att någon sådan rätt för närvarande inte bör föreslås.

Ytterligare behandlas fråga om rätt för den vars integritet kränkts genom brott mot den föreslagna straffbestämmelsen att erhålla ersättning för det lidande som kan ha åsamkats honom. Kommittén finner att sådant ideellt skadestånd bör tillerkännas den kränkte på ungefär samma sätt som i dag gäller i fråga om ärekränkning. Skälet härtill är främst att den kränkte därigenom kan förmodas komma att aktivt verka för att brott mot bestämmelsen om olovlig avlyssning blir beivrade. Slutligen redovisas synpunkter på frågor om tidpunkten för ikraftträdande av kommitténs förslag och om behov av särskilda övergångsbestämmelser.

2.1 Inledning

Det heter i direktiven att kommitténs uppdrag föränletts av att en mångfald nya apparater för ljudöverföring, ljudupptagning och fotografering kommit fram under senare år. Det är sålunda fråga om apparater som gör möjligt att akustiska fenomen avlyssnas, registreras och återges och om apparater som registrerar och återger optiska fenomen. Kommittén behandlar dessa båda typer av apparatur för sig. De benämns i detta betänkande akustisk respektive optisk apparatur.

Syftet med en redogörelse för dessa olika slag av apparater är att lämna de uppgifter som behövs för att man skall kunna bedöma frågan, huruvida straffrättsliga och näringsrättsliga åtgärder bör vidtas. Kommittén har valt att i främsta rummet beskriva principerna för de olika apparaternas verknings-sätt och på det hela taget undvikit att konkret åskådliggöra olika sätt att kränka annans personliga integritet. Bara när tydligheten ansetts kräva att framställningen konkretiseras i sådant hänseende har olika angreppsmetoder belysts. Inte heller har uppgifter om olika tekniska kvaliteter ansetts böra lämnas. Redogörelsen finns i avsnitten 2.2 och 2.3. Det första behandlar den akustiska apparaturen och det andra den optiska apparaturen. Redogörelsen avser de apparater som särskilt kan användas för olovlig informationsanskaffning. Det bör framhållas att det dessutom finns andra akustiska och

optiska apparater. Att de inte redovisas berör på att de måste anses ha bara ringa betydelse för kommitténs utredningsuppdrag. Som exempel kan nämnas s. k. envägsspeglar. Envägsspegel är en spegel som reflekterar så mycket ljus att den fungerar såsom en vanlig spegel men samtidigt släpper igenom så mycket ljus att det är möjligt att från baksidan se igenom spegeln. Ett annat exempel är s. k. bumpers. Det är radiosändare, som kan fästas vid en bil. Med hjälp av signaler från sändaren kan det vara möjligt att på avstånd bestämma bilens ungefärliga position.

I avsnittet 2.4 lämnas vissa uppgifter om förekomsten i Sverige av akustisk och optisk apparatur. Det har inte ansetts föreligga skäl att i sammanhanget meddela statistiska uppgifter. Så gott som undantagslöst kan apparaterna nämligen användas till andra ändamål än sådana som innefattar fara för annans personliga integritet (se härom särskilt 7 kap.). Statistiska uppgifter kan därför inte ge någon vägledning rörande behovet av åtgärder mot spridning av apparaterna i syfte att skydda enskilds personliga integritet. Av betydelse för den frågan är i stället uppgifter om i vad mån integritetsfarligt bruk av apparaterna förekommer. Enstaka fall av sådant bruk har omnämnts i pressen eller har på annat sätt kommit till kommitténs kännedom. Belägg för att den akustiska apparaturen i någon stor omfattning missbrukas kan däremot inte sägas föreligga, ens

om det s. k. industrispionaget tas med i bilden. Vad nu sagts avser förhållandena i Sverige. Att utomlands, särskilt i USA, missbruk av den akustiska apparaturen förekommer synes vara erkänt. Såsom framhålles i 1 kap. begränsas detta delbetänkande, i den mån det innehåller förslag till åtgärder, till att gälla den akustiska apparaturen. Kommittén saknar därför anledning att här närmare gå in på frågan om integritetsfarligt bruk av den optiska apparaturen.

I avsnittet 2.5, som är kapitlets sista, lämnas upplysningar om åtgärder av teknisk eller annan art som den enskilde kan vidta för att skydda sig mot integritetsangrepp med teknisk apparatur.

2.2 Den akustiska apparaturen. Konstruktion och verkningssätt

2.2.1 Inledning

Den akustiska apparaturen har till uppgift att göra det möjligt att ljud uppfattas, särskilt utöver ljudets normala klangområde. Apparatur för ljudupptagning och ljudöverföring består av olika komponenter och fungerar i princip enligt följande schematiska beskrivning. Ljud upptas av eller, rättare uttryckt, ljudvågor påverkar en mikrofon. I denna alstras då en svag elektrisk ström eller spänning, vars frekvenser beror av ljudvågorna. Spänningen skall transporteras från mikrofonen. Detta kan ske enligt tre olika huvudmetoder. För det första kan mikrofonen vara förbunden med en radiosändare, som omvandlar spänningen till högfrekvent energi. Denna strålar i form av radiovågor ut från sändaren. För det andra kan mikrofonen förbindas med en bandspelare eller annan anordning för registrering av den elektriska spänning som kommer från mikrofonen och som svarar mot ljudvågorna. För det tredje kan denna spänning transporteras från mikrofonen per tråd.

Det behövs vidare komponenter som för-

vandlar den elektriska spänningen tillbaka till uppfattbara ljudvågor. I de tre transportfallen sker detta, kort angivet, på följande sätt. Radiovågor fångas av radiomottagare som med hjälp av en högtalare fullgör den beskrivna uppgiften. Bandspelare är i regel försedda med anordning för uppspelning av bandet och har då högtalare. I andra fall kan bandet flyttas till en sådan bandspelare. Har registreringen skett på annat sätt än på band, sker återgivningen på motsvarande sätt. Om spänningen transporteras från mikrofonen per tråd, kan tråden leda till en högtalare eller en hörtelefon, som liksom en högtalare förvandlar spänningen till ljudvågor.

Det sagda är tillräckligt för att bilda underlag för den fortsatta framställningen. Väsentligt är sålunda att skilja mellan apparatur eller komponenter som har till uppgift att fånga ljudvågor och att transportera den elektriska spänning som svarar mot ljudvågorna, å ena sidan, och apparatur eller komponenter som skall förvandla den elektriska spänningen tillbaka till ljudvågor, å andra sidan. Det är självfallet den förstnämnda typen av apparatur eller komponenter som främst är av intresse för utredningsuppdraget.

Mikrofoner, radiosändare och anordningar för trådbunden kommunikation redovisas nedan i särskilda avsnitt. Telefonter kan ses som exempel på anordning för trådbunden kommunikation. De intar en viss särställning. Det har därför ansetts lämpligt att behandla telefonter under ett särskilt avsnitt. Telefonter måste uppmärksammas från två synpunkter. Dels gäller att telefonsamtal kan avlyssnas och registreras med hjälp av annan akustisk apparatur än telefonter. Dels gäller att andra samtal än telefonsamtal kan avlyssnas och registreras med hjälp av telefonnätet. Vad som gäller om telefonter gäller också om andra slag av kommunikationsanläggningar antingen de såsom telefonter är trådbundna eller de består av radiosändare och radiomottagare. Telefonter intar en särställning genom att de är allmänt förekommande och lätt kan aperteras för integritetsfarlig avlyssning.

Redogörelsen för den akustiska apparaturen avslutas med att mottagarsidan — hörtelofoner, högtalare, bandspelare och radiomottagare — kort berörs.

2.2.2 Mikrofoner

Mikrofoner har såsom anförts till uppgift att fånga ljudvågor. Man kan från de synpunkter som utredningsuppdraget aktualiserar skilja mellan tre typer av mikrofoner. Det finns mikrofoner som för sin funktion kräver att de är placerade i närheten av den ljudkälla varifrån ljudvågorna utgår. De kallas här närverkande mikrofoner. En annan typ är s. k. kontaktmikrofoner. De påverkas av andra slag av vibrationer än ljudvågor. Det tredje slaget av mikrofoner förmår att fånga ljudvågor från avlägset belägna ljudkällor. De kan kallas avståndsverkande mikrofoner eller fjärrmikrofoner.

För att en mikrofon på avsett sätt skall kunna bidra till god ljudåtergivning krävs att den står i förbindelse med en strömkälla och med en förstärkare. Förstärkaren har till uppgift att höja spänningseffekten, antingen den totala effekten eller effekten inom vissa frekvenser. Strömkällan skall leverera den energi som åtgår för förstärkningen. Den elektriska spänningen som svarar mot ljudvågorna skall såsom nämnts transporteras från mikrofonen. Under transporten uppkommer energiförluster. Energin från strömkällan tjänar också till att motverka dessa förluster. Strömkällan kan vara ett batteri. Det vanliga elnätet eller telefonnätet kan också användas som strömkälla för mikrofoner. Såväl förstärkaren som strömkällan är placerade utanför den egentliga mikrofonen.

Närverkande mikrofoner finns av flera olika konstruktioner såsom kristallmikrofon, transistormikrofon och dynamisk mikrofon. Här skall dessa olika konstruktioner inte beröras. Dessa mikrofoner kan ibland vara mycket små utan att deras funktionsduglighet försämras i jämförelse med något större mikrofoner. Den minsta storleken kan anges till någon kubikcentimeter. Vanligen måste mikrofonen förses med ett hölje. Dess stor-

lek ökar därigenom. Höljet kan tjäna till att utestänga mikrofonen från påverkan av ljudvågor från mer än en ljudkälla. I sådant fall har mikrofonen god riktverkan. Mikrofonens riktningsskarakteristik beror sålunda bl. a. av höljets utformning. Bortsett härifrån kan höljet utformas i åtskilliga varianter och tjäna till att dölja mikrofonen. Bl. a. förekommer mikrofoner, vars höljen utformas som manschettknappar, reservoarpenor och cigarrettändare.

Kontaktmikrofoner påverkas av vibrationer utan att luften, såsom när fråga är om närverkande mikrofoner, fungerar som mellanhand. Som exempel på kontaktmikrofoner kan nämnas de mikrofoner som används till elektriska gitarrer. I USA saluförs s. k. spikmikrofoner. Dessa består av en spik, som kan drivas in i en vägg och sålunda kommer att vibrera i takt med väggens vibrationer, och en vid spiken fästad kontaktmikrofon. Kontaktmikrofoner kan vidare monteras in i väggarna på ett hus, t. ex. när huset byggs.

Avståndsverkande mikrofoner är konstruerade så att de förmår fånga särskilt mycket av de från en ljudkälla utgående ljudvågorna eller i särskilt hög grad utestänga ljudvågor från andra än en bestämd ljudkälla. Dessa mikrofoner har alltså extremt god riktverkan. Från en ljudkälla sänds ljudvågor ut strålformigt. Ju längre bort från ljudkällan som en mikrofon är placerad desto större måste den vara för att tillräckligt mycket av ljudvågorna skall komma att påverka mikrofonen. Genom att en vanlig mikrofon placeras i mitten av en konkav reflektor kan man uppnå att ljudvågor som någonstans träffar reflektorn reflekteras till mikrofonen. Med hjälp av förstärkare och andra metoder som beskrivits i det föregående kan sålunda mikrofon med parabolisk reflektor återge ljud från en avlägsen ljudkälla. S. k. ljudkikare är andra slag av avståndsverkande mikrofoner. Två typer finns. I den ena, rörmikrofonen, används i stället för en parabolisk reflektor ett knippe olika långa parallella rör som sinsemellan är avstämnda för toner av varierande svängningstal. I den andra, linjemikrofonen, an-

vänds bara ett rör men det har i gengäld flera öppningar i sidan. Avståndsverkande mikrofoner kan under gynnsamma förhållanden återge ljud från en ljudkälla som är belägen på ett avstånd av mer än 100 m från mikrofonen, om reflektorns diameter respektive rörens längd är ungefär en meter.

2.2.3 Radiosändare

Med radiosändare avses enligt 1 § radiolagen anordning för att med hjälp av elektromagnetiska vågor, vilkas frekvenser är lägre än 3 000 gigahertz och som utbreder sig i rymden utan särskilt anordnad ledare, sända ljud, bild eller annat meddelande. Radiosändare finns i ett mycket stort antal typer. En redogörelse härför lämnas under 3.5. I detta avsnitt är det fråga om radiosändare för sändning av ljud och alldeles särskilt de mycket små radiosändare som framför allt i USA kommit till användning för dold avlyssning, s. k. bugs. Sådana radiosändare består av flera komponenter. Det behövs en mikrofon, en strömkälla, en antenn samt själva radiosändaren, som består av transistorer, kondensatorer och motstånd.

Transistorer, kondensatorer och motstånd kan framställas som en enhet, en s. k. integrerad krets. Detta kan bl. a. ske med hjälp av den s. k. tunnfilmstekniken. Denna innebär att transistorerna, kondensatorerna och motstånden gjuts som filmhinnor ovanpå varandra. Bl. a. tack vare dessa metoder kan radiosändare göras mycket små. Miniaturiseringen har gått så långt att man kan säga att vad som kräver utrymme är i huvudsak — utom mikrofonen som behandlats i föregående avsnitt — strömkällan.

Strömkällan är i regel ett batteri. Batterierna har inte minskat så mycket i storlek som radiosändarens övriga komponenter. Batteriets storlek har betydelse för radiosändarens räckvidd och för dess brukstid. Generellt kan sägas gälla, att ju klenare batteri som används desto mindre blir sändarens räckvidd och brukstid.

Radiosändarens räckvidd beror också på andra faktorer än batteriet. Terrängförhål-

landena spelar roll. T. ex. hindrar hus radiovågorna. Av stor betydelse är vidare radiosändarens antenn. Denna bör ha en längd av omkring en fjärdedel av den våglängd som radiosändaren är avsedd för. För radiosändare som används till avlyssningsändamål kan tre meter anses vara en rimlig våglängd. Det krävs därför för bästa resultat en antenn med en längd av omkring 75 cm. Eljest minskar sändarens räckvidd.

Radiosändarens eller, mer korrekt uttryckt, radiosändningens räckvidd kan ökas genom att ett reläsystem används. Detta innebär att radiosändarens radiovågor mottas av en inom sändarens räckvidd placerad radiomottagare och därifrån sänds vidare med hjälp av en annan radiosändare, som mottagaren är förbunden med.

Radiosändarens brukstid är i främsta rummet beroende av den strömkälla, vars ström radiosändaren omvandlar till högfrekvent energi. Används ett batteri som strömkälla, är radiosändarens brukstid begränsad till batteriets livslängd. Denna kan väsentligt förlängas genom att radiosändaren får vara i funktion bara när behov därav föreligger. Av stor praktisk betydelse är därför att möjligheter finns att automatiskt eller efter signaler på avstånd sätta igång eller stänga av radiosändaren. Två metoder att öka radiosändarens brukstid skall här beröras.

Den ena metoden innebär att ett relä — en särskild transistor — kopplas till radiosändaren. Reläet har till uppgift att sluta sändarens strömkrets, när sändaren skall sättas i gång. Reläet fungerar på detta sätt, när ström av tillräcklig styrka når reläet. Detta inträffar, när radiosändarens mikrofon tillräckligt påverkas av ljudvågor. Metoden innebär sålunda, att radiosändaren startas automatiskt, när samtal eller andra ljud av tillräcklig styrka förekommer i närheten, samt att radiosändaren automatiskt slutar att sända, när mikrofonen inte längre påverkas av ljudvågor. Denna metod medför inte att radiosändarens format behöver ökas.

Den andra metoden skiljer sig från den redan beskrivna på det sättet att reläet inte påverkas via radiosändarens mikrofon utan av en radiosignal utifrån. Detta system krä-

ver att reläet är förbundet med en radiomottagare. När en radiosignal sänds på den frekvens som mottagaren är inställd på, påverkas reläet, radiosändarens strömkrets sluts och sändaren börjar fungera. På motsvarande sätt kan radiosändaren stängas av. Metoden förutsätter att radiomottagaren är i funktion så att den kan ta emot radiosignalen. För att mottagaren skall vara i funktion krävs ett batteri. Trots detta ökar metoden radiosändarens brukstid, eftersom radiomottagare förbrukar avsevärt mindre energi än radiosändare. Batteriets livslängd blir sålunda längre än om radiosändaren hela tiden får vara i funktion. Hela anordningens format blir större än om någon radiomottagare inte behövs.

Det bör tilläggas att liksom för mikrofonströmkällan för radiosändare inte behöver vara ett batteri. Radiosändaren kan ibland kopplas in på det vanliga elnätet eller på telefonnätet och därifrån erhålla erforderlig energi. I sådana fall begränsas radiosändarens brukstid inte av strömkällan.

2.2.4 Trådsändare

Radiolagen skiljer mellan radiosändare och trådsändare. Jämlikt lagens 1 § förstås med trådsändare anordning för att med hjälp av elektromagnetiska vågor vilka är bundna vid särskilt anordnad ledare sända ljud, bild eller annat meddelande. I sin enklaste form består trådsändare av mikrofon, strömkälla, tråd och hörtelefon eller högtalare.

I detta sammanhang finns inte anledning att närmare beskriva trådsändares konstruktion och verkningssätt utöver vad som framgår av de uppgifter som lämnas beträffande de olika komponenterna. En typ av trådsändare måste dock något beröras. Det är fråga om trådsändare som använder det vanliga elnätet som tråd eller bärvåg. Dessa sändare erinrar om radiosändare, därför att särskild trådledning eller annat anbringande av ledare inte behövs. Det räcker med att själva sändaren och, givetvis, mottagaren anbringas. Denna typ av trådsändare erinrar om radiosändare också på det sättet att sändningen kan komma att nå ett flertal

mottagare, eftersom sändningen går ut över elnätet.

Trådsändare som utnyttjar elnätet fungerar på följande sätt. Sändaren ansluts till elnätet. Detta kan göras enkelt när sändaren är försedd med stickkontakt. Det är också möjligt att sändaren monteras in i befintliga kontakter. När ljud förekommer i närheten av sändaren omvandlas ljudvågorna via sändarens mikrofon på sätt som förut beskrivits till elektriska signaler. Dessa moduleras för att passa till elnätets spänning och transporteras via elnätet till en mottagare, som likaledes är ansluten till elnätet. I mottagaren demoduleras signalerna och omvandlas till uppfattbara ljudvågor. Sändningens räckvidd begränsas av att signalerna dämpas relativt snabbt, särskilt om de passerar en jordkabel. I varje fall är räckvidden begränsad till vederbörande transformatorstations område. Dessa trådsändare behöver inte batteri. Elnätet fungerar inte bara som ledare utan också som strömkälla.

Ett annat slag av trådsändare är de vanliga förekommande snabbtelefonerna. Dessa är i regel försedda med anordning, som visar när kontakt har etablerats med en annan snabbtelefon. Denna anordning kan emellertid kopplas ifrån. I övrigt kan beträffande snabbtelefoner hänvisas till vad som i nästa avsnitt sägs om vanliga telefoner.

2.2.5 Telefoner

Den vanliga telefonen kan betraktas som en trådsändare jämte mottagare. När samtal förs, omvandlas ljudvågor via telefonapparatens mikrofon till elektriska signaler. Dessa förs över telefonnätet, linjen, till mottagarapparatens, vari signalerna återvandlas via transformatorn och hörtelefonen till ljudvågor.

Signalerna ute på linjen svarar alltså mot de ljudvågor som påverkar telefonens mikrofon. Dessa signaler eller spänningsvariationer kan ute på linjen, t. ex. i befintliga kopplingsplintar, med hjälp av något ledande material per tråd föras till en särskild hörtelefon eller till en bandspelare eller till en radiosändare. För att telefonernas nor-

mala funktioner inte skall störas av sådana åtgärder krävs att motstånd och förstärkare inkopplas.

De spänningsvariationer som svarar mot ljudvågorna finns också i telefonapparaterna. Särskilt kring dessas transformatorer uppkommer elektromagnetiska läckfält, som återger spänningsvariationerna. Dessa kan därför på induktiv väg åtkommas. För detta kan användas en s. k. telefonadapter. En adapter består av ledande material och är i princip en spole. Från adaptorn kan spänningsvariationerna per tråd transporteras till en särskild hörtelefon, en bandspelare eller en radiosändare.

Det är också möjligt att komma åt de spänningsvariationer som svarar mot ljudvågorna genom inkoppling i telefonapparaten. Exempelvis kan en radiosändare placeras inuti telefonapparaten och på så sätt döljas. Telefonnätet kan försörja radiosändaren med erforderlig energi, varför radiosändarens brukstid inte är beroende av strömkällan. Energiåtgången för telefonapparaten ökar men ökningen kan vara svår att märka. Samtalsmarkeringen påverkas inte.

I det föregående har förutsatts att elektriska spänningsvariationer finns i telefonapparaten och på linjen. För att detta skall inträffa kräver telefonapparatens mikrofontyp, s. k. kolkornsmikrofon, att kolkornen aktiveras av elektrisk ström. Eljest påverkas inte mikrofonen av ljudvågor som träffar den. Kolkornen aktiveras av elektrisk ström, när telefonluren lyfts från telefonapparatens klyka. I sådant fall sluts strömkretsen.

Det är emellertid möjligt att sluta telefonapparatens strömkrets genom att koppla förbi den spärr, som bryter strömkretsen när telefonluren ligger i klykan. Sker detta kommer ljudvågor som träffar telefonapparatens mikrofon att såsom spänningsvariationer föras ut på linjen, även när telefonapparaten inte används på normalt sätt.

Kolkornsmikrofonen är förhållandevis okänslig för svaga ljud, varför den påverkas i huvudsak bara av ljudvågor från en i närheten av telefonen befintlig ljudkälla. En i telefonapparaten placerad radiosändare kan vara försedd med egen mikrofon. I så fall

måste den vara anbringad så att ljudvågor kan påverka den. Det är emellertid också möjligt att förse själva telefonapparaten med en typ av mikrofon, som är mer känslig för svaga ljud än kolkornsmikrofonen. Man kan antingen byta ut kolkornsmikrofonen mot en sådan mikrofon eller anbringa en sådan mikrofon såsom extra mikrofon. Telefonens normala användning störs inte av sådana åtgärder. Om telefonapparaten förses med en för svaga ljud känslig mikrofon, kan också ljudvågor från en på avstånd från mikrofonen befintlig ljudkälla komma att såsom spänningsvariationer föras ut på linjen.

Vid normal användning av telefonapparat mottas de mot ljudvågor svarande spänningsvariationerna av en annan telefonapparat och omvandlas i dess hörtelefon till uppfattbara ljudvågor. Mellan de båda apparaterna etableras i flertalet fall kontakt genom att på den ena apparatens sifferskiva den andra apparatens nummer slås. När det görs, avger denna apparat signal. Det är emellertid möjligt att etablera kontakt mellan de båda apparaterna utan att någon telefonsignal ljuder i den uppringda apparaten. Om ett relä placeras i denna apparat och påverkas, kan reläet koppla från apparatens ringklocka och vidare sluta apparatens strömkrets utan att luren behöver lyftas ur klykan. Resultatet blir således detsamma som om kontakt med apparaten etablerats på sedvanligt vis. Den erforderliga påverkan av reläet kan göras på olika sätt. Ett sätt är att en signal av en bestämd, till reläet anpassad frekvens avges, sedan apparatens nummer slagits men innan dess ringklocka hunnit ringa. Signalen kan avges via telefonnätet.

Det sagda ger en antydning om de olika metoder och apparater som finns för att avlyssna telefonsamtal, för att i telefonen dölja radiosändare som får energi från telefonen och för att via telefonnätet avlyssna vad som sker i ett rum eller annat utrymme, där en telefonapparat är uppställd.

2.2.6 Mottagningsapparat

Såsom under 2.2.1 framhållits har mottag-

ningsapparatur till uppgift att förvandla elektriska spänningsvariationer till uppfattbara ljudvågor. Denna apparatur påkallar inte några närmare kommentarer, eftersom de i regel inte är speciellt avsedda för avlyssningsändamål. Hörtelefoner och högtalare uppmärksammas därför inte särskilt.

Radiomottagare kräver inte heller någon närmare redogörelse. Det bör dock understrykas att mottagaren måste vara inställd på den frekvens som sändaren sänder på. Det är därför av betydelse att konstatera att s. k. bugs i regel är avsedda att sända på de frekvenser som kan mottas av vanliga, för rundradiomottagning avsedda mottagare. En mottagares frekvensomfång kan vidare ökas genom att särskilda, i handeln förekommande tillsatser, s. k. konverters, anbringas. Mer exklusiva radiosändare kan därför användas utan att alltför kostsam mottagarutrustning behöver anskaffas.

Vad slutligen beträffar bandspelare bör erinras om att dessa i regel består av en mikrofön, själva inspelningsanordningen, uppspelningsanordning och högtalare. Bandspelare kan därför användas inte bara som mottagare utan också för att fånga ljudvågor. Från denna synpunkt är av betydelse att kraftigt miniatyriserade bandspelare, som är tystgående, finns och att den i det föregående beträffande radiosändare beskrivna tekniken, som gör möjligt att radiosändare automatiskt startas när samtal förekommer i närheten, kan tillämpas också beträffande bandspelare.

Från mottagningssynpunkt är främst av betydelse att bandspelare kan kopplas till radiomottagare och till telefonapparater. Särskilda krav på bandspelarens konstruktion behöver för detta ändamål inte vara uppfyllda.

2.3 Den optiska apparaturen

2.3.1 Inledning

Detta delbetänkande angår främst den akustiska apparaturen. Det har emellertid ansetts

lämpligt att kommittén redan i detta sammanhang lämnar en redogörelse för den optiska apparatur som kan komma till integritetsfarlig användning. Det är fråga om apparater för fotografering eller filmning, för iakttagelser eller fotografering i mörker eller under svåra ljusförhållanden, om laserutrustning och om fiberljuskikare.

I sammanhanget bör nämnas att det finns olika metoder för att läsa eller fotografera förseglade brev eller andra meddelanden utan att förseglingen behöver brytas. Dessa metoder förutsätter inte någon särskild sorts optisk apparatur och redovisas därför inte i detta betänkande.

2.3.2 Miniaturkameror, teleobjektiv och TV-kameror

Som miniatyrkameror kan betecknas de till formatet små kameror, som lätt kan döljas i den fotograferandes klädedräkt eller i hans hand. De gör därför möjligt att bilder kan oförmärkt tas på nära håll från motivet. De har en brännvidd av omkring 15 mm. Objektivet är av vidvinkeltyp, varför miniatyrkameror är mest lämpade vid fotografering av närbelägna motiv. Dessa kameror är avsedda för 8 eller 16 mm film. Om högupplösande film används, kan bilden göras detaljrik. Emellertid erfordras i så fall ofta lång exponeringstid, eftersom sådan film har låg känslighet. Miniaturkamerans ringa brännvidd kan ökas genom att en särskild, för sådant ändamål avsedd tillsats anbringas. Om så sker, kan kameran förmå att återge detaljer på mer avlägset belägna motiv. En sådan tillsats ökar dock kamerans format.

Teleobjektiv är objektiv med särskilt stor brännvidd. Om teleobjektiv används, kan det därför vara möjligt att från långt håll med kamerans hjälp återge detaljer. Ett teleobjektiv med en brännvidd av 75 cm ger en ungefär tjugo gånger större förstoring än en vanlig småbildskamera. Det är möjligt att fotografera ansiktsuttryck på ett avstånd av 600 m genom att använda teleobjektiv med en brännvidd av 150 cm. Det kan tilläggas att teleobjektiv, som har en brännvidd av 75

cm, kan ha en diameter av 7,5 cm och en längd av 10 cm.

Teleobjektiv är tillsatser till kameror. För direkt observation finns kikare av samma kvaliteter som teleobjektiv.

TV-kameror, d. v. s. kameror som används vid televisionsupptagningar, överför den fotograferade bilden eller filmen antingen per tråd eller per radiovåg till en mottagare. TV-kameror är sålunda antingen trådsändare eller radiosändare i radiolagens mening. De är i regel försedda med mikrofon för ljudupptagning samtidigt med bildupptagningen. TV-kameror består av en optikdel, en kontrollenhet och en strömkälla. Optikdelen behöver inte vara större än 2—3 cm i diameter och 15 cm i längd. Kontrollenheten är något större. Den kan anslutas till optikdelen med kabel och kan därför vara placerad på avstånd från själva kameran. Som strömkälla kan användas batterier. TV-kameror förbrukar emellertid relativt mycket effekt. Batterierna blir därför utrymmeskrävande.

2.3.3 Mörkerapparatur

Med uttrycket mörkerapparatur avses här apparatur för fotografering, filmning eller direkt observation under mörker eller andra dåliga ljusförhållanden.

En sådan apparat kallas ljusförstärkare. Den innehåller ett objektiv som samlar en ljussvag bild av motivet. Ljusförstärkaren kräver således att det finns något ljus och kan inte användas i absolut mörker. Den ljussvaga bilden framkommer på ett i apparaten befintligt ljusförstärkarrör, där ljusstyrkan på elektronisk väg förstärks. Det förekommer att ljusstyrkan förstärks i tre steg. På detta sätt kan ljuset förstärkas så mycket att man kan i stjärnljus göra lika tydliga iakttagelser som i dagsljus. Ljusförstärkare kan användas inte bara för direkt observation utan också för fotografering under dåliga ljusförhållanden med vanlig kamera eller med TV-kamera.

För iakttagelser, fotografering och filmning i absolut mörker krävs att motivet belyses. Belysningen görs med infrarött, d. v. s.

osynligt, ljus. Man kan för detta ändamål använda en vanlig strålkastare, om den förses med särskilt filter. Det från strålkastaren utgående ljuset är i sådant fall osynligt.

Det infraröda ljuset reflekteras från motivet och man kan fotografera med en vanlig kamera om infrarödkänslig film används. För direkt observation kan begagnas en s. k. bildomvandlare. I den förvandlas det reflekterade, infraröda ljuset på elektronisk väg till vanligt ljus och en synlig bild framkommer. Bildens detaljskärpa blir dock dålig. En bildomvandlare består i huvudsak av ett objektiv för fångande av infraröda strålflexer, ett bildomvandlarrör för omvandling av det infraröda ljuset till synligt ljus och en strömkälla för tillhandahållande av erforderlig effekt. Strömkällan kan dessutom användas för att driva den med filter försedda strålkastaren.

Såväl fotografering eller filmning med infrarödkänslig film som iakttagelser med hjälp av bildomvandlare kan göras på långa avstånd. Självfallet kan dock terrängförhållanden försvåra att motivet kan belysas och att reflexerna från motivet kan fångas av kameran eller bildomvandlaren.

2.3.4 Laserutrustning

Laser är en strålningskälla, vars strålar är nästan parallella och enfasiga. Lasern kan moduleras av elektrisk ström eller spänning, varigenom laserstrålarnas ljusstyrka kommer att variera i takt med spänningsvariationerna. Om dessa spänningsvariationer svarar mot ljudvågor, kan därför lasern fungera som en anordning för överföring av ljud. Det är från denna synpunkt som laser påkallar kommitténs uppmärksamhet.

Ett sätt att åstadkomma att laserstrålars ljusstyrka varierar i takt med ljudvågor är att förbinda lasern med en mikrofon, som påverkas av ljudvågorna på sätt som beskrivits i det föregående. I sådant fall kan laserstrålarna jämföras med radiovågor och lasern med radiosändare. Det bör dock understrykas att laserstrålarnas frekvens överstiger 3 000 gigahertz och att laser därför faller utanför radiolagen.

Laserstrålarnas ljusstyrka kan komma att variera i takt med ljudvågor också till följd av att de reflekteras från ett föremål, som av ljudvågor bringats att vibrera. Som exempel på föremål som kan komma i vibration när de träffas av ljudvågor kan nämnas fönster-rutor. Ett annat exempel är en bit uppspänd folie. Såväl en fönsterruta som en bit folie kan således fungera som ett slags mikrofon. I dessa situationer är själva lasern placerad på avstånd från det vibrerande föremålet. Laserstrålarna kan i samtliga fall fångas i en mottagaroptik och via den få påverka en elektrisk ström. Dennas spänningsvariationer kommer att svara mot laserstrålarnas variationer, d. v. s. mot ljudvågorna. Via hörtelefon, högtalare, bandspelare eller radiosändare kan de elektriska spänningsvariationerna omvandlas till uppfattbara ljudvågor. — När lasern är förbunden med en mikrofon, kan laserstrålarna förhållandevis lätt riktas så att de träffar mottagaroptiken. När laserstrålarna reflekteras från fönsterruta, folie eller annat vibrerande föremål, måste mottagaroptikens placering i förhållande till lasern bestämmas med hänsyn till den vinkel som strålarna träffar det vibrerande föremålet i. Till följd av laserstrålarnas ringa spridning kan det vara svårt att i praktiken placera mottagaroptiken så att den förmår fånga laserstrålarna. Det kan dock tänkas att det vibrerande föremålet kan förses med en särskild lins och att därigenom kan åstadkommas att strålarna reflekteras tillbaka till lasern. Mottagaroptiken kan i så fall placeras intill lasern.

Laser finns av flera olika typer. En typ är galliumarsenidlaser. Denna sänder infraröda, osynliga strålar. Ungefär samma egenskaper har galliumarseniddiod, en halvledare som inte är laser. Gaslaser av olika slag sänder vanligt, synligt ljus.

Den erforderliga mottagaren består av optik för infångning av laserstrålarna och detektor för förvandling av ljusstyrkevariationerna till elektrisk energi.

Det bör understrykas att redovisade metoder för ljudöverföring via laser inte kan anses fullt utprovade. Deras praktiska användbarhet är därför i nuvarande läge oviss.

2.3.5 Fiberljuskikare

Med hjälp av en fiberljuskikare är det möjligt att se runt hörn eller förbi andra sikt-skymmande hinder. Den består av två linser, som sinsemellan är förbundna av ett mycket stort antal mycket smala fibrer. Via den ena linsen, ingångsoptiken, fångar varje fiber en liten del av de från motivet utgående ljustrålarna. Genom fibrerna förs ljuset till den andra linsen, utgångsoptiken, där mångfalden små ljuspunkter träffar ögat. Fibrerna kan böjas i olika riktningar utan att ljuset hindras att nå utgångsoptiken.

2.4 Apparaturens förekomst i Sverige

2.4.1 Inledning

De flesta av de i det föregående beskrivna apparaterna kan förvärfvas i Sverige. Den kommersiella handeln försiggår på olika sätt. I den vanliga butikshandeln kan förvärfvas mikrofoner, en del typer av radiosändare, förstärkare, högtalare, bandspelare, kameror, teleobjektiv och andra apparater som har åtskilliga legitima användningsområden. Särskilda postorderfirmor, som inte har personlig kontakt med köparen, tillhandahåller flertalet av de beskrivna apparaterna. Dessa firmor anskaffar ibland från tillverkare i utlandet apparater efter köparens individuella önskemål. Av betydelse är vidare att postorderfirmor säljer s. k. byggsatser för tillverkning av exempelvis radiosändare. Byggsatser består av erforderliga komponenter jämte beskrivning hur komponenterna bör sättas samman.

I det följande lämnas en del uppgifter om olika utföranden av apparaterna. Ibland meddelas ungefärliga prisuppgifter. Det bör dock understrykas att stora skillnader i prishänseende föreligger.

2.4.2 Den akustiska apparaturen

Av mikrofoner finns för olika ändamål ett stort antal utföranden och kvaliteter. Dessa är tillgängliga i den vanliga butikshandeln.

Dessutom finns för avlyssningsändamål mer speciellt utformade mikrofoner, vars höljen getts en maskerad form. Sålunda säljer vissa postorderfirmor s. k. mikrofonknappar eller detektivmikrofoner. Priserna är låga. För omkring 10 kronor kan en detektivmikrofon inköpas.

Spikmikrofoner saluhålls, såvitt kommitén vet, inte i Sverige. Däremot säljs här i landet en annan sorts kontaktmikrofon. Den kallas för väggavlyssningsapparat och består av kontaktmikrofon försedd med sugkopp.

Långdistansverkande mikrofoner kan erhållas genom både vanlig butikshandel och postorderfirmor. I tidskrifter som är spridda bland allmänheten har förekommit beskrivningar på hur man kan gå tillväga för att själv tillverka en ljudkikare för en materialkostnad av omkring 100 kronor. Färdiga ljudkikare kan hos postorderfirmor kosta drygt 4 000 kronor.

Under 3.5. redogörs närmare för olika slag av radiosändare. Den vanliga butikshandeln saluför exempelvis s. k. walkie-talkieapparater. En sådan apparat innehåller såväl radiosändare som radiomottagare. Walkie-talkieapparater sänder på det s. k. medborgarbandet, d. v. s. den frekvens som televerket har upplåtit åt allmänheten.

I det föregående har beskrivits s. k. bugs. Dessa radiosändare är avsedda för avlyssningsändamål. De sänder på UKV-bandet på frekvenser som vanliga rundradiomottagare kan ta emot. Bugs kan förvärfas från postorderfirmor i olika utföranden. Också individuella önskemål kan tillgodoses. Priserna varierar från cirka 20 kronor och uppåt. En bug med en räckvidd av omkring 100 m och en brukstid av omkring ett dygn kan ha en storlek jämte batteri och mikrofon av omkring 5 cm³. En sådan bug som är inbyggd i en tändsticksask saluförs och kostar omkring 100 kronor. En annan bug som försäljs har en räckvidd av 500—700 m och en brukstid om 50—60 timmar. Den är mindre än ett cigarettpaket och kostar 6 750 kronor.

Byggsatser för tillverkning av bugs kan förvärfas från postorderfirmor. De kostar ungefär 30 kronor. Enbart byggnadsbeskriv-

ning kan också förvärfas och kostar omkring 5 kronor.

Trådsändare som använder det vanliga elnätet som bärvåg finns i handeln. De används för intern kommunikation i exempelvis bostäder. Pris för en sändare och en mottagare är omkring 250 kronor.

Bandspelare finns av olika kvaliteter och utföranden i den vanliga butikshandeln. Särskilt kan nämnas att det finns bandspelare vars format inte överstiger 15×5×8 cm.

Vissa postorderfirmor saluför bandspelare, vars hölje utformats på särskilt sätt. Ett exempel är bandspelare som byggts in i en s. k. diplomatportfölj. Bandspelaren startas genom att portföljens handtag påverkar bandspelaren. Portföljen som innehåller också annan apparatur, bl. a. radiomottagare och telefonadapter, betingar ett pris av omkring 1 500 kronor. Ett annat exempel är bandspelare, vars hölje utformats som en bok. Den kostar omkring 1 800 kronor.

Telefonadapterar är också till salu. Det lägsta priset är ungefär 5 kronor.

Förstärkare, transistorer, motstånd, kondensatorer, högtalare och övriga komponenter som kan ingå i avlyssningutrustning har en mångfald olika användningsområden. De kan förvärfas i den vanliga butikshandeln. Priserna kan betecknas som låga.

2.4.3 Den optiska apparaturen

Miniatyrkameror med måtten 60×25×17 mm finns till salu för omkring 125 kronor. En västtysk miniatyrkamera som är särskilt tystgående kostar drygt 600 kronor. — Teleobjektiv finns av olika kvaliteter. Det förut omnämnda objektivet med en brännvidd av 150 cm kostar 5 500 kronor. Teleobjektiv används av åtskilliga fotografer, t. ex. tidningsfotografer och amatörfotografer. De masstillverkas. För 1 000 kronor kan erhållas objektiv som möjliggör att maskinskriven text kan fotograferas på ett avstånd av 10—20 m. — TV-kamerarör kan köpas färdiga i handeln.

Infrarödkänsliga filmer som kan användas i flera vanliga kameratyper finns i handeln. Det kan nämnas att Polaroid ger fär-

dig bild inom en minut, varvid framkallning och kopiering sker i kameran. Vid fotografering med infrarödkänslig film måste motivet belysas med infrarött ljus. Det härför erforderliga filtret finns i handeln och kostar omkring 10 kronor. — Ljusförstärkare är däremot dyra. De kostar omkring 25 000 kronor. Sannolikt kommer priserna dock att sjunka, bl. a. därför att begagnad apparatur så småningom kommer att finnas i marknaden. Ljusförstärkare används främst inom krigsmakten. En typ används vid skjutning med automatgevär under dåliga ljusförhållanden. Dess längd är 4 dm och dess diameter är 12 cm. — Bildomvandlare kan förvärfvas som surplusmateriel till låga priser. Bildomvandlarrör kan köpas separat för omkring 200 kronor.

Galliumarsenidlasrar finns också att köpa. Priset kan anges till omkring 500 kronor. Den i mottagarapparaturen erforderliga detektorn finns i flera olika kvaliteter och priserna varierar från 10 kronor till 400 kronor. Gaslasrar som sänder vanligt synligt ljus kostar omkring 2 000 kronor.

Fiberljuskikare har medicinsk och militär användning. De finns till salu till priser som varierar med hänsyn främst till antalet fibrer. Priset kan dock anges till ungefär 1 000 kronor.

2.5 Skyddsåtgärder

2.5.1 Inledning

Den tekniska apparatur som redovisats i det föregående kan användas på sätt som kränker enskilds personliga integritet genom att göra det möjligt för gärningsmannen att er hålla information om annans privata förhållanden. Apparaturen kan också användas inom det s. k. industrispionaget. Vad beträffar den akustiska apparaturen kan som exempel anföras, att bugs kan till utomstående förmedla privata samtal som förs i bostäder. I det följande kommer att redovisas några metoder med vars hjälp den enskilde kan upptäcka apparatur som anbringats i hans

bostad och skydda sig mot att apparaturen kommer att förmedla upplysningar om hans privatliv.

Det bör understrykas att de metoder som beskrivs är sådana som den enskilde själv i åtskilliga fall kan använda. Utöver dessa metoder finns andra. Dessa förutsätter att särskild apparatur används av personer som erhållit utbildning i deras nyttjande. Med hänsyn härtill finns inte skäl att i detta betänkande redogöra för sådana metoder.

2.5.2 Skydd mot den akustiska apparaturen

Mikrofoner, telefonadaptorer, radiosändare och bandspelare innehåller metalldelar. Med hjälp av särskilda detektorer som ger utslag för metallföremål kan därför dolda sådana apparater upptäckas. Eftersom det i en vanlig bostad finns åtskilliga ledningar för vatten, värme och elektricitet som detektorn också ger utslag för, innebär å ena sidan inte varje utslag att dold avlyssnings- eller inspelningsapparatur finns i bostaden. Om detektorn ger utslag där man vet att det finns en ledning för vatten, värme eller elektricitet, kan det å andra sidan ändå finnas en mikrofon dold i närheten.

När en radiosändare är i funktion kan dess belägenhet avslöjas genom ett pejlingsförfarande. Detta förutsätter att radiosignalerna uppfattas via en mottagare. För att man skall lättare få in radiovågorna på en mottagare trots att man inte känner sändarens frekvens, finns särskilda bredbandiga mottagare, som täcker ett större frekvensområde än vanliga mottagare. Till mottagaren kan man koppla en kraftig högtalare och på så sätt öka möjligheterna att uppfatta svaga signaler från en dold radiosändare. Om radiosändaren är placerad i närheten av mottagaren, kommer sändarens mikrofon att påverkas av det från högtalaren utgående ljudet. Till följd härav blir radiosändarens signaler allt starkare. Denna påverkan upprepas med ljusets hastighet tills högtalaren blir mättad. Den ger då ifrån sig ett påfallande tjutande ljud. Om denna effekt inte inträffar, kan man sluta sig till att det i närheten av högtalaren inte finns någon radio-

sändare som är i funktion. På detta sätt kan upptäckas radiosändare, som startas automatiskt när ljudvågorna påverkar dess mikrofon.

Signaler från en trådsändare som begagnar det vanliga elnätet som bärvåg har relativt kort räckvidd men kan nå utanför en bostad. Detta kan dock hindras med hjälp av ett i elnätet anbringat dämpfilter. På sådant sätt kan man skydda sig mot att meddelanden som man lämnar över trådsändaren kan uppfattas utanför bostaden och mot att någon med hjälp av dold sådan trådsändare försöker att lyssna till samtal som man för i sin bostad. Dämpfilter saluförs i USA men, såvitt känt, inte i Sverige.

Scrambler är en talförvrängningsapparat. Den åstadkommer att ljudvågors svängningstal ändras. Om den placeras omedelbart framför en mikrofon, kommer de elektriska spänningsvariationer som mikrofonen framkallar att i högtalare, bandspelare och annan mottagare översättas till obegripligt ljud. Scrambler kan därför användas som skydd mot telefonavlyssning. Om en annan scrambler som är samstämd med den första kopplas till mottagartelefonen, återvandlas svängningstalet så att ljudet blir förståeligt. Vid telefonsamtal kan de samtalande alltså ha var sin scrambler, som är inställd på likadan kod. Scramblers fungerar alltså parvis. Till det yttre liknar scrambler en extra telefonlur, som hålls tryckt mot den vanliga luren. Scrambler ger ett gott skydd mot avlyssning av telefonsamtal, om avlyssningsapparaturen antingen är placerad inuti telefonapparaten eller avlyssningen sker genom att spänningsvariationerna på telefonlinjen fångas. Den kod som scramblern begagnar kan dock dechiffreras.

När samtal förs i en bullersam miljö, kan de samtalande ändå lätt uppfatta vad som sägs eftersom både öron och ögon samverkar. En mikrofon kommer däremot att vidarebefordra alla ljud. Det blir då svårt och i vissa fall omöjligt att via mikrofonen lyssna till samtalet. Det mest effektiva skyddet mot obehörig avlyssning av viktiga samtal, är därför att föra samtalen med låg röst i en bullersam miljö. Bullret kan åstadkommas

genom att en bandspelare får sända t. ex. sorl från restauranger.

2.5.3 Skydd mot den optiska apparaturen

Dold optisk apparatur kan med hjälp av detektor upptäckas på sätt som beskrivits rörande den akustiska apparaturen. Det bör vidare framhållas att det är svårt att dölja optisk apparatur. En omsorgsfull undersökning kan därför i regel leda till att optisk apparatur som finns i närheten upptäcks.

Den optiska apparaturen torde emellertid för den enskilde vara farligast genom att den kan verka på långt håll. Fotografering av personer som befinner sig i sin bostad kan göras utifrån. Såväl vanligt ljus som infrarött ljus har dålig förmåga att passera genom gardiner, persienner och liknande föremål. Om dessa dras för, erhålles därför gott skydd mot obehörig insyn, fotografering eller filmning utifrån. I sammanhanget kan framhållas att apparatur för att se genom väggar inte finns. Visserligen kan radar genom väggar reflektera rörelser som görs bakom väggarna, men bilden blir i hög grad otidlig.

Slutligen skall nämnas att det finns apparatur som ger utslag för infrarött ljus. Om någon blir belyst med infrarött ljus, kan han alltså upptäcka det. Apparaturen kan beskrivas som en enklare variant av bildomvandlaren.

3.1 Inledning

Uppgiften i detta kapitel är att redogöra för gällande rätts regler till skydd för enskilds personliga integritet. Ehuru delbetänkandet är i huvudsak begränsat till att gälla skydd mot integritetsangrepp medelst akustisk apparatur, vidgas redogörelsen utöver detta område. Anledning härtill är att begreppet personlig integritet måste anses vara i stort sett okänt i gällande rätt. Det får därför sägas vara av värde att redogörelsen får tjäna till att belysa svensk rätts ståndpunkt till frågor om skydd för personlig integritet över huvud taget. Att en allmän uppfattning om den utsträckning vari gällande rätt erbjuder skydd för den personliga integriteten kan erhållas är av betydelse också för att det skall vara möjligt att sätta frågor rörande den akustiska apparaturens integritetsfarliga användning i en tillräckligt omfattande rättslig belysning. Det bör understrykas att de bestämmelser som kan anses angå den personliga integriteten återfinns i olika författningar, som ofta tillkommit i andra syften än att skydda den enskildes rätt till privatliv. Detta förhållande betyder att viss osäkerhet råder i vad mån en del bestämmelser verkligen har betydelse för gällande rätts skydd för den personliga integriteten. Denna osäkerhet kan inte anses undanrörd genom rättspraxis. Frågor om skydd för personlig integritet har nämligen endast sällan blivit föremål för domstols prövning, såvitt publi-

cerade domstolsavgöranden visar.

Redogörelsen är disponerad på följande sätt. Under 3.2 lämnas en skildring av bestämmelserna om fridsbrotten i 4 kap. BrB. Dessa bestämmelser måste anses vara gällande rätts huvudregler om personlig integritet. I det därpå följande avsnittet redovisas några regler som innehåller vissa inskränkningar i rätten att begagna teknisk apparatur. Önskemål att skydda den personliga integriteten kommer ibland i konflikt med strävan att tillförsäkra samhällets organ god effektivitet, särskilt när det gäller brottsbekämpning. Regler om tvångsmedel genomgås översiktligt i avsnittet 3.4. Näringsrättsliga regler som gäller integritetsfarlig apparatur finns i fråga om radiosändare. Dessa bestämmelser och den administrativa praxis som utvecklats på grundval av bestämmelserna behandlas i avsnittet 3.5.

Nu antydda regelkomplex har omedelbar betydelse för detta delbetänkandes ämne. Av intresse för ett vidare perspektiv på gällande rätts inställning till integritetsskyddsfrågor är bestämmelser som angår frågor om offentliggörande och annat begagnande av kunskap om en persons privata förhållanden. Dessa regler redovisas i avsnittet 3.6. Det är fråga om bestämmelser om tystnadsplikt och om förtal. I detta sammanhang redovisas också regler om s. k. industrispionage. Redovisningen görs mer summarisk i avsnittet 3.6 än i de föregående.

3.2 Fridsbrotten

3.2.1 Inledning

Gällande rätts huvudbestämmelser om skydd för den personliga integriteten finns i 4 kap. BrB, vilket har rubriken "Om brott mot frihet och frid". Fridsbrotten regleras i 6—9 §§. I 6 § stadgas straff för hemfridsbrott och olaga intrång. Denna paragraf kan anses tillförsäkra den enskilde geografiskt avgränsade utrymmen, inom vilka han åtnjuter skydd mot att utomstående där olovligen tränger in eller stannar kvar. Jämlikt 7 § skall dömas för ofredande, om någon medelst hänsynslöst beteende ofredar annan på ett för den kränkta uppfattbart sätt. Vissa former av såväl dolda som öppna angrepp mot personlig integritet behandlas i 8 §, som föreskriver straff för den som bryter post- eller telehemlighet. Gärningen beskrives som att olovligen bereda sig tillgång till meddelande, som är under befordran genom allmän befodringsanstalt. Slutligen kan den som i andra fall än som avses med 8 § olovligen bereder sig tillgång till något som förvaras förseglat eller under lås eller eljest tillslutet dömas jämlikt 9 § för intrång i förvar.

3.2.2 Hemfridsbrott och olaga intrång

De geografiskt avgränsade utrymmen som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång är dels bostad vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg, dels kontor, fabrik, annan byggnad, fartyg som ej är bostad, upplagsplats och annat dylikt ställe. Bostadsbegreppet behandlas närmare nedan i avsnitten 6.2.1 och 6.3.1.

De andra utrymmena uppräknas mer utförligt nedan i avsnittet 6.4.1. I övrigt må om dem här framhållas följande. I den före BrB gällande strafflagen angavs det skyddade utrymmet med ordet "hemvist", 15 kap. 26 §. Uttrycket ansågs i rättspraxis medge att skyddet omfattade juridisk persons hemvist. I ett rättsfall ansågs en ideell förenings lokal för slutna sammankomster såsom föreningens hemvist (NJA 1924 s.

452). Huruvida skyddet gällde också för affärsdrivande juridisk persons lokal får anses osäkert (jfr NJA 1901 s. 1). Under förarbetena till BrB föreslog straffrättskommittén att "hemvist" skulle bytas ut mot "bostad" men att i gengäld arbetsrum skulle omfattas av bestämmelsen. Med arbetsrum avsåg straffrättskommittén enskild, sluten lokal, där arbete brukar bedrivas, under förutsättning att lokalen inte var gemensam för ett flertal anställda. Som exempel angavs läkares mottagningsrum och hantverkarens arbetslokal. Utanför bestämmelsen skulle däremot falla fabrik, varuhus och lagerlokal (SOU 1953: 14 s. 167 f). Straffrättskommitténs förslag utsattes i denna del för viss kritik av remissinstanser och det till lagrådet remitterade förslaget innehöll inte något skydd för arbetsplatser (prop. 1962: 10 B s. 113 f). Lagrådet framhöll, att det var önskvärt med ett konsekvent utformat skydd för lokaliteter, där människor arbetar eller eljest brukar vistas. På lagrådets förslag erhöll lagtexten sedan den ganska vidsträckta utformning som bestämmelsen om olaga intrång utvisar (prop. 1962: 10 B s. 421 f).

Såväl hemfridsbrott som olaga intrång består i olovligt eller obehörigt inträngande eller kvarstannande i utrymmena. Lagrummen riktar sig sålunda mot vissa slag av besittningskränkningar. De är tillämpliga även om någon som har rätt att vistas inom utrymmet inte uppehåller sig där, när gärningen begås (SOU 1953: 14 s. 167 och SvJT 1968 rf. s. 18). Bara gärning som sker olovligen omfattas av bestämmelserna. I rättspraxis har ansetts att, när flera samboende uppehåller sig i sin bostad, utomstående får vistas i bostaden, bara om han har lov från alla samboende (NJA 1944 s. 67).

Bestämmelserna om hemfridsbrott och om olaga intrång medför ett visst skydd för den enskilde att få vistas ostörd i sin bostad och på sin arbetsplats. Bestämmelserna medför också skydd mot integritetskränkningar med hjälp av teknisk apparatur, därför att sådant förfarande ibland kan förutsätta att gärningsmannen måste olovligen bereda sig tillträde till bostaden eller arbets-

platsen för att anbringa apparaturen. Av detta skäl kan bestämmelserna anses nära angå frågan om skydd för den personliga integriteten. Det kan nämnas att fråga om skydd mot angrepp med avlyssningsapparat och annan teknisk apparatur under förarbetet till brottsbalken berördes just i anslutning till bestämmelsen om hemfridsbrott. I yttrande över straffrättskommitténs förslag framhöll advokatsamfundet, att installera utan lov i annans bostad eller arbetsrum av anordning för avlyssning av samtal innebar en svår kränkning av annans frid. Departementschefen fann, att något större praktiskt behov av ett särskilt stadgande i ämnet inte förelåg, då förfarandet vanligen var brottsligt genom att det ingick såsom ett led i eller utgjorde förberedelse till spioneri, utpressning eller annat allvarligt brott (prop. 1962: 10 B s. 115).

3.2.3 Ofredande

Bestämmelsen om ofredande stadgar straff för den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan. Som exempel på hänsynslöst beteende kan anföras störande av någons nattro genom telefonpåringningar (prop. 1962: 10 B s. 116). Bestämmelsen har således intresse ur integritetsskyddssynpunkt närmast som ett uttryck för att individens behov av att inte bli störd av andra människor beaktats av lagstiftningen. Däremot har bestämmelsen mindre intresse, när det gäller individens skydd mot den akustiska och optiska apparatur som föranlett kommitténs utredningsuppdrag, eftersom denna apparatur möjliggör integritetskränkningar utan att den enskilde störs av gärningen. Lyssnande vid dörr och tittande genom nyckelhål eller fönster skulle möjligen kunna bedömas som ofredande i särskilt grava fall, om gärningsmannen ertappas på bar gärning. Begagnar gärningsmannen för lyssnandet eller tittandet teknisk apparatur, kan beteendet måhända betraktas som hänsynslöst.

Som ofredande är möjligen ibland att beteckna fotografering av person på allmän

plats. I JO:s ämbetsberättelse 1968 berörs fråga om sådan fotografering (s. 84 f). Det gällde en pressfotograf, som fotograferade en i uniform klädd polisman. I ärendet uttalades att en polisman, som i uniform tjänstgör på allmän plats, får räkna med och finna sig i att bli fotograferad. Det angavs emellertid att undantag från denna regel borde gälla, om fotograferingen skedde i trakasseringsssyfte eller på ett utmanande eller förlöjligande sätt och då kunde bli att uppfatta som obstruktiv eller ordningsstörande.

3.2.4 Brytande av post- eller telehemlighet

Bestämmelsen om brytande av post- eller telehemlighet stadgar straff för den som olovligen bereder sig tillgång till meddelande, vilket såsom postförsändelse eller såsom telefonsamtal, telegram eller annat telemeddelande är under befordran genom allmän befodringsanstalt.

Utänför bestämmelsen faller sålunda andra meddelanden än sådana som är under befordran genom allmän befodringsanstalt. Vad skriftliga meddelanden angår har postverket monopol. Skriftliga meddelanden som skickas med bud avses inte med lagrummet. Vad muntliga meddelanden angår finns inget monopol för televerket eller annan allmän befodringsanstalt. Telefonsamtal som förs över militära ledningar, över snabbtelefoner eller andra privata ledningar skyddas inte. Bestämmelsen torde inte heller omfatta förfaranden som innebär att man lyssnar via det vanliga telefonnätet till andra samtal än telefonsamtal. Den som olovligen tar del av ett på band inspelat telefonsamtal omfattas inte heller av bestämmelsen, eftersom samtalet inte längre är under befordran. Radiomeddelanden får avlyssnas av var och en, oavsett vilken frekvens meddelandet sändes på. Eftersom endast olovlig avlyssning straffbeläggs avser lagrummet inte avlyssning av radiomeddelanden (prop. 1962: 10 B s. 422 f). Visst skydd beredes dock för en del radiomeddelanden jämlikt 10 § kungörelsen (1967: 447) om mottagare för radiosändning eller trådsändning. Där föreskrivs

att den som i sådan mottagare avlyssnat telefonsamtal, telegram eller annat teledelande inte obehörigen får föra det vidare.

Den i lagrummet straffbelagda gärningen består i att bereda sig tillgång till meddelande. Som exempel på förfaranden som är att bedöma som brytande av posthemlighet kan nämnas att gärningsmannen lyser genom kuvert eller annat omslag och på så sätt tar del av meddelandet. Fotografering av meddelande som ligger i kuvert kan ske med infraröd film efter belysning med infrarött ljus, eftersom papperet i kuvert i åtskilliga fall släpper igenom infrarött ljus. Telegram som inte ligger i kuvert eller annat omslag kan fotograferas med vanlig film. Fotograferingen torde innebära att gärningsmannen bereder sig tillgång till meddelandet. Något krav på att han i dessa fall efter framkallning av filmen skall ha tagit del av meddelandet kan inte anses uppställt.

I fråga om muntliga meddelanden som omfattas av lagrummet består den straffbelagda gärningen i att lyssna till meddelandet eller spela in det på band eller på annat sätt registrera det. Inte heller i sistnämnda fall krävs att gärningsmannen tar del av vad som inspelats eller registrerats. Den som själv deltar i ett telefonsamtal bryter däremot inte mot bestämmelsen genom att spela in samtalet på band även om han inte har den andres samtycke, eftersom registreringen i detta fall inte innebär att han bereder sig tillgång till telefonsamtalet.

För att den i lagrummet beskrivna gärningen skall medföra straff krävs att den företas olovligen. Härmed avses dels att samtycke från den som äger förfoga över meddelandet medför frihet från straff, dels att från lagrummet utesluts polis- och andra myndigheter samt post- och televerkets personal som i sin tjänsteutövning äger lov att bereda sig tillgång till meddelandet. Sistnämnda situationer behandlas nedan under 3.4. Samtycke får betydelse exempelvis när någon avlyssnar eller registrerar telefonsamtal som han inte själv deltar i. Han går fri från straff så snart någon av de samtalande samtyckt till åtgärden. Något krav på att den andre skall ha lämnat tillstånd eller ens

känt till åtgärden har inte uppställts.

Slutligen förutsätter lagrummet att gärningsmannen handlar uppsåtligt. Den som av en tillfällighet råkar bereda sig tillgång till meddelande som är under befordran genom allmän befordringsanstalt kan inte straffas enligt bestämmelsen. Inte heller eljest finns möjlighet att inskrida mot sådant uppsåtligt förfarande utom beträffande sådana personer som är underkastade ämbetsansvar, t. ex. personal anställd vid post- eller televerket.

3.2.5 Intrång i förvar

Bestämmelsen om intrång i förvar stadgar straff för den som, utan att fall är för handen som avses med bestämmelsen om brytande av posthemlighet, olovligen bryter brev eller telegram eller eljest bereder sig tillgång till något som förvaras förseglat eller under lås eller eljest tillslutet. Straffrättskommittén föreslog att med vad som förvaras tillslutet skulle likställas vad som eljest förvaras så att det inte skall vara tillgängligt för obehöriga (SOU 1953: 14 s. 175). Några remissinstanser ansåg emellertid, att straffskyddet borde begränsas till vad som förvaras tillslutet, även om alla förfaranden som straffrättskommittén avsåg måste betecknas som klandervärda eller olämpliga. Departementschefen delade denna uppfattning. Han uttalade, att handlingar som ligger framme på ett skrivbord eller i en olåst låda skyddas av bestämmelsen, endast under förutsättning att de på något sätt är tillslutna, t. ex. genom att de förvaras i förseglat kuvert eller genom att dörren till lokalen är låst (prop. 1962: 10 B s. 120 f).

Vad själva gärningen beträffar kan hänvisas till vad som sagts om brytande av posthemlighet. Genomlysning av förseglat kuvert liksom fotografering av vad som förvaras tillslutet omfattas således av bestämmelsen. Fotografering av en handling, som förvaras i ett olåst rum, faller däremot utanför bestämmelsen, oavsett om fotograferingen görs av någon som är i rummet, t. ex. vid

tillfälligt besök, eller görs utifrån, t. ex. med hjälp av teleobjektiv.

3.3 Inskränkningar i rätt att använda teknisk apparatur

I den mån särskilda regler inte finns gäller att det är tillåtet att använda den tekniska apparatur som redovisats i 2 kap. Ett fåtal sådana särskilda regler är stadgade i gällande rätt. Telefonreglementet (1963: 18) innehåller i 2 § 3 mom. förbud mot att apparat eller ledning av vad slag det vara må, som ej tillhör televerket, utan verkets medgivande anbringas på eller anslutes till televerkets apparater eller ledningar. Förbudet gäller enligt uttrycklig föreskrift inte bara om den upprättade förbindelsen är elektrisk utan också om den är t. ex. akustisk, magnetisk eller mekanisk. Denna bestämmelse innebär, att användande av telefonadaptorer och övriga i 2 kap. beskrivna metoder för telefonavlyssning eller för utnyttjande av telefonnätet som strömkälla eller till avlyssning av andra samtal än telefonsamtal är förbjudna, om de inte företas med televerkets medgivande. Bestämmelsens syfte är emellertid bara att skydda televerkets egendom — den av abonnenten förhyrda telefonapparaten och ledningarna — mot åverkan. Om abonnenten överträder förbudet, får televerket jämlikt 22 § i reglementet rätt att avstänga och nedtaga abonnentens telefonanläggning. Om åtgärderna vidtas utan abonnentens samtycke, kan i stället fråga uppkomma om tillämpning av bestämmelsen om brytande av telehemlighet.

Ytterligare en bestämmelse i telefonreglementet är av intresse i detta sammanhang. Jämlikt 3 § andra stycket får televerket inte i annat fall än då med stöd av lag förordnats om avlyssning vidtaga eller tillåta sådana anordningar beträffande telefonnätet, som är avsedda att bereda person utom televerket möjlighet att avlyssna samtal på telefonnätet, utan att minst en av de samtalande äger vetskap därom. Televerket tillhandahåller åt abonnenter extra hörtelefoner, talregistreringsapparater och andra sådana an-

ordningar, som gör att andra personer än de samtalande kan ta del av telefonsamtalet. Rätt att inneha talregistreringsapparat medges åt advokater, företag och andra som kan ha ett beaktansvärt praktiskt behov av att kunna registrera sina samtal. Har sådant medgivande lämnats kan det utmärkas i den av televerket utgivna telefonkatalogen, om abonnenten begär att uppgift därom tas in i katalogen.

Inskränkningar i rätten att begagna teknisk apparatur för avlyssning eller inspelning kan också följa av sakens natur. Den som inte har rätt att delta i eller att lyssna till en viss förhandling torde inte heller äga bereda sig tillgång till vad som förekommer med hjälp av avlyssnings- eller inspelningsapparatur. Exempelvis får part inte med hjälp av sådan apparatur ta del av domstols överläggning till dom eller beslut som hålls inom stängda dörrar. Sker det, torde domstolen kunna avlägsna apparaturen, om den är placerad i överläggningssalen. Någon annan sanktion mot förfarandet torde dock inte stå till buds. På motsvarande sätt torde gälla att andra myndigheter, företag och sammanslutningar inte behöver finna sig i att utomstående anbringar avlyssnings- och inspelningsapparatur hos dem, även om den utomstående har tillgång till lokalen.

I några fall gäller att ingripande mot bruk av teknisk apparatur kan ske, därför att begagnandet av apparaturen är störande. Som exempel kan anföras domstols offentliga förhandlingar. Jämlikt 5 kap. 9 § RB ankommer det på rättens ordförande att upprätthålla ordning vid rättens sammanträden och att meddela därför nödiga föreskrifter. Han äger utvisa den som stör förhandlingen. Fotografi får inte tagas i rättssalen. Jämlikt 9 kap. 5 § RB skall den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller tager fotografi i rättssalen eller vägrar att efterkomma föreskrift som meddelats till ordningens upprätthållande straffas med böter.

Frågor om innebörden av dessa bestämmelser har behandlats av JO, när det gällt befogenheten av parts privata bandupptagning av vad som förekommer vid domstols

offentliga huvudförhandling. I ett fall hade rättens ordförande tillåtit den ena parten att göra bandinspelning av huvudförhandlingen utan att den andra parten fått reda på det. JO uttalade, att det på grund av domstolens allmänna övervakningsskyldighet ålåg rättens ordförande, när han erhöll vetskap om att den ena parten avsåg att ordna en egen bandinspelning av huvudförhandlingen, att ta ställning till tillåtligheten härav. Enligt JO:s mening förelåg i fallet inte hinder mot att tillåta parten att använda ifrågavarande hjälpmedel för att få grepp om materialet i det vidlyftiga målet, under förutsättning att detta kunde ske utan risk för att motpartens interna överläggningar genom bandinspelningen nådde parten. Med hänsyn till denna risk borde motparten lämpligen ha fått tillfälle att yttra sig rörande anordningen, innan ordföranden lämnade sitt tillstånd. I varje fall, framhöll JO, borde motparten ha underrättats om ordförandens medgivande, lämpligen före förhandlingens början (JO:s ämbetsberättelse 1968 s. 165).

I ett annat fall hade en part av rättens ordförande vägrats att göra en privat bandinspelning av vad som förekom vid huvudförhandlingen. JO uttalade, att något lagligt stöd för att avslå en begäran från part att få göra privat bandinspelning av en domstolsförhandling inte torde finnas, om anordnandet inte verkar störande på ordningen vid rättens sammanträde. Huruvida målet är vidlyftigt eller mindre omfattande och part med hjälp av bandinspelningen kan få bättre grepp om materialet i målet eller icke är en fråga som i och för sig inte lär vara avgörande för om hans begäran bör bifallas eller avslås. Om part i ett mindre omfattande mål framställer en sådan begäran för att senare inte behöva anskaffa en utskrift från domstolen av ett genom dess försorg upptaget vittnesmål, torde målets beskaffenhet i och för sig inte utgöra något godtagbart skäl för att avslå partens begäran. Självfallet får däremot bandinspelning som begärs för ett obehörigt ändamål, inte tillåtas, framhöll JO till slut och anmärkte, att med JO:s uttalande 1968 om att materialet i målet var vidlyftigt närmast torde ha avsetts att framhålla att

något obehörigt syfte inte kunde anses ha legat bakom partens begäran att få göra bandinspelningen (JO:s ämbetsberättelse 1969 s. 39 f).

I övrigt bör nämnas att av 2 § radiolagen (1966: 755) följer att bara den som erhållit tillstånd av televerket får använda radiosändare. Bestämmelsen ingår som ett led i den näringsrättsliga reglering som genomförts beträffande radiosändare. Den behandlas nedan under 3.5.

3.4 *Tvångsmedel m. m.*

3.4.1 Inledning

Bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång samt om brytande av post- eller telehemlighet kan, såsom det under 3.2 sagda visar, i särskilt hög grad betraktas som bestämmelser med vars hjälp gällande rätt kan bereda skydd för den enskildes personliga integritet mot angrepp medelst teknisk apparatur. Detta skydd upprätthålls inte absolut. När fråga är om bekämpande av brott, kan det bli aktuellt för polis och andra myndigheter att avlyssna telefonsamtal eller att ta brev eller andra handlingar i beslag. De båda närmast följande avsnitten redogör översiktligt för reglerna om telefonavlyssning och om beslag. Om post- och televerkets skyldighet att befordra meddelanden skall kunna fullgöras, kan det ibland vara nödvändigt att personalen får bryta brev eller lyssna till telefonsamtal. Dessa bestämmelser behandlas under 3.4.4.

3.4.2 Telefonavlyssning

Jämlikt 27 kap. 16 § RB äger rätten på yrkande av undersökningsledare eller åklagare meddela tillstånd till telefonavlyssning. Förutsättning härför är att någon kan skäligen misstänkas för brott, för vilket ej är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år. Det förutsättes vidare, att det finnes vara av synnerlig vikt för utredningen att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller del av samtal till och från telefonapparat, som in-

nehav av den misstänkte eller eljest kan antas komma att begagnas av honom. Tillstånd, som rätten finner skäl att medge, skall begränsas att gälla viss tid, högst en vecka, från den dag då tillståndet delges telefonanstaltens föreståndare. Vad som förekommer vid avlyssnade telefonsamtal upptecknas i regel. Uppteckningen får granskas endast av rätten, undersökningsledaren eller åklagaren. I den mån uppteckningen innehåller något som inte är av betydelse för utredningen, skall uppteckningen efter granskningen omedelbart förstöras.

Dessa bestämmelser avser förundersökning rörande särskilt grova brott. Andra regler tillåter telefonavlyssning, när misstanke föreligger om vissa slags brott. Sådana regler finns i lagen (1952: 98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål och i lagen (1969: 36) om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott m. m. Den förra lagen angår vissa allmänfarliga brott, högmålsbrott och brott mot rikets säkerhet. Den senare lagen angår grovt narkotikabrott och grov narkotikasmuggling. Jämlikt båda lagarna kan tillstånd till telefonavlyssning meddelas att gälla en månad från den dag då tillståndet delges telefonanstaltens föreståndare. 1952 års lag berättigar undersökningsledaren eller åklagaren att meddela tillståndet, när det kan befaras att inhämtande av rättens tillstånd skall medföra tidsutdräkt eller annan olägenhet av väsentlig betydelse för utredningen. I sådant fall skall anmälan om åtgärden ofördröjligen göras hos rätten, som kan upphäva förordnandet. I övrigt hänvisar såväl 1952 års lag som 1969 års lag till bestämmelserna i 27 kap. 16 § RB.

1952 års lag innehåller regler om andra åtgärder beträffande den misstänktes telefonsamtal än avlyssning. Det är fråga om att expediering av samtalen kan fördröjas eller inställas eller att apparaten kan avstängas eller att från telefonanstalt kan lämnas uppgift om expedierade eller beställda telefonsamtal. Såväl 1952 års lag som 1969 års lag har begränsad giltighetstid. De kan dock förlängas.

3.4.3 Beslag

Skriftlig handling och andra föremål, som skäligen kan antagas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhänt eller på grund av brott förverkat, kan jämlikt 27 kap. 1 § RB tas i beslag. Beslag kan bara läggas på föremål som är tillgängligt för den som beslutar om beslag. Regler om husrannsakan, kroppsvisitation, editionsföreläggande och föreläggande om företeende av föremål för syn kan användas för att göra föremålet tillgängligt för beslag. Beslagsrätten som sådan innebär däremot inte någon befogenhet att framskaffa föremålet. Vad gäller brev, telegram och andra försändelser som är under befordran genom post- eller televerket föreskrivs emellertid i 27 kap. 3 § RB, att de får tas i beslag om för brottet är stadgat fängelse i lägst ett år och försändelsen hos mottagaren skulle vara underkastad beslag. Sistnämnda förutsättning syftar på att för beslag av skriftliga meddelanden mellan den som misstänks för brott och vissa honom närstående personer uppställts särskilt stränga krav. Bestämmelsen i 3 § kompletteras av en befogenhet jämlikt 9 § för rätten att förordna, att försändelse skall tas i beslag, när den inkommer till post- eller televerket. Förordnandet skall gälla viss tid, högst en månad, från den dag då förordnandet delges anstaltens föreståndare. Den jämlikt bestämmelsen i brottsbalken skyddade posthemligheten kan sålunda upphävas till förmån för intresset att allvarliga brott bekämpas. I 27 kap. 12 § RB ges ytterligare föreskrifter till skyddande av hemligheten. Post- eller telegrafförsändelse — liksom handelsbok, annan enskild handling, brev eller annan sluten handling — som tagits i beslag får inte närmare undersökas av annan än rätten, undersökningsledaren eller åklagaren eller av särskilt anlitad sakkunnig. Till dess att så sker, skall den beslagtagna handlingen hållas förseglad.

3.4.4 Post- och televerkets anställdas befogenheter

Vad först postverkets personal angår innehåller allmänna poststadgan (1941: 752) de-

taljerade föreskrifter om hur det skall förfaras med obeställbara försändelser, 109—112 §§. Av särskilt intresse är att tillslutna sådana försändelser bara får öppnas i vittnes närvaro på poststyrelsens reklamationskontor. De personer, som öppnar eller bevittnar öppnandet eller behandlar öppnade försändelser, skall ha avlagt tysthetslöfte beträffande det skriftliga innehållet i försändelserna. Ytterligare märks att, om upplysning om vederbörande avsändare inte erhålles genom försändelsens öppnande, försändelse, som inte innehåller penningar eller andra värdeföremål, skall genom postverkets försorg förstöras.

Enligt § 13 i stadgan gäller generellt att postfunktionär inte får i oträngt mål eller till obehörig person meddela upplysning om postförsändelse eller dess innehåll eller lämna obehörig person tillfälle att ta kännedom om försändelse i postverkets vård. Postfunktionär skall jämväl i övrigt iaktta förtegenhet om vad han under tjänsteutövning möjligen kan erfara rörande korrespondenters angelägenheter och tillse att brevhemligheten inte kränks.

Brott mot tystnadsplikt kan medföra ansvar jämlikt 20 kap. 3 eller 4 § BrB.

Vad härefter angår televerkets personal gäller jämlikt 3 § telefonreglementet att uppgift om telefonsamtals innehåll eller om namn på de personer eller nummer på de telefonapparater, mellan vilka samtal utväxlas, inte får delges andra än de samtalande eller abonnenterna på de vid samtalet använda telefonapparaterna eller någon som är befullmäktigat ombud för en av dessa personer. Undantag föreskrivs för dels fall, där i lag stadgas annorlunda, dels fall, där det prövas nödigt för att inför domstol styrka televerkets krav på oguldna telefonavgifter. Liknande bestämmelser gäller beträffande telegram och telex, 2 och 17 §§ telegrafreglementet (1959: 582).

Televerkets personal undertecknar en särskild tystnadsförbindelse av det innehåll som nu återgivna bestämmelser anger. Brott mot tystnadsplikten kan medföra ansvar jämlikt 20 kap. 3 eller 4 § BrB. Uppsätlig telefonavlyssning som görs av televerkets per-

sonal kan ibland vara lovlig, när avlyssningen ingår som ett led i personalens tjänsteåligganden. Kontrollörer, reparatörer och telefonister måste sålunda kunna lyssna till samtal för att förvissa sig om att ledningarna fungerar som de skall. Om en anställd överskrider den rätt att lyssna som tillkommer honom kan ansvar för tjänstefel jämlikt 20 kap 4 § BrB komma i fråga.

3.5 Näringsrättsliga bestämmelser

Beträffande den i 2 kap. redovisade akustiska och optiska apparaturen finns i gällande rätt näringsrättsliga regler beträffande radiosändare. Bortsett härifrån får den tekniska apparaturen fritt tillverkas, importeras, exporteras, försäljas och innehas.

Om radiosändare finns bestämmelser i radiolagen. Enligt 2 § får radiosändare här i riket eller på svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket innehas eller användas endast av den som erhållit tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer. Tillstånd meddelas för viss tid och kan förknippas med villkor (prop. 1966: 149 s. 37). Med radiosändare förstås enligt 1 § anordning för sändning av ljud, bild eller annat meddelande med hjälp av elektromagnetiska vågor, vilkas frekvenser är lägre än 3 000 gigahertz och vilka utbreder sig i rymden utan särskilt anordnad ledare. Till följd av denna definition anses som radiosändare bl. a. TV-kameror, som inte är trådbundna, men däremot anses inte ljudöverföringsapparater, som bygger på trådöverföring eller på laser, som radiosändare.

Jämlikt 1 § kungörelsen (1967: 446) om radiosändare meddelas tillstånd enligt 2 § radiolagen av televerket, när fråga är om annan än statlig myndighet. De normer som televerket tillämpar vid prövning av frågor om tillstånd fäster avseende vid dels sökandens avsikt med att inneha och använda radiosändare, dels sändarens tekniska konstruktion och kvalitet och dess frekvensområde. Televerkets normer innebär att ansökan i regel kan hänföras till en av åtta hu-

vudgrupper. Dessa huvudgrupper är: 1. Kommunikationsradioanläggningar, som används av t. ex. taxi, brandkår, transportföretag, industrier. 2. Sändare för fjärrstyrningsändamål, t. ex. öppnande av garageörrar. 3. Sändare, som används såsom personsökare inom stora arbetsplatser. 4. S. k. trådlösa mikrofoner, d. v. s. sändare med kort räckvidd som sänder till en i närheten placerad mottagare. Mottagaren är i sin tur förbunden med en högtalaranläggning. Trådlösa mikrofoner används av t. ex. artister, konferencierer, radioreportrar och föreläsare. 5. Sändare för sändning av meddelanden mellan fasta stationer. I dessa fall används i regel telefon eller annan trådbunden överföring. Men när det måste ställas höga krav på att förbindelsen hålls öppen kan radiosändning erfordras. 6. Amatör-radiosändare. Dessa används av sändaramatörer med certifikat efter godkända prov. 7. Sändare som används för medicinska ändamål. Dessa sändare har mycket kort räckvidd. 8. Privatradiosändare. Dessa sänder alla på samma frekvens, det s. k. medborgarbandet. Till denna grupp hör bl. a. walkie-talkieapparater.

Tillståndet gäller i varje enskilt av dessa fall såväl innehav som användning. Beträffande användningen framgår av de villkor som föreskrivs i samband med tillståndsgivningen vad tillståndshavaren har att rätta sig efter. Bl. a. tilldelas han en viss frekvens, på vilken han har rätt att sända. Ofta är tillståndet begränsat geografiskt. De frekvenser som kommer i fråga kan i regel inte tas in på vanlig radiomottagare avsedd för mottagning av rundradiosändning.

Utöver dessa huvudgrupper lämnas tillstånd i andra fall, för vilka televerket inte har utfärdat generella föreskrifter. Det förekommer också att televerket ställer till förfogande radiosändare, som televerket innehar. Så sker exempelvis till rederier och flygbolag. I dessa fall är sändarna alltså under televerkets skötsel och vård.

Vad nu sagts är en med hänsyn till radiosändarnas art gjord sammanfattning av televerkets praxis i fråga om tillståndsgivning. I övrigt kan tillstånd till innehav av olika slag

av radiosändare lämnas. Tillståndet avser innehav samt prov och demonstration. Sådana tillstånd lämnas åt inregistrerade firmor och företag i radio- och elektronikbranschen. Bland villkoren för sådana tillstånd märks att tillståndshavaren inte får sälja eller på annat sätt avyttra radiosändare annat än under förutsättning att sändaren till alla delar uppfyller televerkets gällande tekniska fordringar och att tillståndshavaren förvissat sig om att förvärvaren har tillstånd för den aktuella radiosändaren. Vid försäljning till sändaramatörer kan i stället för tillstånd godtas att sändaramatören innehar av televerket utfärdad, gällande frekvensreservat.

Vad gäller TV-kamera för sändning av bild per radioväg har ännu inte något tillstånd lämnats. Bara Sveriges Radio och militära myndigheter använder sådana sändare. Privat TV för bevakningsändamål och för industriellt bruk sänder per tråd. Televerket har dock reserverat en kanal för privat, inte-trådbunden TV-sändning. Kanalen är avsedd att begagnas i sådana fall, där trådbunden TV skulle ställa sig praktiskt ogenomförbar eller bli orimligt dyr.

Den som innehar eller använder radiosändare eller inte-trådbunden TV-sändare utan erforderligt tillstånd eller inte iakttar villkor som meddelats i samband med tillstånd kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år, 9 § radiolagen. Dessutom kan sändaren förklaras förverkad.

När det föreligger skäl att misstänka brott mot 9 § radiolagen, kan förundersökning företas i enlighet med RB:s föreskrifter. Televerket kan till polisens kännedom anmäla misstanke om sådant brott. Detta har blivit aktuellt, när televerket genom annonser om försäljning fått misstanke om att någon som inte har tillstånd innehar radiosändare. I regel tar televerket i sådana fall först kontakt med annonsören. Om det visar sig att det är fråga om sådan radiosändare, som tillstånd kan meddelas för, utfärdas efter ansökan tillstånd. Om saken inte kan klaras upp på detta sätt, kan polisanmälan göras. I ett fall där en postorderfirma annonserade om försäljning av bugs har åklagare beslutat att

förundersökning, som polisen inlett efter anmälan från televerket, skulle läggas ner. Anledning till beslutet var att det visade sig att annonsören bara innehade komponenter till radiosändare, s. k. byggsatser.

Televerket kan genom sin egen personal kontrollera att villkor som föreskrivits i samband med tillstånd följs. När misstanke föreligger om brott mot 9 § radiolagen i sådant hänseende, behöver således televerket inte vända sig till polismyndighet. Rätten till kontroll grundas i dessa fall på bestämmelse i tillståndsvillkoren.

3.6 *Utnyttjande av information om annan*

3.6.1 Inledning

De regler som redovisats under avsnitten 3.2—3.4 angår möjligheter att inhämta kunskap om andra människor. Sådan kunskap kan vinnas på åtskilliga andra sätt än de som de redovisade reglerna angår. Det kan erinras om de skyldigheter som den enskilde medborgaren i åtskilliga fall har att till myndigheter lämna uppgifter om sina privata förhållanden. Ibland blir dessa uppgifter offentliga och sålunda tillgängliga för utomstående. Frågor om skydd för personlig integritet i anledning av dessa förhållanden övervägs av offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén och av kreditupplysningsutredningen.

I andra fall kan den som önskar att skaffa sig information om annan person försöka att exempelvis genom frågor till någon, som kan antas ha upplysningar att lämna, erhålla informationen. Om den tillfrågade lämnar de begärda uppgifterna kan han tänkas bryta mot tystnadsplikt som gäller för honom eller göra sig skyldig till förtal. Ett annat exempel framgår av bestämmelsen i 3 § lagen (1931: 152) med vissa bestämmelser om illojal konkurrens. Den som är anställd i näringsverksamhet får inte obehörigen yppa arbetsgivarens yrkeshemlighet.

Bestämmelser av detta slag har betydelse från integritetsskyddssynpunkt dels därför

att de hindrar att information om en persons angelägenheter sprids till andra människor, dels därför att de direkt tar sikte på det slag av integritetskränkningar som består i att någon utnyttjar vad han vet om en annan person. Bestämmelser om tystnadsplikt, förtal och skydd för yrkeshemligheter redovisas i det följande.

Andra regler kan anses direkt rikta sig mot obehörigt utnyttjande av vetskap om andra människor utan att fråga är om spridning av vetskapen. Som exempel kan anföras bestämmelser om utpressning och olaga tvång, 9 kap. 4 § och 4 kap. 4 § BrB. Ett annat exempel är stadgandet i 14 § varumärkeslagen (1960: 644). Där behandlas olika fall då varumärke inte får registreras. Ett fall är, om märket innehåller något som kan uppfattas som annans namn eller porträtt och namnet eller porträttet inte åsyftar någon sedan länge avliden person. Bestämmelser av detta slag behandlas inte särskilt i denna redogörelse för gällande rätt.

3.6.2 Tystnadsplikt

Ovan under 3.4.4 har redogjorts för den tystnadsplikt som åligger anställda vid post- och televerket. Andra bestämmelser om tystnadsplikt framgår beträffande tjänstemän i allmänhet av specialförfattningar och 20 kap. 3 § BrB. För andra än anställda i offentlig tjänst gäller särskilda regler. Advokater, läkare och barnmorskor är underkastade tystnadsplikt om sina klienters förhållanden. Jämlikt lagen (1955: 183) om bankrörelse får enskildas förhållande till bankaktiebolag ej i oträngt mål yppas, 192 §. Motsvarande gäller jämlikt lagen (1955: 416) om sparbanker, 98 §. Ytterligare kan nämnas att 87 § rusdrycksförsäljningsförordningen (1954: 521) förbjuder den som handhar utminutering av rusdrycker att för obehöriga yppa vad han i samband därmed inhämtat rörande enskilds personliga förhållanden.

Brott mot tystnadsplikt består sannolikt inte bara i olovligt yppande. Att någon som är underkastad tystnadsplikt låter utomstående med hjälp av teknisk apparatur

ta del av förhållanden som omfattas av tystnadsplikten, torde jämföras med yppande. Om t. ex. en läkare tillåter en utomstående att med hjälp av dold mikrofon lyssna till hans samtal med en klient, torde läkaren bryta mot sin tystnadsplikt.

Bestämmelser om tystnadsplikt upprätthålls också inför domstol. Jämlikt 36 kap. 5 § RB får den som har tystnadsplikt inte höras som vittne, om inte medgivande lämnas av den till vars förmån tystnadsplikten gäller. Endast i mål om brott, för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år, får intresset av att tystnadsplikten respekteras vika till förmån för intresset att utredning förebringas inför domstolen. Tystnadsplikten jämlikt banklagarna gäller dock inte vid vittnesförhör. Den som kan vägra att vittna under åberopande av tystnadsplikt kan inte heller åläggas att förete skriftlig handling som kan antas äga betydelse som bevis, 38 kap. 2 § RB. I sammanhanget kan anmärkas att minnesanteckningar och andra handlingar som är avsedda uteslutande för personligt bruk inte heller behöver företes inför domstol, om det inte förekommer synnerlig anledning därtill.

3.6.3 Förtal

Förtal föreligger, när någon utpekats såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller när om honom lämnas uppgift som är ägnad att utsätta honom för andras missaktning. Förtal kan bara avse människor. Juridiska personer eller andra kollektiva enheter åtnjuter inte skydd mot förtal. Bestämmelsen om förtal syftar till att skydda enskild persons ära i objektiv mening. Den som känner sig kränkt av uppgift som inte kan i objektiv mening anses nedsättande kan föra talan om ansvar för förolämpning i stället för förtal. Bortsett härifrån är skillnaden mellan förtal och förolämpning huvudsakligen att förtal består i uppgift som lämnas till andra människor än den som uppgiften avser, medan vid förolämpning gärningsmannen riktar sig direkt till den kränkta.

Reglerna om förtal har betydelse från integritetsskyddssynpunkt på två sätt. För det

första torde offentliggörande av uppgifter om enskild person av denne i särskilt hög grad upplevas som en kränkning av hans integritet just när uppgifterna avslöjar någonting som är nedsättande för hans anseende. Det är särskilt i dessa fall som han önskar att uppgifter om hans privata förhållanden inte bringas till andra människors kännedom. På detta sätt föreligger ett samband mellan regler om förtal och regler om skydd mot integritetskränkande publicitet. För det andra kan reglerna om förtal medföra att den som har vetskap om en annan persons förhållanden är förhindrad att begagna sig av denna vetskap. Detta i sin tur kan återverka på önskan att skaffa sig sådan vetskap.

Det bör särskilt framhållas att straff för förtal kan inträda, även om den nedsättande uppgiften är sann. Någon allmän rätt att säga sanningen finns inte. Bara om den som lämnar den nedsättande uppgiften var skyldig att uttala sig, t. ex. vid vittnesmål, eller om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att han lämnade uppgift i saken, kan han undgå straff, därför att han talade sanning.

3.6.4 Skydd för yrkeshemligheter

I gällande rätt innehåller lagen med vissa bestämmelser om illojal konkurrens i 3 och 5 §§ regler, varigenom visst skydd för näringsidkares yrkeshemligheter skapats.

Huvudstadgandet är 3 §. Där föreskrivs att i näringsverksamhet anställd person, som under den tid då tjänsteavtalet är gällande, i avsikt att bereda sig eller annan fördel eller att göra skada, obehörigen använder sig av eller yppar fabrikationssätt, anordning, affärsförhållande eller annat varom han under samma tid erhållit kännedom och som han vet utgöra en arbetsgivarens yrkeshemlighet, straffas med böter eller med fängelse i högst ett år. Jämlikt andra stycket av samma lagrum gäller det stadgade i viss mån också andra än anställda, i huvudsak uppdragstagare och samarbetande företagare. Ej heller en sådan person får obehörigen använda sig av eller ge annan del av ritning eller annan

teknisk förebild, som han för utförande av arbete eller eljest för affärsändamål fått sig anförtrodd. 5 § är en specialbestämmelse som under vissa förutsättningar stadgar straff för annan än anställd eller uppdragstagare, som obehörigen begagnar sig av meddelande som han erhållit av anställd eller uppdragstagare.

Bestämmelserna tar sålunda sikte på att bestraffa vissa former av lojalitetsbrott. På vad sätt den anställde erhållit kännedom om yrkeshemligheten är ligkiltigt. Bestämmelserna är tillämpliga, såväl om den anställde röjer yrkeshemlighet som meddelats honom i och för hans tjänst som om han, t. ex. med hjälp av teknisk apparatur, skaffat sig kunskap om arbetsgivarens yrkeshemlighet inom område, som den anställde inte har att befatta sig med.

Bestämmelsernas räckvidd begränsas förutom genom deras karaktär av att rikta sig mot lojalitetsbrott av att de skyddar endast arbetsgivarens yrkeshemligheter eller tekniska förebilder. Något fullständigt skydd för arbets- och yrkeslivet föreligger inte.

Utredningen om illojal konkurrens har i betänkande om otillbörlig konkurrens (SOU 1966: 71) föreslagit en utvidgning av det nu gällande skyddet för yrkeshemligheter. Främst skall detta ske genom att straff skall kunna ådömas var och en som på otillbörligt sätt bereder sig tillgång till företagshemlighet. Enligt uttalande i betänkandet skall den som olovligen utforskar företagshemlighet med teknikens hjälp i regel anses ha berett sig tillgång till hemligheten på otillbörligt sätt (s. 125 f).

3.7 Sammanfattning

Genomgången av gällande rätts regler som kan ha betydelse för skyddet för den personliga integriteten kan i korthet sammanfattas på följande sätt.

Vad beträffar informationsanskaffande åtgärder föreligger det mest fullständiga skyddet genom bestämmelsen om brytande av post- eller telehemlighet. Det bör särskilt understrykas att vanliga telefonsamtal är

skyddade mot avlyssning som görs av utomstående utan lov av någon av de samtalande. I övrigt bereder bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång visst skydd. Eftersom gärningsmannen för användning av teknisk apparatur — närverkande apparatur — kan behöva ha tillträde till annans bostad eller till andra utrymmen som avses med bestämmelserna, kan dessa ibland åberopas gentemot honom. Om han lovligen har tillträde till utrymmet i fråga, medför dock bestämmelserna inte något skydd. Mot avståndsverkande apparatur kan skydd i undantagsfall föreligga genom bestämmelserna om ofredande och om intrång i förvar.

Vad angår utnyttjande av information om annans privata förhållanden medför bestämmelser om tystnadsplikt, när de är tillämpliga, skydd mot olovligt yppande och därmed jämförbara åtgärder. I övrigt är det främst genom bestämmelsen om förtal — och dess i tryckfrihetsförordningen intagna motsvarighet, som gäller förtal genom tryckt skrift — som något skydd kan anses föreligga. Inom arbetet och yrkeslivet finns visst skydd mot att företagshemligheter förs till utomståendes kännedom. Någon motsvarande allmän regel till skydd för privata förhållanden finns inte.

4.1 Inledning

Kommittén har från de svenska beskickningarna i Frankrike, Holland, Storbritannien, USA och Västtyskland erhållit uppgifter om vad respektive lands rättsordning innehåller rörande skydd för den personliga integriteten mot missbruk av teknisk apparatur. Uppgifterna har också avsett aktuella lagstiftningsfrågor. Dessutom har kommittén haft tillgång till uppgifter som inom Europarådet sammanställts om rättsläget inom skilda europeiska stater.

Den följande redogörelsen syftar inte till fullständighet. Avsikten är att den skall ge en bild av de strävanden som på åtskilliga håll förekommer att stärka skyddet för individens integritet och att belysa olika metoder som kommit till användning eller föreslagits. Redogörelsen begränsas i huvudsak till regler som angår den tekniska apparaturen. Bara när så ansetts erforderligt för att sätta dessa regler i sitt sammanhang i vederbörande lands rättssystem har mer allmänna frågor om integritetsskydd uppmärksamats. I det hänseendet vilar redogörelsen i stor utsträckning på framställningen hos Stig Strömholm (*Right of Privacy and Rights of the Personality*, Stockholm 1967). Av samma skäl hålls regler om ärekränkning och om skydd för yrkeshemligheter i huvudsak utanför framställningen, ehuru sådana regler i vissa länder har spelat och alltjämt spelar en betydelsefull roll för individens

skydd mot integritetskränkningar. Redogörelsen behandlar rättsläget inom de olika länderna för sig. De länder som omfattas av översikten är Belgien, Danmark, Frankrike, Förenta staterna, Holland, Norge, Schweiz, Storbritannien, Västtyskland och Österrike. Internationella överenskommelser redovisas inte. De berörs något under 5.2.

4.2 Belgien

I gällande belgisk rätt finns straffbestämmelser till skydd för posthemligheten och till skydd för bostaden. Radioanläggningar får användas endast efter särskild licens, varvid föreskrivits att sådan licens icke utan speciellt tillstånd berättigar till sändning av privatsamtal.

Ett förslag till lag om skydd mot visst integritetsfarligt bruk av teknisk apparatur offentliggjordes 1968. Det har ännu ej förelagts parlamentet. I huvudsak innehåller förslaget att straff skall kunna ådömas den som olovligen avlyssnar eller registrerar med tekniskt hjälpmedel privatsamtal eller iakttar personer på privat utrymme med tekniskt hjälpmedel utan deras samtycke och fotograferar dem. Vidare innehåller förslaget regler om straff för den som avslöjar vad som enligt hans vetenskap erfarits på sätt som enligt det nyss sagda är förbjudet. Regeringen föreslås få rätt att meddela bestäm-

meler om försäljning, överlåtelse, tillverkning, import, export och transport av apparater med vars hjälp gärning som nyss beskrivits kan begås.

4.3 Danmark

Huvudbestämmelserna finns i 263, 264 och 264 a §§ strafflagen. Bestämmelsen i 263 § omfattar i första stycket dels förbud att bryta brev eller eljest bereda sig tillgång till slutna meddelanden, dels förbud att utan rimlig orsak skaffa sig tillgång till en annan persons förvaringsutrymmen, dels förbud att lämna offentligt meddelande om någons rent privata förhållanden eller om andra till privatlivet hörande förhållanden som vederbörande rimligen kan begära skall vara undandragna offentligheten. I andra stycket föreskrivs tystnadsplikt för personer i offentlig tjänst rörande vad de erfar om andra människors till privatlivet hörande hemligheter.

Hemfriden skyddas genom 264 §. Bestämmelsen i 264 a § innebär en utvidgning av hemfridsskyddet genom att där straffbeläggs åtgärd, som innefattar att någon bereder sig tillgång till annans hem eller hus, bl. a. kontor och affärslokaler, i avsikt att bereda sig tillgång till exempelvis dokument och handelsböcker.

Telefonavlyssning är inte uttryckligen förbjuden. I ett rättsfall har emellertid telefonavlyssning analogivis jämförts med gärning som innefattar brytande av brev (UfR 1940 s. 156). I processlagstiftning ges regler om telefonavlyssning som medel att utreda brott.

Slutligen kan nämnas att innehav av radiosändare kräver tillstånd av myndighet.

Straffelovrådet är sysselsatt med lagstiftning rörande skydd för personlig integritet.

4.4 Frankrike

I Frankrike anses en verklig personlighetsrätt (*droit de la personnalité*) vara utbildad. Denna har utvecklats i rättspraxis. Några

lagregler som återspeglar rättsläget finns inte. Grundvalen för domstolarnas avgöranden har i främsta rummet varit den mycket vidsträckt, allmänna skadeståndsregeln i art. 1382 Code civil. Denna bestämmelse avser såväl materiell som ideell skada. Dessutom torde ha inverkat några allmänt hållna uttalanden i 1789 års deklaration om de mänskliga rättigheterna.

Personlighetsrätten sanktioneras sålunda i Frankrike främst genom skadeståndsregler. De kränkningar som domstolarna har inskridit mot har bestått i offentliggörande eller annat användande av uppgifter om enskildas privata förhållanden. Också telefonavlyssning har medfört skadeståndsskyldighet. På annat sätt är telefonavlyssning inte förbjuden. Bevisning som åtkommit genom telefonavlyssning har dock inte godtagits i brottmål.

Vissa straffrättsliga stadganden av betydelse för skyddet för personlig integritet finns. De angår brevhemligheten och hemfriden.

Radiosändare får användas endast efter särskilt tillstånd.

Inom området för personlighetsrätt är lagstiftning aktuell. Ett s. k. *avant-projet* till en ny Code civil offentliggjordes år 1953 men har ännu ej föranlett lagstiftning. Förslaget innehåller bl. a. bestämmelser om rätt till egen bild, om brevhemligheten och om en allmän rätt att begära att otillåtet angrepp mot den egna personligheten skall upphöra och att skadestånd skall erläggas. Särskilda lagar om handel med och rätt att begagna sig av integritetsfarlig apparatur är under övervägande.

4.5 Förenta staterna

I USA har särskilt under detta århundrade utvecklats ett allmänt skydd för den enskildes personliga integritet i det att i amerikansk rätt en "right to privacy" anses vara erkänd. Denna right to privacy, som skyddar ett personligt, icke-ekonomiskt intresse hos individen, griper in på olika sätt i det amerikanska rättssystemet. I huvudsak kan

sågas att right to privacy kompletterar reglerna om ärekränkning, besittningsskydd och rätten till kommersiellt utnyttjande av det egna namnet, bilden eller levnadsödet.

För denna översikt är av särskilt intresse den andra funktionen hos right to privacy att utvidga reglerna om besittningskränkning (trespass).

Fråga härom synes framför allt ha uppkommit i rättegångar, där invändning gjorts om att bevisning åtkommit med hjälp av avlyssning. Vissa bestämmelser i den amerikanska konstitutionen har åberopats till stöd för underkännande av utredning som företagits på grundval av dold avlyssning. Särskilt stor vikt har lagts vid det fjärde tillägget från 1791 enligt vilket "unreasonable search and seizure" utan domstols tillstånd är förbjudet. Rättsläget utanför vad som följer av reglerna om trespass är dock alltjämt oklart. Med stöd av det fjärde tillägget har också lagar i de skilda delstaterna av innehåll att polisen under vissa omständigheter äger begagna sig av avlyssningsapparater förklarats ogiltiga, därför att lagarna bedömts vara alltför vaga och allmänt hållna. Det är inte möjligt och med hänsyn till detta delbetänkandes ämne inte heller erforderligt att närmare redogöra för denna allmänna, på domstolspraxis grundade right to privacy.

I juni 1967 utfärdade justitiedepartementet direktiv till federala myndigheter, vari underströks att utvecklingen syntes gå i riktning mot att det fjärde tillägget till författningen innefattar förbud mot avlyssning med elektronisk utrustning av samtal i hem, på kontor, hotellrum och i bilar. Ytterligare framhölls att det innebar brott mot författningen att i hemlighet med tekniskt hjälpmedel avlyssna samtal som förs mellan parter som till varandra står i något av författningen skyddat förhållande, t. ex. advokat och hans klient, oavsett var samtalet förs.

I USA finns dels federala lagar dels lagar som bara gäller inom den stat där de antagits. Vad *den federala lagstiftningen* angår är främst att märka Communications Act av år 1934. I dess section 605 föreskrivs ett allmänt förbud mot yppande av innehållet i te-

lefonsamtal och radiomeddelanden. Innebörden av bestämmelsen är oklar. Den vanligaste uppfattningen är dock att förbudet endast riktar sig mot yppande och att därför enbart avlyssning är tillåten. Något yppande anses ej heller ha skett, om inte den som lyssnat för innehållet vidare till personer utanför hans yrkesverksamhet. Bestämmelsen har sålunda inte ansetts hindra t. ex. att polismän utan domstols tillstånd avlyssnat telefonsamtal och för kolleger avslöjat innehållet.

I Communications Act ges också regler om att tillstånd erfordras till nyttjande av radiosändare, som kan sända mellan stater (t. ex. bugs på FM-bandet). Sedan 1966 gäller förbud att använda tillståndspliktig radiosändare för att avlyssna eller registrera andras privatsamtal, vare sig de förs per telefon eller inte. Samtycke av alla samtalsdeltagare gör åtgärden rättsenlig.

Vissa *lagförslag* har framlagts i syfte att stärka skyddet för right to privacy mot intrång med teknisk apparatur. Lagförslagen gäller såväl telefonavlyssning som annan avlyssning. Också vissa näringsrättsliga åtgärder föreslås. Såvitt känt har förslagen inte lett till lagstiftning. Anledning härtill synes vara motstånd från massmedia och elektronikindustrin. Dessa menar att lagförslagen inte tillräckligt tydligt förmått ange vad som är tillåtet och vad som är förbjudet. Av stor betydelse är också vad förslagen innehåller om undantag till förmån för myndigheters brottsbekämpande verksamhet. Man har satt i fråga huruvida avlyssnings- och inspelningsapparatur är så effektiva vapen för myndigheterna, att de intrång i enskildas privatliv som vållas kan anses rättfärdigade. Från lagförslagen må följande återges.

Federal Wire Interception Act förelades representanthuset 1966. Dess huvudregel förbjuder avlyssning av telefonsamtal som utan tillstånd av en av deltagarna i samtalet företas med hjälp av teknisk anordning av vad slag det vara må. Vidare förbjuds avslöjande eller försök till avslöjande av innehållet i telefonsamtal, om vederbörande vet eller har skäl att veta att

upplysningen erhållits genom förbjuden avlyssning av telefonsamtal. Slutligen förbjuds under enahanda förutsättning att man använder sig av innehållet i avlyssnat telefonsamtal.

Lagförslaget innehåller åtskilliga undantag. Här må nämnas att presidenten tilläggas rätt att föranstalta om avlyssning i den mån han anser det nödvändigt för att skydda landet mot ett aktuellt eller befarat angrepp från främmande makt eller mot spioneri riktat mot militära hemligheter. Vidare äger justitieministern hos domstol utverka tillstånd till avlyssning vid vissa grova brott såsom mord, barnaröv, utpressning och narkotikabrott under förutsättning att det finns skäl att anta att genom avlyssningen fakta om brottet skall åtkommas och att inget annat sätt att få den upplysningen står till buds. När fråga om sådan telefonavlyssning blir aktuell, skall åtskilliga regler i rättssäkerhetssyfte gälla. Sålunda föreskrivs formkrav i ansökningsförfarandet vid domstolen och skyldighet för domstolen att till central myndighet inrapportera alla bifallna och avslagna ansökningar om telefonavlyssning. Kongressen skall varje år underrättas om antalet ansökningar föregående år. Tillstånd till avlyssning är tidsbegränsat till högst 45 dagar men kan förlängas av domstol med högst 20 dagar åt gången.

1967 förelades representanthuset Right of Privacy Act, som innehåller straffrättsliga regler om bl. a. telefonavlyssning, annan avlyssning samt tillverkning och handel med apparater för telefonavlyssning eller annan avlyssning.

Bestämmelserna om telefonavlyssning (wire interception) överensstämmer i huvudsak med 1966 års lagförslag.

Mot annan avlyssning (eavesdropping) skyddas privatsamtal, om avlyssningen görs med elektroniskt, mekaniskt eller annat hjälpmedel av vad slag som helst som fästs vid telefonledning eller sänder per radiovåg. Åtskilliga andra förutsättningar skall också vara uppfyllda. Dessa synes bero av lagförslagets karaktär av federal lagstiftning.

Detta lagförslag innehåller vidare bestämmelser, vari förbjuds vid straffansvar

att transportera, tillverka, sätta ihop eller annonsera om elektronisk, mekanisk eller annan anordning i vetskap om att dess utformning gör den primärt användbar för telefonavlyssning eller annan olaglig avlyssning. Dessa regler avser inte extratelefon som tillhandahålles av telefonbolag på normalt sätt eller sådan hörapparat som används av person med nedsatt hörsel för att tillåta honom att höra ljud som normalt kan uppfattas av det mänskliga örat.

Motsvarande undantag till förmån för nationens säkerhet efter beslut av presidenten som i Federal Wire Interception Act stadgas i Right of Privacy Act. Däremot föreslås inga särskilda regler om telefonavlyssning eller annan avlyssning i brottsbekämpande syfte.

Ett tredje år 1966 framlagt förslag riktar sig mot kommersiell transport av "electronic eavesdropping devices", varmed avses alla radiosändare och andra elektroniska apparater som är utformade för att kunna döljas i avlyssningssyfte. Enahanda regler föreslås beträffande "wire-tapping devices". Med detta uttryck avses alla elektriska eller elektroniska apparater, som är utformade för att göra avlyssning av telefonsamtal möjlig utan de samtalandes vetskap eller samtycke.

De särskilda staterna i Amerika har egna lagar. Åtskilliga av dessa innehåller bestämmelser om "wiretapping" eller "eavesdropping" eller om båda dessa handlingar. Exempel på sådan lagstiftning skall här lämnas genom att bestämmelser i staterna Illinois och Kalifornien i korthet berörs.

I *Illinois* gäller sedan 1965 förbud mot "eavesdropping", d. v. s. att med hjälp av en "eavesdropping device" lyssna till eller registrera muntliga samtal utan samtycke av någon av deltagarna i samtalet eller att använda eller avslöja någon upplysning som man vet eller bör veta har erhållits genom olagligt nyttjande av en "eavesdropping device". Sistnämnda begrepp är definierat i lagen så att därmed förstås varje anordning, som kan användas till att avlyssna eller registrera muntliga samtal, oavsett om de förs mellan närvarande eller per telefon eller på

något annat sätt. Från definitionen undantas uttryckligen anordning som används av döva eller personer med nedsatt hörsel för att få normal eller partiell hörsel.

Förbudet mot avlyssning gäller också för polisen och andra brottsbekämpande myndigheter.

Påföljden för olaga avlyssning är dels straff, dels utverkande av domstols förbud för gärningsmannen att företa ytterligare olaglig avlyssning, dels skadestånd. Skadeståndet kan avse att ersätta liden skada men också bestämmas i preventionssyfte. Båda formerna av skadeståndstalan kan riktas mot gärningsmannen och mot den för vars räkning avlyssningen gjordes såväl som mot fastighetsägare som tillät avlyssningen.

Information som erhållits i strid mot förbudet mot eavesdropping får ej åberopas som bevisning inför domstol, vare sig i brottmål eller i tvistemål, utom i mål om ansvar för gärningen.

I *Kalifornien* gäller beträffande eavesdropping att avlyssning eller inspelning medelst elektronisk eller annan apparatur av samtal mellan å ena sidan en person, som är häktad eller på annat sätt omhändertagen av offentlig myndighet eller eljest befinner sig på offentlig myndighets område, och å andra sidan hans advokat, religiöse rådgivare eller läkare, är förbjuden, om inte båda de samtalande samtyckt till avlyssningen eller registreringen.

Det är vidare förbjudet att med teknisk apparatur avlyssna eller inspela samtal, om samtalet förs under omständigheter som utvisar att deltagarna önskar att samtalet skall vara begränsat till dem själva. Bestämmelsen gäller alla sådana samtal utom samtal per radio.

Regler som liknar de nu berörda finns i flera andra stater. I staten Maryland har dessutom föreskrivits ett system för officiell registrering av apparater för telefonavlyssning och för dold annan avlyssning. Registreringsskyldig är innehavaren. Endast den som fullgjort registreringskyldighet äger tillverka avlyssningsapparat. Vid överlåtelser skall såväl överlåtaren som förvärvaren vara registrerad.

4.6 *Holland*

Förutom straffbestämmelser till skydd för hemfrid och posthemlighet gäller sedan 1966 sådana regler till skydd för telehemlighet. Lagstiftning förbereds beträffande avlyssning och inspelning av andra samtal än telefonsamtal och beträffande fotografering. I förstnämnda hänseende offentliggjordes 1967 ett förslag, som behandlar avlyssning och inspelning på något olika sätt. Vad som skyddas är samtal som förs i någons bostad eller inom annat slutet utrymme. Avlyssning med teknisk apparatur av sådant samtal föreslås kunna bestraffas, så snart inte alla som deltar i samtalet samtyckt till avlyssningen. Inspelning skall däremot kunna bestraffas, endast om inte någon av samtalsdeltagarna gett lov till inspelningen. Också samtal som förs på andra platser än i bostad eller andra slutna utrymmen skyddas genom förslaget. Avlyssning och inspelning som företas i hemlighet av sådana samtal skall kunna bestraffas. Anbringande av teknisk anordning i avsikt att företa olaglig avlyssning eller inspelning kan också bestraffas. Slutligen förbjuds vidarebefordran av upplysningar, som vunnits genom olaglig avlyssning eller inspelning.

Lagförslaget gör undantag för avlyssning och inspelning som efter beslut av ansvarig minister görs i syfte att skydda landets nationella säkerhet. Däremot föreslås inte några undantagsregler i syfte att i andra fall underlätta myndigheters brottsbekämpande verksamhet. Från det straffbelagda området undantas avlyssning och inspelning av samtal i bostad om apparaturen har installerats av den boende själv och inte är anbringad i hemlighet. Vanliga interna kommunikationsanläggningar och telefonanläggningar omfattas alltså inte av lagförslaget. Dock föreskrivs att den boende kan drabbas av straff om han uppenbarligen missbrukar sådana apparater.

Lagförslaget innehåller inte några regler om näringsrättsliga åtgärder. Motivet härför anges vara att avlyssnings- och inspelningsapparaturen har åtskilliga legitima användningsområden, varför näringsrättsliga

åtgärder skulle föra med sig större nackdelar än de fördelar som skulle kunna vinnas. I gällande holländsk rätt finns bestämmelser, enligt vilka anläggande eller användande utan tillstånd av "radio-elektriska" sändare, som ej är radiotelegrafer eller radiotelefoner, kan bestraffas. Utanför tillståndstvånget faller sålunda bl. a. walkietalkieapparater, eftersom dessa är att betrakta som radiotelefoner.

Beträffande fotografering lades lagförslag fram år 1968. Huvudstadsgandet föreskriver straff för den som uppsåtligen fotograferar eller filmar en person som befinner sig på ett område som inte är tillgängligt för allmänheten, om bilden sannolikt kan skada personens intressen.

4.7 Norge

Den norska strafflagen innehåller flera bestämmelser av betydelse för den personliga integriteten. Sedan gammalt är straffbelagt att offentligen lämna uppgifter om annans personliga eller husliga förhållanden, § 390. År 1955 lades till en ny paragraf, 390 a, som behandlar s. k. fredskränkningar och mer allmänt riktar sig mot den som genom hänsynslöst beteende kränker annans fred. Båda dessa bestämmelser förutsätter för sin tillämpning att den kränkte uppfattar fredskränkningen.

Av annan karaktär är en bestämmelse som 1958 fogades in i strafflagen (§ 145 a). Den avser direkt att träffa bruket av teknisk anordning och syftar till att skydda det förtroliga muntliga utbytet av tankar, känslor och upplysningar på samma sätt som skriftliga meddelanden skyddas av brevhemligheten (§ 145). Enligt § 145 a straffas den som med hjälp av hemlig avlyssningsapparat avlyssnar eller med hjälp av ljudband eller annan teknisk anordning hemligen registrerar telefonsamtal, annat samtal mellan andra eller förhandlingar på slutet möte som han inte själv deltar i. Registrering av förhandlingar på slutet möte kan dessutom straffas om gärningsmannen berett sig tillträde till mötet under falsk uppgift eller genom att

smyga sig in. Straff stadgas också för själva anbringandet av avlyssningsapparat, ljudband eller annan teknisk anordning i syfte att företa olaglig avlyssning eller registrering.

Vad näringsrättsliga åtgärder angår gäller jämlikt 1 § telegraflagen från 1899 att ingen får utan tillstånd äga eller besitta, anlägga eller driva stationer, apparater eller andra anordningar, bl. a. antenner, för sändning eller mottagning av meddelanden, ljus, bild, tecken eller liknande på radioelektrisk väg. Överträdelse kan bestraffas. På hösten 1969 lades fram förslag om att regeringen skulle få rätt att ge föreskrifter om att tillverkning, import, försäljning eller annan överlåtelse, uthyrning eller utlåning av sådana anordningar som avses i 1 § telegraflagen eller delar av eller tillbehör till sådana apparater skall vara underkastad tillståndstvång. Tillstånd skall kunna förbindas med villkor. Regeringen bestämmer vad som skall menas med delar av eller tillbehör till apparaterna.

4.8 Schweiz

I Schweiz finns såväl civil - som straffrättsliga regler till skydd för den enskildes personliga integritet. Äldst är det civilrättsliga skyddet. Dess legislativa grund är art. 28 i civillagboken från 1907. Detta lagrum föreskriver att den som obefogat kränks i sina personliga förhållanden kan föra talan om att kränkningen skall upphöra samt i vissa fall erhålla skadestånd. Såväl faktisk som ideell skada ersätts. Stadgandets räckvidd är betydande. Det skyddar såväl en persons ära, hans rätt till namn och egen bild som hans hemlighetsförhållanden. Denna sfär består av alla faktiska förhållanden av privat, yrkesmässig och ekonomisk natur, som inte är kända för utomstående och inte heller kan iaktas av utomstående. För att dessa förhållanden skall vara skyddade med stöd av art. 28 krävs att den enskildes vilja är att förhållandena skall vara hemliga. Denna viljeinriktning kan framgå av den enskildes uppträdande eller genom en bedömning av vad som är ett rimligt intresse för den enskilde.

Det sagda återspeglar vad domstolarna ansett böra gälla som villkor för att det allmänt hållna stadgandet i art. 28 skall kunna tillämpas. Det kan särskilt framhållas att Schweiz' högsta domstol redan 1918 slog fast, att en person som fått sina samtal i bostaden systematiskt avlyssnade från en intilliggande bostad är berättigad till ersättning för såväl faktisk som ideell skada.

Straffrättsliga bestämmelser som tar sikte på den i 2 kap. redovisade apparaturen infördes 1968. Genom dessa regler förbjuds *dels* att med hjälp av teknisk anordning lyssna till eller spela in ett icke-offentligt samtal mellan andra människor, *dels* att i hemlighet på teknisk anordning spela in ett samtal som man själv deltar i och *dels* att med hjälp av en dold kamera filma eller fotografera förhållanden som hör till en annan persons hemlighetssfär. Ytterligare straffbeläggs att begagna sig av faktiska förhållanden som åtkommits genom nyssnämnda straffbara gärningar och att meddela sådana faktiska förhållanden till utomstående. Enligt en uttrycklig bestämmelse undantas avlyssning och inspelning av telefonsamtal och radiosamtal under förutsättning att avlyssningen eller inspelningen sker med hjälp av sedvanliga fasta installationer.

Slutligen kan straff följa på vissa andra åtgärder med avlyssnings-, inspelnings- och fotograferingsapparat, som är avsedd att begagnas till integritetskränkande gärning. Dessa åtgärder är tillverkning, förvärv, innehav, import, export, lagerhållning, försäljning, uthyrning, utlåning och slutligen reklam. Åtgärderna kan gälla såväl fullständig apparatur som delar av den. Straff kan drabba inte bara den som företar sådan åtgärd utan också den i vars intresse eller på vars uppdrag han handlar, t. ex. arbetsgivare.

4.9 Storbritannien

I Storbritannien finns endast mycket få regler till skydd för den personliga integriteten. Det är främst i fråga om olika slag av korrespondens som särskilt skydd skapats.

Telefonavlyssning är sålunda i princip förbjuden men Home Secretary kan ge polisen tillstånd att i särskilda fall få avlyssna telefonsamtal eller ta del av andra kommunikationer. Dessa regler grundar sig på praxis. Enligt Wireless Telegraphy Act 1967 har kommunikationsministern möjlighet att förbjuda tillverkning och import av radiosändare, när sådant förbud av frekvenstekniska skäl är påkallat. Från och med april 1968 gäller sådant förbud för radiosändare som kan sända på frekvenserna 26,1—29,7 Mz och 88—108 Mz. Förbudet avser sålunda t. ex. walkie-talkieapparater och bugs. I övrigt kräver innehav och användning av radiosändare särskild licens.

Bestämmelser om besittningskränkningar och hemfrid (trespass av skilda slag) kan ibland åberopas som skydd mot integritetsangrepp. Dessa bestämmelser är skadeståndssanktionerade.

Det bör understrykas att de viktigaste reglerna i engelsk rätt till skydd för privatlivet är ärekränkingsreglerna som ger domstolarna möjlighet att döma ut skadestånd, när någons privatliv kränkts genom olämplig publicitet eller annat utnyttjande av information om hans förhållanden. Betydelsen av dessa regler kräver ingen närmare uppmärksamhet i detta delbetänkande. Bara så mycket bör framhållas som att utvecklingen inte medfört, att något allmänt skydd för den enskildes personliga integritet kan sägas vara för handen i Storbritannien.

Under senare tid har strävanden att skapa ett sådant skydd gjort sig gällande. Åtskilliga lagförslag i detta syfte har förts fram av enskilda parlamentsmedlemmar. De har dock inte lett till lagstiftning beroende i huvudsak på att förslagen inte ansetts tillfredsställande reglera förhållandet mellan den enskildes integritetsskyddsanspråk och massmedias behov av att fritt få lämna och kommentera informationer av olika slag. Den engelska regeringen har inte fört fram något eget förslag till lagstiftning.

4.10 Västtyskland

Den västtyska grundlagen från 1949 innehåller en rättighetskatalog omfattande bl. a. att "människans värdighet är okränkbar" (art. 1) och att "envar har rätt till fri utveckling av sin personlighet, såvitt han inte kränker andras rättigheter och inte bryter mot den grundlagsenliga ordningen eller mot sedligheten" (art. 2). Dessa artiklar i grundlagen har lett till att en allmän personlighetsrätt erkännes i Västtyskland. Kränkningar av denna allmänna rätt kan rättsligen beivras med skadeståndstalan, även om förutsättningar av objektiv eller subjektiv art i enlighet med speciallagstiftning inte är uppfyllda. Domstolarna har inskridit mot utspionerande med teknisk apparatur av samtal och brev som ansetts höra till personlighetens privatsfär och mot bandupptagning av annans tal, eftersom rätt till den egna rösten ansetts ingå i den allmänna personlighetsrätten.

År 1968 infördes i den tyska strafflagen två nya lagregler till skydd för personligheten. Enligt den ena straffas med fängelse i högst 6 månader den som olovligen lyssnar till annans privata samtal medelst avlyssningsapparat eller olovligen spelar in annans privata samtal på band och därigenom kränker den andres privatliv. Den andra regeln riktar sig mot tjänstemän och förbjuder dem att olovligen yppa hemligheter som anförtrotts dem i tjänsten eller privata upplysningar som de fått mottaga i tjänsten och som lovligt eller olovligt spelats in på band eller uppfattats med hjälp av avlyssningsapparat.

Dessa regler har brutits ut ur ett 1962 framlagt förslag till revidering av den tyska strafflagen. I det förslaget upptogs ett kapitel om brott mot den personliga livs- och hemlighetssfären (*Verletzung des persönlichen Lebens- und Geheimbereichs*). Bland kapitlets bestämmelser märks en om "*Verletzung der Vertraulichkeit des Wortes*" (§ 183), vilken den ovannämnda år 1968 antagna bestämmelsen har ersatt. Såsom straffbart anges i § 183 dels att spela in på band annans talade ord eller använda eller göra tillgänglig för utomstående en dylik inspel-

ning, allt om vederbörandes samtycke inte har inhämtats, dels att olovligt med avlyssningsapparat avlyssna annans talade ord som inte avsetts för den lyssnandes kännedom. Med avlyssningsapparat förstås särskilt tekniskt hjälpmedel som gör att tal kan uppfattas över dess normala klangområde genom förstärkning eller överföring. Från det straffbara området undantas i båda fallen handlingar som särskilt med hänsyn till gärningsmannens bevekelsegrunder och syften och till förhållandet mellan parterna enligt en förständig uppfattning bör gillas.

Huruvida denna bestämmelse eller den nu gällande men senare tillkomna kommer att inflyta vid den blivande strafflagsreformen är oklart.

I Västtyskland lades 1959 fram ett förslag om civilrättsligt skydd för personligheten ("*Entwurf eines Gesetzes zur Neuordnung des zivilrechtlichen Persönlichkeits- und Ehrenschutzes*"). Förslaget har hittills inte antagits som lag. Det fastslår generellt att kränkning av annans personlighet berättigar den kränkte till rättsliga påföljder, bl. a. skadestånd. I förslaget anges en del speciella fall av sådana kränkningar. Av särskilt intresse för denna översikt är § 17 fjärde stycket, enligt vilket en rättsstridig kränkning av annans personlighet föreligger om någon fotograferar annan mot hans uttryckta vilja eller eljest genom fotograferandet kränker den andres berättigade intresse. Bestämmelsen avser också fotograferande på gator och andra allmänna platser. I sådant fall kan viljan att slippa fotografering uttryckas med en handrörelse. Personer som tillhör "*der Bereich der Zeitgeschichte*", t. ex. politiker, kan dock inte på det sättet förbjuda fotografering. Enligt § 18 föreligger vidare kränkning av annans personlighet, om någon obefogat spelar in på band eller på annat sätt gör offentligt, t. ex. med hjälp av högtalare, annans tal. En tredje form av kränkning regleras av § 19 som behandlar det fall att någon obefogat medelst avlyssningsapparat eller på liknande sätt skaffar sig kännedom om annans yttranden som inte är bestämda för honom eller om annans faktiska förhållanden inom privat- eller familjelivet.

I Västtyskland finns dessutom straffbestämmelser till skydd för post- och telehemligheten. Dessa regler förbigås här. Det bör dock nämnas, att bevisning i brottmål, som erhållits genom lagstridigt angrepp på post- eller telehemlighet, inte godtagits annat än när fråga varit om nödvärnsliknande situationer, t. ex. för att styrka utpressning. Det kan antas att dessa principer kommer att tillämpas också i fråga om bevisning genom olaglig avlyssning eller inspelning.

Näringsrättsliga åtgärder mot avlyssningsapparater har vidtagits. Åtgärderna avser kommersiell tillverkning, försäljning och import av avlyssningsapparater. Undantag kan medges för särskilda ändamål, t. ex. vetenskapliga undersökningar.

4.11 Österrike

År 1965 infördes i den gamla österrikiska strafflagen en bestämmelse, som straffbelade att någon med hjälp av en avlyssnings- eller inspelningsanordning uppsåtligen skaffar sig eller annan obehörig person kännedom om en persons yttrande som inte är avsett för offentligheten eller för gärningsmannen. Ytterligare stadgas straff för den som olovligen offentliggör eller bereder obehörig utomstående tillgång till bandinspelning av någons icke-offentliga yttranden.

Förslag till ny strafflag har 1968 lagts fram i Österrike. Åtskilliga bestämmelser till skydd för enskilds personliga integritet föreslås. Regler till skydd för post- och telehemligheten uppmärksammar uttryckligen gärningar som begås med tekniska hjälpmedel. Missbruk av avlyssnings- och inspelningsapparaturl regleras på samma sätt i förslaget som i 1965 års lagstiftning.

5.1 Inledning

Kommitténs uppdrag är att förstärka integritetsskyddet på personrättens område särskilt mot missbruk av sådan teknisk apparatur som redovisats i 2 kap. Det åligger dessutom kommittén att beakta behovet av integritetsskydd i arbetet och yrkeslivet. I denna del är uppdraget dock mer begränsat. Kommittén skall inte företa någon självständig värdering av olika skyddsbehov för industrin eller yrkeslivet i allmänhet. Utredningen om illojal konkurrens har lagt fram ett på en sådan värdering grundat förslag till lag om straff för s. k. företagsspioneri, varigenom näringsidkares yrkeshemligheter skyddas. Kommittén skall uppmärksamma sådana angrepp mot yrkeshemligheter som till sin art kan riktas också mot enskildas personliga integritet. Enligt direktiven skall reglerna till skydd för yrkeshemligheter samordnas med kommitténs förslag.

Kommitténs huvuduppgift angår således integritetsskyddet på personrättens område. I direktiven används andra, härmed synonyma uttryck som den enskildes privatliv, privatlivet i vidsträckt mening, enskildas privata angelägenheter eller förhållanden samt — måhända mindre omfattande — hemmet och familjelivet. Eftersom dessa allmänna uttryck inte kan anses hävdvunna i svenskt juridiskt språkbruk och det därför råder oklarhet om deras innebörd, skall kommittén i detta kapitel först söka närmare preci-

sera deras innehåll och sålunda ange det integritetsbegrepp som kommittén funnit kunna uppställas. Därutöver skall kommittén redovisa synpunkter på frågan om rättsliga sanktioner till skydd för integriteten och betydelsen av dessa för skyddets utformning och räckvidd.

5.2 Integritetsbegreppet

Det är i och för sig möjligt att integritetsbegreppet tilläggs en vidsträckt innebörd och får tjäna till grund för och sammanfattning av det skydd för alla icke-ekonomiska intressen för den enskilde som rättsordningen tillhandahåller eller bör tillhandahålla. Ett sådant vittomfattande synsätt anlades vid den internationella juristkommissionens konferens i Stockholm 1967. Kommissionen antog en resolution av innebörd att rätten till privatliv i allmänhet innebar rätt för individen att leva sitt eget liv med ett minimum av inblandning från myndigheter, allmänhet eller andra individer. I synnerhet avsågs kroppsbesiktning, intrång i och besiktning av egendom, medicinska undersökningar, psykiska och fysiska tester, osanna eller irrelevanta kränkande påståenden om en person, intrång i annans korrespondens, telefonavlyssning, annan avlyssning, fotografierande och filmning, närgångenhet av press eller andra massmedia, offentligt yppande av privata förhållanden, yppande av för-

troenden samt ofredande (se Strömholm, *Right of Privacy and Rights of the Personality*, Stockholm 1967, s. 237 f).

Kommitténs uppdrag gör en så bred aspekt onödig. Kommitténs bestämning av integritetsbegreppet bör ha till utgångspunkt det skyddsbehov som orsakas av förekomsten av den tekniska apparaturen. Eftersom med dennas hjälp kan åtkommas vad som kan ses eller höras, är det för kommittén naturligt att allmänt ställa frågan om en enskild person bör åtnjuta skydd mot utomstående insyn i hans privata förhållanden. Utanför utredningsuppdraget faller sålunda bl. a. frågor om individens skydd mot utomstående åtgärder i syfte att störa hans privatliv eller att påverka hans uppfattningar eller åsikter, t. ex. genom reklam i olika former.

En individ som lever i ett samhälle och sålunda ingår i en gemenskap med andra människor kan självfallet inte göra gällande något absolut anspråk på att få leva i fred för andra individer eller ostörd av samhällets organ. Eftersom gemenskapen med andra människor och samhörigheten med samhället är grundläggande för den enskilda människans villkor, är det tydligt att tanken på skydd för dylika anspråk står i motsats till åtskilligt som av andra skäl måste gälla. Regler som syftar till att skydda den enskildes personliga integritet måste sålunda föras med olika, i skilda situationer mer eller mindre vittgående undantag eller på annat sätt begränsas till sin giltighet, så att andra människors och samhällets intressen i övrigt inte träds för när. Mot bakgrund av det sagda kan de från direktiven återgivna uttrycken inte sägas innehålla mer än att en allmän rättslig princip av innebörd, att en enskild persons privata förhållanden inte skall komma till utomståendes kännedom utan hans vilja och vetskap och inte heller få av utomstående utnyttjas utan hans samtycke, är tänkbar. Åtskilliga omständigheter kan också anföras till stöd för att en sådan allmän princip gäller eller bör gälla.

Först må framhållas att 1948 års deklARATION om de mänskliga rättigheterna, antagen av FN:s generalförsamling, i art. 12 stadgar,

att envar har rätt till rättsordningens skydd mot godtyckliga intrång i hans privat- och familjeliv. 1966 års fördrag om civila och politiska rättigheter är i denna del av liknande lydelse. 1950 års europeiska konvention om mänskliga rättigheter och grundläggande friheter uttrycker i art. 8 rätten till respekt för privat- och familjeliv, bostad och korrespondens. Artikeln reglerar därjämte ingående de fall i vilka inskränkningar i denna rätt för den enskilde må göras. Bl. a. godtages inskränkningar i syfte att underlätta brottsbekämpning och att tillgodose andra individers fri- och rättigheter.

Från utländsk rätt kan åberopas den amerikanska "right to privacy", vilken åsyftar individens rätt att få leva sitt liv utan utomståendes inblandning ("the right to be let alone"). Det kan sägas att utgångspunkten i USA för olika lagstiftningsåtgärder eller domstolsavgöranden varit tanken på skydd för denna allmänna rätt. I Schweiz har förhållandet varit likartat. Det sedan 1907 existerande stadgandet i civillagboken av innehåll, att den som obefogat kränks i sina personliga förhållanden kan påfordra kränkningens upphörande, är en sådan allmän norm. I Frankrike synes utgångspunkten närmast ha varit den motsatta, låt vara att 1789 års deklARATION om de mänskliga rättigheterna spelat roll. Ur bedömningen av särskilda situationer har vuxit fram en allmän "droit de la personnalité". Denna har såsom redovisats i 4 kap. fått ett uttryck i 1953 års förslags generalklausul, enligt vilken den som utsätts för ett otillåtet angrepp på sin personlighet kan påfordra att angreppet skall upphöra och att skadestånd erlägges. I Västtyskland erkännes en "allgemeines Persönlichkeitsrecht". Betydelsefulla är de allmänt avfattade artiklarna 1 och 2 i förbundsrepublikens författning. Det kan framhållas att i Norge allmänna rättsgrundsatsen om skydd för personligheten erkänts av domstol. Så skedde i målet om filmen om Lensmannsmordet, (NRt 1952 s. 1217; se härom t. ex. Andenaes i TfR 1958 s. 391 ff). I fråga om utländsk rätt må vidare erinras om att i åtskilliga länder förberedes lagstiftning till skydd för den personliga integrite-

ten. Det må slutligen tilläggas att inom Europarådet ministerkommittén med anledning av en rekommendation år 1968 av den rådgivande församlingen beslutat, att några av rådets organ skulle utreda frågor om skyddet för den personliga integriteten mot angrepp medelst moderna vetenskapliga och tekniska anordningar samt mot angrepp från massmedia.

Åtskilliga av de utländska normerna är verkliga rättsnormer, som domstolarna kan lägga till grund för sina avgöranden och förbinda med sanktioner, främst förbud och skadestånd. Det bör här understrykas att frågeställningen nu gäller något annat. Det är således inte fråga om det för svensk rätt skulle vara lämpligt med liknande, allmänt hållna normer till skydd för individens integritet. De utländska normerna åberopas inte som stöd för en viss rättsteknisk lösning. De har i stället betydelse för att de visar att i olika rättssystem kommit till uttryck en gemensam grundläggande rättspolitisk värdering att individens integritet — i den nu diskuterade meningen att utomstående inte mot hans vilja och vetskap skall få kännedom om hans privata förhållanden — i och för sig framstår som ett rättsligt skyddsvärt intresse. Enhetligheten hos de olika utländska rättsordningarna i detta avseende låter förmoda att värderingen är omfattad också i andra länder inom samma kultur- och rättskrets. En helt annan fråga är på vad sätt och i vilken omfattning rättsligt skydd för integritetsintresset lämpligen bör tillskapas — om det bör komma till uttryck i en allmän klausul, vars räckvidd och gränser närmare bestäms av domstolarna, eller om skyddet skall inriktas på olika konkreta situationer, i vilka integritetsintresset löper särskild fara att sättas åsido. För denna fråga är varje lands rättstradition av stor vikt.

Det kan alltså konstateras att i internationella fördrag och i utländska rättssystem kommit till uttryck uppfattningen att den enskilde personen bör ha rättsordningens skydd för sitt privatliv.

I gällande svensk rätt är huvudbestämmelserna om den personliga integriteten de i

4 kap. BrB upptagna reglerna om hemfridsbrott, olaga intrång, brytande av post- eller telehemlighet och intrång i förvar. De båda sistnämnda anger speciella skyddsobjekt — vad som befordras genom allmän befordringsanstalt respektive vad som förvaras under lås eller eljest tillslutet. Reglerna om hemfridsbrott och olaga intrång anger inte uttryckligen något intresse som skyddas utan beskriver de beteenden som förbjuds. Ur motiven till nu berörda regler kan dock återges att lagrummen, tillsammans med bestämmelsen om ofredande, är avsedda att skydda rent personliga intressen som ej är av ekonomiskt slag och som brukar sammanfattas under beteckningen frid (SOU 1953: 14 s. 151). Härigenom har pekats på en skillnad mellan frids- och ärekränkingsreglerna. De senare angår den enskildes skydd för hans anseende utåt, hans yttre liv. De förra gäller hans skydd för egen sinnesfrid, hans inre liv (jfr Lögdberg i Festskrift till Nial s. 367). Ärekränkingsreglernas betydelse för integritetsskyddet är såsom framhållits i 3 kap. indirekt.

Enligt kommitténs mening ligger tanken på skydd för den enskildes frid, som alltså fått positivt uttryck i gällande svensk rätt, i linje med åsikten att den personliga integriteten bör rättsligen skyddas. Visst uttryck har denna inställning fått i andra sammanhang i svensk rätt. Här må redovisas följande.

De före brottsbalken gällande reglerna om ärekränkning förbjöd i flertalet fall den tilltalade att freda sig genom att föra bevisning om sanningen av det kränkande tillmälet. Grunden härtill angavs bl. a. vara att privat- och familjelivets helgd krävde att dithörande förhållanden icke prisgavs åt offentligheten (se SOU 1953: 14 s. 184). Också straffrättskommittén, som ville utvidga möjligheterna till sanningsbevisning, önskade av hänsyn till den kränktes integritetsintresse göra det möjligt för honom att förhindra sanningsbevisning (a. a. s. 195). Motiven till det fortsatta lagstiftningsarbetet utvisar att lagrådet önskade förbud mot sanningsbevisning i fall då den skulle röra vederbörandes enskilda liv, varunder borde inbegripas allt

sådant som med fog kunde anses vara en personlig angelägenhet, med vilken andra ej borde ha att skaffa (prop. 1962: 10 B s. 425). Också departementschefen synes ha delat denna mening men funnit den av honom valda konstruktionen av förtalsbrottet göra förbudet onödigt (a. a. C s. 183).

I förslag till ny regeringsform (SOU 1963: 16) intog författningsutredningen i kapitlet om grundläggande fri- och rättigheter ett stadgande (2 kap. 2 §), enligt vilket svensk medborgare bl. a. åtnjuter personlig frihet och är tillförsäkrad hemfrid samt rätt att oförkränkt sända meddelanden genom post eller annat sådant allmänt samfärdsmedel. I yttrande över förslaget framhöll dåvarande statsåklagaren i Stockholm, att under rätten till personlig frihet kunde ingå också ett skydd av privatlivet eller en allmän personlighetsrätt. Riksåklagarämbetet förklarade att författningsutredningens förslag torde få anses innebära en tillförsäkran jämväl om sådant skydd för den inre personligheten som statsåklagaren åsyftade (se SOU 1965: 2 s. 136 f).

Vad som nu redovisats tyder på en allmän grundsyn att den enskildes intresse av att hans privata förhållanden inte skall komma till utomståendes kännedom utan hans vilja och vetskap i och för sig förtjänar rättsordningens skydd. Rättsligt skydd för den personliga integriteten i denna mening skulle otvivelaktigt vara av stor betydelse för den enskildes självkänsla och sinnesfrid. Önskemål att integritetsintresset erkännes av rättsordningen och tillförsäkras skydd i större omfattning än vad fallet är i gällande rätt har i våra dagar gjort sig märkbara. Uppenbart är samtidigt att den tekniska utvecklingen skapat utomordentliga möjligheter för den som så önskar att skaffa sig kunskap om andras privatliv, ehuru — såsom framhållits i 2 kap. — belägg inte finns i Sverige för att teknisk apparatur i mer betydande omfattning faktiskt används på sådant sätt.

Med stöd av det anförda anser kommittén det i och för sig önskvärt att ett systematiskt rättsskydd utformas för den personliga integriteten. Detta begrepp kommer med stöd av

det sagda att i fortsättningen användas såsom liktydigt med den enskildes anspråk att informationer om hans privata angelägenheter inte skall vara tillgängliga för eller få begagnas av utomstående utan hans vilja. Denna bestämning innefattar en viss precisering av integritetsbegreppet i jämförelse med de skiftande bemärkelser vari detta begrepp använts i den allmänna debatten. Såsom antytts betyder emellertid bestämningen inte mer än att en ram — den enskildes privatliv — anges inom vilken han kan skyddas mot angrepp. I vad mån sådant skydd bör beredas honom beror därutöver på en avvägning av den enskildes integritetsanspråk mot det intresse som föranleder angreppet.

Det bör särskilt understrykas att den gjorda bestämningen av integritetsbegreppet inte syftar till att närmare ange vilka företeelser som bör betraktas som den enskildes privata angelägenheter, som hans privatliv. Det torde inte heller vara möjligt att åstadkomma en komplett uppräkningslista av dessa företeelser. Praktiskt sett hänger frågan samman med arten av det angrepp som hotar den enskilde. Frågan bör lösas i samband med att olika angreppsformer behandlas. I nästföljande avsnitt får kommittén sålunda anledning att ytterligare beröra denna fråga, när det gäller den enskildes skydd mot avlyssnings- och inspelningsapparater. Det integritetsbegrepp av generell räckvidd som kommittén nu angett är sålunda främst ett uttryck för en grundläggande rättspolitisk värdering. Samtidigt ger det en allmän föreställning om de slag av intressen som åsyftas.

5.3 Sanktionsproblemet

Det integritetsbegrepp som kommittén angett ger såsom framhållits inte någon vägledning för det sätt på vilket rättsskyddet för integriteten bör ordnas.

Frågan om lämplig sanktionsform mot integritetskränkningar är utomordentligt betydelsefull, vilket också kraftigt understrukits i debatten (se t. ex. Förhandlingarna vid det

24:e Nordiska juristmötet i Stockholm 1966, s. 264 ff). Debatten gällde främst skyddet mot offentliggöranden på olika sätt av privatförhållanden. Antalet tänkbara sanktionsformer är i fråga om dylika integritetskränkningar förhållandevis stort.

Annorlunda förhåller det sig i fråga om sanktioner mot integritetsangrepp medelst teknisk apparatur. Tänkbara sanktioner härvidlag är straff, skadestånd och förverkande. Visserligen torde sanktioner som riktar sig mot det sätt varpå erhållen kunskap om annans privata förhållanden utnyttjas — t. ex. förbud att som bevisning i rättegång åberopa vad som åtkommit genom lagstridigt begagnande av teknisk apparatur till kränkning av annans integritet — få effekt också mot själva införskaffandet av kunskapen. Vad rättsordningen kan komma att innehålla i fråga om förbud mot begagnande av kännedom om annans privatliv kan således få betydelse också för skyddet mot nu ifrågavarande integritetskränkningar. Såsom framhållits i 1 kap. är emellertid frågan om sanktioner mot sådana förfaranden av annan karaktär än frågan om integritetsskydd mot missbruk av teknisk apparatur. Det är nödvändigt att för närvarande lämna denna aspekt åsido.

Av straff, skadestånd och förverkande är för svensk rätts del straffet den primära sanktionsformen. Förverkande förutsätter att det som skall förverkas har begagnats till straffbelagd gärning. Också skadestånd är som sanktion mot kränkning av den personliga integriteten sekundärt i förhållande till straff. Kränkning av den personliga integriteten orsakar generellt sett inte skada på något enligt den allmänna skadeståndsregeln ersättningsgillt intresse. Från skadeståndsynpunkt är skadan som kränkningen vållar närmast att jämställa med lidande som vållas genom angrepp på heder och ära. Skada av sådan art, ideell skada, ersätts i svensk rätt endast i begränsad omfattning. En förutsättning är att skadan vållats genom straffbelagd gärning.

Det är givetvis i och för sig tänkbart att nu bryta beroendeförhållandet mellan straff och skyldighet att ersätta ideell skada. Be-

hov av en sådan för svensk rätt främmande åtgärd uppkommer dock från preventions-synpunkter först om det visar sig att ett tillräckligt omfattande skydd mot integritetskränkningar inte kan skapas genom kriminalisering. Även i den meningen är frågan om skadestånd sekundär till frågan om straff. Skadestånd kan vid sidan av straff utgöra en särskild påföljd för straffbelagd gärning. Från denna synpunkt kommer frågan om skadestånd att behandlas i 8 kap.

Det bör här tilläggas att såsom kommer att anges i 7 kap. det också är möjligt att med näringsrättsliga åtgärder inskrida mot förekomsten av den tekniska apparaturen och därigenom minska riskerna för missbruk och öka skyddet för integriteten. Sådana åtgärder kan dock bara riktas mot en del apparater och kan inte förväntas medföra fullgott skydd för den personliga integriteten. Tyngdpunkten hos skyddet för integriteten mot angrepp med teknisk apparatur synes därför böra ligga på straffrättsliga åtgärder.

Det blir vidare önskvärt, att skyddet tillskapas under hänsynstagande till hävdvunna principer för svensk kriminallagstiftning. Den princip som härvid främst påkallar uppmärksamhet är kravet att gränserna för det straffbelagda området skall tydligt framgå av lagtexten. Denna princip kallas i fortsättningen tydlighetskravet. Av det följer att någon allmänt hållen lagregel inte kan komma i fråga. I stället krävs detaljbestämmelser för olika situationer.

Denna rättstekniska utgångspunkt medför självfallet att integritetsintresset lämnas oskyddat utanför de situationer som täcks av detaljbestämmelserna. Något fullständigt skydd för integriteten mot angrepp med teknisk apparatur kan uppenbarligen inte genomföras på straffrättslig väg. Såsom ovan framhållits lämnar också värderingen att integritetsintresset i och för sig förtjänar rättsordningens stöd utrymme för att skyddet i åtskilliga fall måste sättas tillbaka till förmån för andra, med dess förverkligande oförenliga intressen.

Det är inte möjligt att ange någon gemensam princip för bestämmande av intressen

som kan orsaka att skydd för integritetsintresset inte kan genomföras. Fråga om avvägning mellan olika intressen uppkommer i ett stort antal situationer som inte kan enkelt sammanfattas. Motstående intressen får därför beaktas allteftersom fråga därom uppkommer inom den ram för integritetskyddet som föranleds av tydlighetskravet.

I fortsättningen av detta kapitel skall diskuterat på vad sätt tydlighetskravet lämpligen bör tillgodoses vid utformningen av straffrättsliga bestämmelser till skydd för den personliga integriteten mot angrepp med teknisk apparatur. Till grund för diskussionen ligger följande tankegång. En straffbestämmels räckvidd avgörs av de rekvisit bestämmelsen innehåller. Det är självfallet den samlade effekten av dessa rekvisit som är betydelsefull. Det är emellertid tänkbart att den erforderliga gränsdragningen mellan det straffria och det straffbelagda åstadkommes främst genom att ett av rekvisiten anges med särskild precision. De olika rekvisiten i förevarande sammanhang framgår i huvudsak av att vad som skall straffbeläggas är att någon med teknisk apparatur kränker annans personliga integritet. Antingen själva gärningen eller den tekniska apparaturen eller de privata angelägenheter som i sammanhanget åsyftas kan alltså särskilt preciseras. Därutöver är det tänkbart att tydlighetskravet tillgodoses genom att i straffbestämmelsen noggrant utmärkes de omständigheter varunder gärningen måste begås för att bestämmelsen skall bli tillämplig. Alla de nu antydda metoderna kommer att i det följande övervägas. Syftet härmed är att få underlag för en bedömning av det sätt varpå straffbestämmelsen i huvudsak bör utformas för att den skall vara bäst ägnad att samtidigt medföra ett vidsträckt skydd för den personliga integriteten och kunna tillräckligt tydligt ange de straffbelagda förfarandena.

Vad först gäller själva gärningen bör framhållas att angrepp på den personliga integriteten medelst teknisk apparatur försigår i två olika moment. Först måste den tekniska apparat som skall begagnas placeras ut eller eljest anbringas så, att med dess hjälp gärningsmannen kan skaffa sig den

kunskap om annans privata förhållanden som han önskar. Det andra momentet består i att apparaten sätts i funktion. De gärningar som straffbestämmelserna alltså skall rikta sig mot kan inte beskrivas mer exakt än genom uttryck sådana som "anbringar", "begagnar sig av", "använder" eller "sätter i funktion" teknisk anordning. Varje försök att genom en mer precis beskrivning av själva gärningen tillgodose tydlighetskravet kommer att medföra att från det straffbara området mer eller mindre godtyckligt utslutes gärningar som är i lika hög grad straffvärda som de vilka omfattas av gärningsbeskrivningen. Kommittén finner därför att förhållandevis allmänt hållna beskrivningar av själva det straffvärda beteendet måste användas. Det är erforderligt att på andra vägar nå nödvändig precision av straffbudens räckvidd.

Det är inte heller möjligt att närmare beskriva de apparater som kan missbrukas till skada för annans integritet. Detta tillvägagångssätt är inte framkomligt, eftersom dessa apparater har åtskilliga andra användningsområden, mot vilka anledning saknas att inskrida (se härom nedan under 7.2). Straffbestämmelsen måste avfattas så att möjligheterna att legitimt använda apparaterna inte obehörigen träds för när. Inte varje "användande" av apparaterna bör bestraffas. En annan nackdel med att försöka precisera de tekniska apparater som omfattas av bestämmelsen är att en sådan lagtext inte skulle kunna tillämpas på nytillkommande teknisk apparatur. För varje nyhet måste den kompletteras.

Metoden att i lagtexten ange de företeelser som skyddas har använts i en del utländska lagar och lagförslag. Exempelvis beskrivs i Belgien och Schweiz objektet för den straffbelagda gärningen i fråga om olovlig avlyssning såsom "privatsamtal" respektive "icke-offentligt samtal", i Österrike såsom "det icke-offentliga ordet" och i Norge såsom "samtal mellan andra" och "förhandlingar på slutet möte". När fråga är om att skydda den personliga integriteten mot missbruk av avlyssnings- och inspelningsapparatur är sannolikt mest väsentligt att just pri-

vatsamtal omfattas av skyddet. Emellertid innefattar en sådan begränsning av skyddsområdet ett mått av godtycke, vars konsekvenser kan vara besvärande. Bland annat faller utanför det skyddade området dikamina. Metoden ger inte heller möjlighet att tillgodose det i kommitténs direktiv omnämnda behovet av skydd för arbets- och yrkeslivet. Mot metoden kan alltså invändas att det skyddade området blir för snävt. Å andra sidan kan det också göras gällande att metoden medför bestämmelser, vars tillämpningsområden blir alltför vidsträckta och vars gränser inte är tillräckligt tydliga. Det kan således ibland vara svårt att avgöra om ett samtal är privat. Ett onyanserat skydd för alla privatsamtal kan också gå för långt och inte nog beakta att användande av avlyssnings- och inspelningsapparatur kan vara legitimt. Bland annat måste övervägas om den som befinner sig i sin egen bostad bör vara skyldig att avstå från att begagna olika tekniska apparater, därför att andra personer för samtal i bostaden. Det kan därför vara nödvändigt att på olika sätt begränsa bestämmelsernas räckvidd. Här skall närmare beröras en metod för sådan begränsning, som synes ha principiellt intresse.

I exempelvis Norge gäller den särskilda bestämmelsen i strafflagen om skydd för privatlivets fred bara avlyssning och inspelning som sker med hjälp av "hemlig" avlyssnings- eller inspelningsapparat. För svensk rätts del kan från såväl systematisk som praktisk synpunkt riktas invändningar mot att på liknande sätt en straffbestämelse begränsas till att avse bara det dolda begagnandet av teknisk apparatur.

Väl kan det ligga nära till hands att fästa avseende vid om apparaturen används dolt för den enskilde eller om angreppet företas öppet. Såsom framhålles i direktiven är utmärkande för flera av de ifrågavarande apparaterna att de möjliggör för den som så vill att i hemlighet inhämta upplysningar om annans privata förhållanden. Detta betyder att den enskilde ofta saknar praktiska möjligheter att själv skydda sina privata angelägenheter från utomståendes insyn. Det kan vid sådant förhållande anses vara särskilt

angeläget att samhället med rättsliga medel söker stävja dolt missbruk av apparaterna till men för individens integritet.

Härav följer emellertid inte att kriminalisering av integritetsangrepp medelst teknisk apparatur bör avse bara dolda förfaranden. Behov av skydd också mot öppna angrepp föreligger med säkerhet. Den i föregående avsnitt angivna rättspolitiska värderingen gäller i båda fallen. Öppna integritetsangrepp innefattar likaväl som dolda sådana angrepp försök att olovligen skaffa sig kännedom om annans privata förhållanden. Den enskilde bör självfallet inte vara skyldig att finna sig i att utomstående håller honom under observation, bara därför att han har vetskap om detta förhållande. I gällande rätt kan sådan åtgärd ibland beivras som ofredande. Om emellertid en särskild straffbestämmelse till skydd för den personliga integriteten mot angrepp med teknisk apparatur införs, är det vida mer naturligt att öppna integritetsangrepp hänförs under den bestämmelsen än att de bestraffas såsom ofredande därför att de stör den enskilde.

Det finns alltså skäl att betrakta öppna integritetsangrepp med lika starkt ogillande som man ser på de dolda. Å andra sidan kan det inte antagas att alla dolda angrepp är illegitima — lika litet som alla öppna. Det måste bland annat beaktas att den ifrågavarande tekniska apparaturen kan användas för övervakningsändamål och att sådan övervakning, t. ex. av arbetsplatser, för att vara effektiv måste kunna göras i hemlighet. Det är en avvägningsfråga huruvida intresset att möjliggöra effektiv övervakning av ett visst område förtjänar företräde framför intresset att skydda de personers integritet som uppehåller sig inom området.

Till dessa systematiska och principiella betänkligheter mot att skilja mellan öppna och dolda angrepp kommer att praktiska svårigheter föreligger att upprätthålla åtskillnaden. Den rättspolitiska utgångspunkten är ju att såväl öppna som dolda angrepp skall beivras. Såsom ofredande kan bedömas bara de fall där den angripne faktiskt upptäckt angreppet. Sannolikt kommer därför domstolarna endast i extrema fall att anse att

åtgärden företagits öppet. Om i lagtexten föreskrivs att gärningen skall ha skett "i hemlighet" eller "dolt", kommer detta rekvisit därför sannolikt inte att i nämnvärd mån fylla den avsedda funktionen att begränsa lagrummets räckvidd.

Invändningar kan alltså riktas mot de hittills berörda tillvägagångssätten. Enligt kommitténs mening kan man åstadkomma det bästa skyddet för integriteten samtidigt som det straffrättsliga tydlighetskravet tillgodoses, om man skyddar den enskildes personliga integritet inom de platser som avses med gällande bestämmelser om hemfridsbrott och olaga intrång. Såsom framhållits bereder i gällande rätt bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång skydd åt den enskilde för hans personliga frid. Det ligger därför nära till hands att — såsom skett i direktiven — beakta dessa bestämmelser också när det gäller den enskildes sinnesfrid. Flera skäl talar för denna metod. För det första torde det, generellt sett, vara så att den enskildes behov av skydd för sina privata angelägenheter gör sig särskilt starkt gällande inom hans bostad, det centrala området i hemfridsbrottsbestämmelsen. För det andra avser bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång förutom bostad åtskilliga lokaliteter och platser, varför skydd för integriteten genom anknytning till dessa bestämmelser kan göras vidsträckt trots att skyddet sålunda begränsas geografiskt. Skydd för arbets- och yrkeslivet kan härigenom åstadkommas. För det tredje framstår det som en betydande fördel att en ny straffbestämmelse ansluter till gällande rätt. Härigenom kan vinnas en fasthet och stadga i rättstillämpningen som knappast kan åstadkommas med metoder utan samband med redan gällande rätt. För det fjärde är det med denna metod möjligt att på ett naturligt sätt från det straffbelagda området undanta åtgärder som inom en viss plats, t. ex. en bostad eller en arbetsplats, företas av den som förfogar över platsen. Det kan antas att man härigenom kan beakta huvudparten av de fall, där en straffbestämmelse skulle otillbörligt inkräkta på möjligheterna att i legitimt syfte använda den tekniska ap-

paraturen.

På grundval av nu redovisade överväganden finner kommittén, när fråga är om straffrättsligt skydd, att den enskildes privatliv bör skyddas mot angrepp med teknisk apparatur, om privatlivet utspelas inom plats som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång. Om det är möjligt, bör inte göras någon begränsning av skyddet till endast vissa slag av privata angelägenheter. Inte heller bör skyddet avse bara vissa slag av åtgärder med den tekniska apparaturen.

Den närmare utformningen av den förordade anknytningen av det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten till bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång behandlas i 6 kap. Den i det föregående antydda frågan om näringsrättsliga åtgärder för att nå kontroll över förekomsten av den tekniska apparaturen övervägs i 7 kap.

6.1 Inledning

6.1.1 Sammanfattning av 5 kap.

I det föregående kapitlet framhölls, dels att den enskilde bör, såvitt möjligt, erhålla rättsordningens skydd mot att utomstående medelst teknisk apparatur utan hans samtycke skaffar sig kännedom om hans privata förhållanden, dels att detta skydd måste skapas genom strafflagstiftning och dels att denna lagstiftning i första hand bör skydda den enskildes integritet inom särskilda platser och utrymmen. Det framhölls vidare, att i gällande svensk rätt bestämmelserna om hemfridsbrott och om olaga intrång skyddar den enskildes personliga frid inom vissa, geografiskt avgränsade områden och att skydd — sålunda i viss anslutning till svensk rättstradition — bör beredas den enskilde inom dessa områden också för hans sinnenfrid, hans integritet. Som skäl angavs att det s. k. tydlighetskravet därigenom kan tillgodoses, att den enskildes behov av skydd för sin integritet är särskilt stort inom hans bostad och att metoden gör möjligt att ett förhållandevis vidsträckt skydd tillskapas. I detta kapitel skall närmare utföras hur skydd kan åstadkommas enligt dessa riktlinjer.

6.1.2 Några grundläggande distinktioner

I 1 kap. har utsagts att frågan om skydd mot integritetskränkning som görs med hjälp av

optisk apparatur inte omfattas av detta delbetänkande. Detta begränsas till att gälla skydd mot avlyssning. En mellanställning mellan optisk och akustisk apparatur intar lasern. Med hjälp av laser registreras optiska fenomen men syftet därmed är, såvitt laser har intresse för kommitténs utredningsuppdrag, att göra avlyssning möjlig. Fortsättningsvis hänförs därför lasern till den akustiska apparaturen. Också optisk apparatur kan ibland förbindas med anordning för upptagning av ljud. Så kan vara fallet med TV-kameror som ofta upptar både bild och ljud. Kapitlet avser även sådan avlyssningsanordning, oaktat apparaturen i sin helhet närmast kan anses vara optisk.

För frågan hur den enskildes anspråk på skydd mot avlyssning medelst den akustiska apparaturen och lasern kan och bör tillgodoses är vissa faktiska förhållanden av betydelse. En del apparater — det är fråga om flertalet mikrofoner, radiosändare, bandspelare och anordningar för avlyssning via telefonnätet — måste placeras relativt nära den ljudkälla, vars ljud de skall återge, även om själva manövreringen av dessa apparater ibland kan göras på långt håll. Andra apparater — såsom ljudkikare, mikrofon med parabolisk reflektor och laser — kan placeras långt bort från ljudkällan. Till denna grupp bör också hänföras s. k. spikmikrofoner och andra mikrofoner som exempelvis med sugkopp kan anbringas på utsidan av det hus vari ljudkällan är.

Angrepp på annans integritet med teknisk apparatur försiggår typiskt sett i olika moment. Det första momentet består i att apparaturen anbringas. En radiosändare placeras ut. En anordning för telefonavlyssning monteras. Det andra momentet består i att den anbragta apparaturen begagnas. Radiosändaren sätts i funktion. Telefonavlyssningen börjas. Till detta andra moment hör också att en bandinspelning görs och avlyssnas, även om avlyssningen företas vid en senare tidpunkt. Det andra momentet kan således vara ett i tiden utdraget förlopp. Såsom framhållits i 1 kap. hör däremot inte till detta andra moment att den som med teknisk apparatur skaffat sig kännedom om annans privata förhållanden på något sätt begagnar sig av denna kunskap. Den närmare gränsdragningen mellan det andra momentet och begagnandet av kunskapen om annans privata förhållanden kan vålla tvekan i fråga om bandinspelningar. Gränsdragningen kommer att belysas närmare i 9 kap.

På grund av det sagda kommer vid behandlingen av de olika utrymmen som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång att skiljas mellan apparater som verkar på nära håll och mer långdistansverkande apparater samt inom de olika apparattyperna mellan de båda momenten i angrepp på annans integritet.

De områden som omfattas av bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång är dels bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg (4 kap. 6 § första stycket BrB) dels andra lokaliteter där människor arbetar eller eljest brukar vistas såsom kontor, fabrik, annan byggnad, fartyg, upplagsplats eller annat dylikt ställe (samma paragraf andra stycket).

I den kommande diskussionen skall under skilda rubriker var för sig behandlas integritetsangrepp som riktar sig mot vad som försiggår inom bostad, gård eller de utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång. Härvid är det naturligt att uppmärksamheten först vänds mot de fall när angreppet kränker den som bor i bostaden eller förfogar över gården eller, i fråga om övriga utrymmen, äger disponera däröver. Vi-

dare torde diskussionen vinna i klarhet, om det till en början förutsättes att angreppet företas av någon som befinner sig utanför platsen i fråga. Angrepp som görs under nu beskrivna omständigheter kan anses som typfall av dolda integritetskränkningar, mot vilka det är särskilt angeläget att kunna inskrida. I ett senare avsnitt (6.5) kommer att behandlas andra fall av integritetskränkningar. Det gäller där dels huruvida bostadshavare eller den som eljest äger förfoga över platsen i fråga skall ha rätt att bruka avlyssningsapparatur, dels huruvida sådan rätt bör tillkomma den som utan dispositionsrätt uppehåller sig inom bostad eller annat utrymme.

6.2 Integritetsangrepp i annans bostad

6.2.1 Inledning

Begreppet bostad är det centrala begreppet i fråga om det egentliga hemfridsbrottet. Enligt straffrättskommittén (SOU 1953: 14 s. 167) avses med bostad icke endast lokal där en person bor beständigt eller för längre tid. Även en tillfällig bostad, t. ex. ett hotellrum, en hytt på en båt, ett tält, kan utgöra en persons bostad. Hemfridsbrott kan, framhåller vidare straffrättskommittén, föreligga även om ingen bor i lokalen just vid den tidpunkt då den förbjudna gärningen äger rum (jfr SvJT 1968 rf s. 18).

Såsom tidigare framhållits är det uppenbart att den enskilde har särskilt anspråk på skydd för sin integritet inom sin egen bostad. Om ett så vidsträckt bostadsbegrepp som ligger till grund för hemfridsbrottsbestämmelsen användes, är dock omdömet giltighet inte självklar. Särskilt kan tvekan råda huruvida med de övriga mot hemfridsbrott skyddade utrymmena bör jämföras gård. Denna fråga skall behandlas närmare i det följande. I fortsättningen av detta avsnitt kommer därför tills vidare av de i hemfridsbrottsbestämmelsen särskilt uppräknade bostadsslagen att som "bostad" betecknas endast rum, hus och fartyg som är bo-

stad. Självfallet åsyftas liksom i hemfridsbrottsbestämmelsen bostadens interiör, inte t. ex. husfasad.

6.2.2 Närverkande apparatur. Det första momentet

I enlighet med det nyss sagda skall först behandlas frågan om den boendes skydd mot apparater som för sin funktion kräver att de placeras nära ljudkällan, d. v. s. i den angripnes bostad. Det första momentet av ett angrepp består i att apparaten, t. ex. en miniatyrradiosändare, anbringas i bostaden. Otvivelaktigt bör en sådan åtgärd vara förbjuden, om den företas utan den boendes samtycke. Åtgärden kan betraktas som en kränkning av den boendes dispositionsrätt över bostaden. Såsom framhållits i översikten över gällande rätt kan åtgärden ibland ingå som ett led i ett straffbart hemfridsbrott eller vara förbjuden jämlikt telefonreglementet. Ibland kan den emellertid genomföras utan att kunna på något sätt beivras enligt gällande rätt.

Från integritetsskyddssynpunkt framstår åtgärden att olovligt anbringa avlyssnings- eller inspelningsapparat i annans bostad närmast som en förberedelse till angrepp på den boendes integritet. Flera skäl talar för att det skall vara möjligt att inskrida rättsligt redan på detta förberedelsestadium. I åtskilliga fall torde bevisning inte kunna åstadkommas om att en påträffad apparat har begagnats till avlyssning. En straffbestämmelse som på nu diskuterat sätt riktar sig mot det första momentet är ägnad att underlätta den angripnes och åklagarens bevisbörda. Betydelsefullt är vidare att en påträffad apparat skall kunna oskadliggöras utan ytterligare undersökningar huruvida brottslig gärning föreligger. Det bör t. ex. inte krävas att särskild bevisning kan förebringas om att gärningsmannen haft för avsikt att begagna apparaten till lagstridig integritetskränkning. Det främsta skälet för att olovligt anbringande i annans bostad av avlyssnings- eller inspelningsapparat bör vara straffbelagt är dock att det för den boendes trygghet är väsentligt att han inte behöver befara att i hans

bostad förekommer apparater som representerar ett latent hot mot hans integritet. Enligt kommitténs mening är det för beaktande av nu anförda synpunkter lämpligast att införa ett straffstadgande som riktar sig mot det första momentet och är konstruerat som ett självständigt, fullbordat brott. Vad som bör straffbeläggas är sålunda att någon i annans bostad olovligen med teknisk apparatur för upptagning av ljud vidtar åtgärd, som typiskt sett framstår som en inledning till apparaturens begagnande. Att någon i annans bostad bara förvarar teknisk apparatur bör alltså ej omfattas av förbudet. Den som vid besök i annans bostad medför bandspelare eller annan anordning bör ej heller kunna bestraffas, om han inte vidtar åtgärder som berättigar till antagande att apparaten skall komma att begagnas i bostaden. På samma sätt som hemfridsbrott anses kunna äga rum även när ingen befinner sig i bostaden, bör straffbudet vara tillämpligt, också om den boende är bortrest eller av annan anledning hemifrån när apparaten placeras ut i hans bostad. I själva verket är anbringandet av bugs och dolda mikrofoner i annans bostad när den boende är hemifrån, ett huvudfall av de gärningar som bör förbjudas.

6.2.3 Närverkande apparatur. Andra momentet

Det andra momentet av ett angrepp mot den boendes integritet medelst apparat som är placerad i bostaden består i att apparaten bringas i funktion. En sådan åtgärd innebär ett fullföljande av det första momentet och kommer i åtskilliga fall att kunna beivras med stöd av den nyss diskuterade straffbestämmelsen, om den genomföres. Det kan dock tänkas att själva anbringandet sker lovligen men att gärningsmannen sedan använder apparaten på sätt eller på tid som den boende finner kränkande för sin integritet. Det är här fråga om fullbordad integritetskränkning i den mening begreppet tagits i 5 kap., d. v. s. att någon medelst teknisk apparatur skaffar sig kännedom om annans privata förhållanden utan dennes vilja.

Otivelaktigt bör det regelmässigt vara förbjudet att olovligen begagna avlyssnings- eller inspelningsapparat för att få reda på vad någon yttrar i sin bostad. Endast om åtgärden företas för att säkra bevisning eller på annat sätt i brottsbekämpande syfte kan den tänkas vara uppburen av ett rättsligt beaktansvärt intresse. I vad mån en sådan avsikt bör motivera undantag från vad som eljest gäller kommer att behandlas i 8 kap.

Från andra synpunkter möter inte betänkligheter att straffbelägga gärning som nyss nämndes. Gärningen kan inte uppfattas som ett utslag av nyfikenhet som är alltför obetydligt för att böra bestraffas. Även om gärningsmannen i handlingsögonblicket inte hade för avsikt att på något vis begagna den kunskap han förvärvar genom gärningen, föreligger risk för att han kan komma att använda informationen. Vidare måste gärningen som sådan anses visa alltför mycket av förslagenhet för att den skall kunna bedömas så mildt som att den bara är ett utslag av nyfikenhet. Ej heller bör frågan om gärningen skall vara straffbar eller inte bero av karaktären av den information som gärningsmannen kommer över. Lagstiftningens syfte att främja bostadshavarens trygghet i sin bostad kräver att straffbudet avser gärningar som typiskt sett är ägnade att kränka bostadshavarens integritet. Den som ertappas bör därför kunna ställas till ansvar, även om det inte kan styrkas, att han erfarit något särskilt betydelsefullt rörande bostadshavarens privatliv.

På dessa grunder finner kommittén att det bör vara förbjudet att utifrån medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud, som är anbringat i annans bostad, avlyssna eller upptaga vad som där försiggår utan samtycke av den boende.

6.2.4 Särskilt om telefoner

Ett tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud är den vanliga telefonapparaten. Denna innefattar risker för den enskildes integritet, dels därför att vanliga telefonsamtal som han för över telefonnätet kan avlyssnas eller upptagas utan hans vetskap och samtycke,

dels därför att det är möjligt för utomstående att via telefonnätet och telefonapparater avlyssna eller upptaga vad som försiggår i hans bostad.

Vanliga telefonsamtal

Gällande rätt stadgar i 4 kap. 8 § BrB förbud att olovligen bereda sig tillgång bl. a. till meddelande, vilket såsom telefonsamtal är under befordran genom allmän befordringsanstalt. Denna bestämmelse medför ett vidsträckt skydd för telefonsamtal mot avlyssning eller upptagning som görs utan lov av de samtalande. I så måtto är det alltså inte erforderligt att kommittén överväger frågan om skydd för telefonsamtal.

Utänför tillämpningsområdet för 4 kap. 8 § BrB faller avlyssning eller upptagning som görs med samtycke av en av de samtalande, ehuru den andre inte samtycker till åtgärden eller ens känner till den. Ej heller är i gällande rätt förbjudet för en av de samtalande att utan den andres samtycke eller vetskap upptaga samtalet på inspelningsapparat eller bereda utomstående möjlighet att lyssna till samtalet t. ex. i extra hörtelefon. Det kan i sammanhanget erinras om att televerket tillhandahåller abonnenter som det önskar högtalande telefonapparater. Om sådana används, ökar möjligheterna till upptagning och till utomståendes avlyssning. Frågan om åtgärder som de beskrivna bör vara tillåtna, ehuru de görs utan samtycke eller vetskap av båda de samtalande, bör bedömas enhetligt för telefonsamtal överhuvudtaget och inte särskilt för telefonsamtal inom bostad eller område som avses med bestämmelsen om olaga intrång. Frågan hänger vidare samman med det i direktiven berörda spørsmålet om rätt att som bevisning få återropa material som åtkommits medelst avlyssning. Den omständigheten att 4 kap. 8 § BrB inte skyddar telefonsamtal mot nu berörda former av angrepp kan sålunda inte beaktas i detta sammanhang. Vanliga telefonsamtal omfattas därför inte av vad kommittén föreslår i detta kapitel.

Avlyssning via telefonnätet

I 2 kap. har redovisats att åtgärder kan vid-

tas med telefonapparat, så att apparatens mikrofon förmedlar vad som försiggår i det rum där apparaten finns. Telefonapparaten kommer i så fall att fungera på ett sätt som avviker från dess avsedda uppgift. Den som vidtar sådana åtgärder med annans telefonapparat eller, exempelvis via sin egen telefon, lyssnar till vad som försiggår i annans bostad, sedan sådana åtgärder vidtagits, gör sig otvivelaktigt skyldig till sådant integritetsangrepp med teknisk apparatur som kommittén i det föregående ansett böra förbjudas.

Telefonapparaten kan emellertid användas till liknande integritetsangrepp utan att särskilda åtgärder behöver ha vidtagits. Mer till följd av tillfälligheter kan via telefonnätet förmedlas vad som försiggår i annans bostad till någon som står i telefonförbindelse med bostaden. Exempelvis kan inträffa att bostadshavaren gör ett avbrott i ett pågående telefonsamtal och sedan glömmar bort samtalet. Under tiden behåller den som bostadshavaren talade med kontakten med hans bostad. Visserligen kan omständigheterna vara sådana att det är klandervärt att bibehålla förbindelsen. Det skulle emellertid enligt kommitténs mening föra för långt, om vederbörande ålades vid straffansvar att bryta förbindelsen. Straffvärt är dock om han utnyttjar den uppkomna situationen och på band spelar in vad telefonen förmedlar från den andres bostad. I så fall föreligger ett medelst teknisk apparatur begånget, kvalificerat integritetsangrepp.

6.2.5 Avståndsverkande apparatur. Första momentet

Avlyssning av vad som försiggår i annans bostad kan såsom framgår av det förut sagda vidare ske medelst apparatur som inte är anbringad i bostaden. Det kan vara dels vissa mikrofoner såsom spikmikrofon, ljudkikare eller mikrofon med parabolisk reflektor dels laser. I fråga om dessa apparater är det inte möjligt att inskrida med förbud mot anbringandet av dem. Eftersom detta sker utanför bostaden saknas enkla och tydliga hållpunkter att skilja mellan det legitima

och det integritetsfarliga anbringandet. Endast i fråga om spikmikrofoner och med dem jämförbara mikrofoner kan ett förbud tänkas. Enligt kommitténs mening föreligger dock inte skäl att införa en särskild bestämmelse riktad mot sistnämnda slag av mikrofoner. En sådan bestämmelse torde inte fylla någon nämnvärd praktisk funktion.

6.2.6 Avståndsverkande apparatur. Andra momentet

Frågan om rättsligt inskridande mot begagnande av långdistansverkande apparater — det andra momentet — bör bedömas mot bakgrund av vissa särskilda omständigheter. Till en början kan konstateras att den enskilde har praktiska möjligheter att själv skydda sig mot dessa apparater. Åtminstone är detta fallet med andra apparater än spikmikrofoner och med dem jämförbara mikrofoner. I fråga om laser gäller såsom för annan optisk apparatur att bostadshavaren genom att exempelvis dra gardin för fönster kan hindra ljus från bostaden att nå apparaturen. Mot ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor har han liknande möjligheter att skydda sig genom att förhindra att ljudvågor av tillräcklig styrka tränger ut från bostaden. Vidare måste effektiviteten av dessa apparater i nuläget bedömas vara sådan att de inte kan anses utgöra ett betydande hot mot den enskildes integritet i hans bostad. Utvecklingen kan emellertid komma att medföra att denna bedömning inte kan vidmakthållas. Bland annat kan den långdistansverkande apparaturen tänkas få större användning i integritetskränkande syfte än den nu har, om åtgärder mot bruk av miniatyriserade mikrofoner och radiosändare och anordningar för avlyssning via telefonnätet visar sig vara effektiva. Praktiskt sett kan sålunda inte uteslutas att behov föreligger eller kan komma att föreligga av åtgärder riktade mot bruket av den långdistansverkande apparaturen. Den enskilde har otvivelaktigt i och för sig berättigat anspråk på att få rättsordningens skydd mot integritetsangrepp med sådan apparatur. Mot bakgrund av nämnda faktiska skyddsmöjligheter som står

den enskilde till buds kan värdet av rättsligt skydd sägas särskilt bestå i att den enskilde i förlitan på skyddet kan vistas i sin bostad, utan att behöva ägna risken för integritetsangrepp särskild uppmärksamhet. Detta intresse för den enskilde är betydelsefullt och förtjänar lagstiftningens skydd. De särskilda förhållanden i fråga om den långdistansverkande apparaturen som nu redovisats — skyddsmöjligheterna och apparaturens lägre effektivitetsgrad — kan därför inte anses onödiggöra rättsligt skydd för den enskilde.

I fråga om laser, spikmikrofoner och andra liknande mikrofoner torde betänkligheter inte möta mot ett förbud som avser deras begagnande på sådant sätt, att därigenom kännedom erhålles om annans privatliv i den mån det utspelas i hans bostad.

Ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor lär i vällovligt syfte användas av ett inte obetydligt antal människor. Ofta anförs som exempel att dessa apparater kan utgöra hjälpmedel för ornitologer att uppfatta fågelsång i skog och mark. Det finns i och för sig ingen anledning att begränsa möjligheterna till dylikt nyttjande av apparaterna. Det föreligger inte heller nämnvärd risk att en dylik effekt skall bli följden av ett förbud att bruka apparaterna så att med deras hjälp skaffas kunskap om vad som utspelas i annans bostad. Förbudet bör nämligen självfallet avse endast avsiktligt lyssnande och inte lyssnande som är bara tillfälligt. En ornitolog som under utövande av sin hobby undantagsvis råkar lyssna till samtal som förs i annans bostad kommer sålunda att gå fri från straff. Däremot bör han straffas, om han fortsätter att lyssna sedan han förstått att han råkat rikta mikrofonen så att den uppfångar samtal som förs i annans bostad. Enligt kommitténs mening bör det kunna krävas av den som handhar dessa apparater att han förmår motstå frestelse att begagna apparaterna så att annans integritet sätts i fara.

6.3 Integritetsangrepp i annans gård

6.3.1 Inledning

Bestämmelsen om hemfridsbrott avser som nämnts utom rum, hus och fartyg, också "gård" som är bostad. Innebörden av detta begrepp i bestämmelsens mening framgår av lagens förarbeten. Enligt straffrättskommittén är det inte nödvändigt att gården är inhägnad, om det eljest framgår att området som gård eller trädgård hör till bostaden. Vidare framhålles att uthus och andra ekonomibyggnader som finns inom gården eller trädgården liksom gårdsplanen omkring byggnaderna ävenledes omfattas av straffskyddet, däremot icke mer avlägset belägna byggnader. Det kan på grund av dessa uttalanden göras gällande att gårdsbegreppet avser den mark som ligger i anslutning till bostaden samt de byggnader som finns inom ett så bestämt område. Visserligen anknyter straffrättskommitténs uttalanden till en föreslagen lagtext av något annorlunda lydelse än den sedermera antagna. Enligt straffrättskommitténs lagförslag skulle straffskyddet omfatta bostad och "därtill hörande gård eller trädgård". Lagens slutliga avfattning medger en mer vidsträckt tolkning. Förarbetena ger dock inte stöd för att avsikten med den nya avfattningen varit att utsträcka innebörden av gårdsbegreppet. Lagrådet, på vars förslag ändringen vidtogs, uttalade blott att under "gård" fick anses falla även vanlig villaträdgård o. d. Kommittén anser på grund av det redovisade materialet att gårdsbegreppet har det innehåll som straffrättskommittén angett.

Vad så angår frågan om den enskilde kan anses ha behov av skydd mot utomståendes avlyssning av vad som försiggår inom den egna gården, är det tydligt att där, ungefär som i hans bostad, kan förekomma sådant som han önskar hålla utom andras vetskap. Särskilt gäller detta, om förhållandena inte ger den enskilde anledning att räkna med att avlyssning kan äga rum — om han bortser från möjligheten av att utomstående begagnar avlyssningsapparat. I sådana fall måste den enskilde anses ha anspråk på rättsord-

ningens skydd mot integritetskränkningar. I andra fall kan förhållandena vara sådana, att behov av skydd inte är förhållandevis. Ett generellt svar på den ställda frågan är därför vanskligt att lämna. Det torde dock kunna sägas, att den enskildes skyddsbehov i allmänhet inte är lika uttalat som när det gäller hans privatliv inom den egentliga bostaden.

Självständig betydelse kan dock inte tillmätas detta förhållande, eftersom den enskilde ibland kan ha ett oavvisligt skyddsanspråk. På sin höjd skulle det kunna motivera att erforderliga straffbestämmelser i syfte att skydda den enskildes integritet gjordes mindre fullständiga än ifråga om bostad för att särskilt värna det legitima bruket av apparaterna.

6.3.2 Närverkande apparatur

Ett förbud att anbringa avlyssnings- eller inspelningsapparater inom annans gård liksom att begagna där anbringade apparater kan enligt kommitténs mening inte anses inkräkta på möjligheterna till legitimt nyttjande av apparaterna. Enahanda synpunkter som anförts i fråga om bostad är härvidlag tillämpliga. Betänkligheter möter sålunda inte mot förbud mot olovligt anbringande och begagnande av inspelnings- och avlyssningsapparater som placeras nära ljudkällan. Det kan för övrigt tilläggas, att sådan anordning utplacerad inom gården ibland kan utgöra ett led i länksystem för avlyssning av vad som försiggår inom den egentliga bostaden.

6.3.3 Avståndsverkande apparatur

Det bör vidare vara förbjudet att med hjälp av långdistansverkande apparatur avlyssna vad som sägs eller försiggår i annans gård. Denna typ av apparatur kan anses vara farligare för privatlivet inom gård än inom bostad. Det är därför naturligt att skyddet mot angrepp genom apparatur som anbringas inom gården kompletteras till att gälla också mot angrepp medelst laser, ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor på

samma sätt som i fråga om bostad. Visserligen torde det oftare inträffa att någon under legitimt begagnande av ljudkikare eller mikrofon med parabolisk reflektor råkar få höra samtal som förs i annans gård än han uppfattar vad som försiggår i annans bostad. Men eftersom förbudet — såsom i det föregående angivits — bara bör gälla avsiktligt avlyssnande, kan det enligt kommitténs mening inte anses otillbörligt inkräkta på möjligheterna att legitimt bruka dessa apparater.

Enligt kommitténs mening bör sålunda privatlivet inom den egna gården skyddas på samma sätt som inom den egna bostaden.

6.4 Integritetsangrepp i övriga utrymmen

6.4.1 Inledning

I detta avsnitt skall behandlas frågan om skydd mot avlyssnings- och inspelningsapparater för integriteten inom de utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång. Den ledande synpunkten bakom denna bestämmelse kan sägas vara att skydda mot intrång alla de utrymmen, för vilka behov kan finnas att därifrån kunna avlägsna utomstående inträngingar. Bestämmelsen, närmare betraktad, avser fartyg, som inte är bostad, enskilt arbetsrum, andra arbetsplatser såsom kontor och fabriker, restauranger, föreningslokaler, skolsalar, trappuppgångar och andra gemensamma utrymmen i såväl hyres- som affärsfastigheter, offentliga byggnader, sjukhus, upplagsplatser samt liknande ställen såsom inhägnade byggnadsplatser och andra för särskilt ändamål inrättade platser som det är angeläget att kunna freda mot utomstående.

Det är tydligt att den enskildes anspråk på skydd för sitt privatliv starkt skiftar mellan dessa olika utrymmen. Vid bedömning av behovet av lagstiftning till skydd för den enskildes integritet måste hållas i minnet, att inom utrymmena kan finnas företagshemligheter. Såsom framhållits i 5 kap. skall ju enligt kommitténs direktiv reglerna till skydd för företagshemligheter samordnas med be-

stämmelserna till skydd för den personliga integriteten. Utredningen om illojal konkurrens har föreslagit att straff skall kunna drabba den som på otillbörligt sätt bereder sig tillgång till annans företagshemlighet. Som otillbörligt skall anses bl. a. att i annans lokal, dit man olovligen berett sig tillträde, inspela hemliga konferenser på insmugglade inspelningsapparater eller avlyssna hemliga telefonsamtal genom obehörigen inkopplade avlyssningsanordningar (SOU 1966: 71 s. 125). Härigenom har alltså föreslagits ett visst skydd för företagshemligheter mot angrepp som görs medelst teknisk apparatur och som till sin typ är likartade med dem som behandlas i detta delbetänkande.

6.4.2 Skyddsfrågan

Kommittén har i 5 kap. gett uttryck åt uppfattningen att skyddet för den enskildes privatliv genom straffrättsliga åtgärder bör åstadkommas utan att lagstiftningen skiljer ut särskilda delar av privatlivet som mer skyddsvärda än andra. Skyddet bör — inom de utrymmen som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång — verka generellt. Skyddet för privatlivet åstadkommes därför — och får för övrigt också sin begränsning — genom att vissa handlingstyper förbjuds. Om denna lagstiftningsteknik används för att inom de utrymmen som avses med detta avsnitt skydda företagshemligheter mot vissa typer av angrepp, blir därför ett resultat att skyddet kommer att avse också den enskildes privatliv inom samma utrymmen mot samma typer av angrepp. Enahanda skydd som åt företagare och privatpersoner kommer f. ö. också att beredas åt t. ex. ideella föreningar såsom idrottsklubbar och nykterhetsorganisationer, åt kyrkor och andra samfund och åt olika myndigheter. Tvärtom gäller självfallet också, att, om förbud stadgas i syfte att skydda den enskildes integritet, skyddet faktiskt kommer att dessutom avse företags-hemligheter.

Ett på likartat sätt som i fråga om bostad och gård konstruerat förbud avseende nu ifrågavarande utrymmen får således en vid-

sträckt skyddsfunktion. Betydelsen härav är svår att överblicka. Det ställer sig vidare svårt att bedöma huruvida den enskilde har så starkt behov av skydd för sin integritet inom dessa utrymmen att lagstiftning enbart av det skälet är motiverad. En bedömning ger vid handen att en gradering av skyddsbehovet skulle kunna göras mellan flera av de olika utrymmena, alltifrån enskilda arbetsrum till trappuppgångar i affärsfastigheter. Inom samtliga utrymmen kan emellertid förhållandena vara sådana att behov föreligger av skydd för privata angelägenheter, liksom för företagshemligheter. Med hänsyn härtill har kommittén — i överensstämmelse med den i 5 kap. redovisade grundinställningen — ansett det vara i och för sig önskvärt att förbud mot anbringande och brukande av avlyssnings- eller inspelningsapparater får gälla samtliga utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång. Härigenom vinnes också att sambandet mellan bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång och straffbestämmelser till skydd för integriteten kan bevaras.

Avgörande vikt bör till följd av det sagda tillmätas frågan huruvida ett för nu ifrågavarande utrymmen avsett förbud av samma omfattning som för bostad och gård kan anses otillbörligt inkräkta på möjligheterna att legitimt utnyttja bandspelare och andra apparater som kan användas till avlyssning eller inspelning. Såvitt kan bedömas kan utomstående inte göra gällande berättigade anspråk på att utan tillstånd få anbringa avlyssnings- eller inspelningsapparater inom något av dessa utrymmen eller att få begagna där anbringade apparater. Eftersom förbudet inte lägger andra hinder i vägen för brukande av ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor än att uppsåtligt lyssnande till vad som sägs eller försiggår inom dessa utrymmen är otillåtet, kan det ej med fog göras gällande att möjligheterna till ett legitimt bruk av dessa apparater försvåras. Ej heller beträffande den långdistansverkande apparaturen kan därför bedömningen bli annorlunda än den kommittén i det föregående godtagit för bostad och gård.

På grund av nu redovisade överväganden finner kommittén, att beträffande de utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång bör gälla förbud mot anbringande och brukande av avlyssnings- eller inspelningsapparater av samma omfattning som det kommittén i det föregående ansett böra gälla för bostad och gård.

Ett faktiskt förhållande som rör de med bestämmelsen om olaga intrång avsedda utrymmena bör tilläggas. Dessa utrymmen — t. ex. affärslokaler och myndigheters lokaler — är i stor utsträckning tillgängliga för allmänheten. Utomstående har därför åtskilliga tillfällen att anbringa och följaktligen också använda avlyssnings- eller inspelningsapparater i dessa utrymmen. Detta förhållande innebär att svårigheter av särskilt utpräglad art föreligger i vad gäller möjligheterna att kontrollera förbudets efterlevnad. Enligt kommitténs mening utgör detta dock inte skäl att avstå från att stadga straffrättsligt förbud. Redan förhandenvaron av ett straffstadgande kommer sannolikt att verka avhållande på den som överväger att anbringa eller begagna avlyssnings- eller inspelningsapparat, även om han anser att risken för upptäckt måhända inte är stor. Just lättheten för utomstående att kränka annans integritet eller sätta sig i besittning av annans företagshemlighet gör det i stället särskilt angeläget att med rättsliga medel förmå vederbörande att avstå från gärningen. Det är betydelsefullt att rättsordningen tillhandahåller möjlighet att inskrida mot den som faktiskt ertappas.

6.4.3 Särskilt om motorfordon

I det föregående har kommittén förordat ett förbud mot anbringande och användande av apparater till avlyssning eller inspelning av vad som försiggår inom de utrymmen som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång. Utanför det skyddade området lämnas sålunda i huvudsak gator, torg och andra allmänna platser, övergivna eller mer varaktigt tomma hus och byggnader samt naturområden som inte kan betraktas som gård. Till de utrymmen

som skyddas hör exempelvis husvagnar som används till bostad. Däremot skyddas ej andra fordon, t. ex. bil som inte är bostad. I rättsfallet NJA 1952 s. 50 ansågs olovligt inträngande och kvarstannande i annans bil innefatta egenmäktigt förfarande. Det kunde synas konsekvent att det sålunda etablerade skyddet i bilar mot intrång utsträcktes till att gälla skydd i bilar och andra fordon också mot integritetsangrepp. Det bör framhållas att utplacering av bugs i bilar synes vara en i USA praktiserad spaningsmetod. Likväl bör enligt kommitténs mening förbudet inte utsträckas därefter. Dels skulle en sådan utvidgning bryta det samband med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång som den av kommittén valda metoden innefattar. Dels och framför allt bör beaktas, att avlyssning av vad som försiggår i bilar regelmässigt måste göras med hjälp av radiosändare. Såsom framgår av 7 kap. föreslår kommittén ett utvidgat kontrollsystem just beträffande radiosändare. Härigenom torde det praktiska behovet av en särskild bestämmelse om straff för avlyssning av vad som sägs i bilar minskas. Såvitt känt har radiosändare inte i Sverige använts för sådan avlyssning. Med hänsyn till det sagda torde det för närvarande inte vara erforderligt med något särskilt straffstadgande häremot.

6.5 Integritetsangrepp inifrån

6.5.1 Inledning

Det föregående har syftat till att motivera och belysa vad som kan kallas de yttre gränserna för avlyssningsförbudets räckvidd. Ett så begränsat förbud träffar åtskilliga fall av allvarliga integritetskränkningar. Exempelvis kan nämnas avlyssning, som sker via telefonnätet. Vidare avser förbudet avlyssning, som möjliggörs genom att gärningsmannen i förväg preparerar en sammanträdeslokal eller annat utrymme för konferenser eller samtal. Naturligtvis träffar förbudet också avlyssning medelst långdistansverkande apparatur.

Uppenbart är emellertid att ett förbud, som bara avser dessa och jämförbara former av avlyssning eller inspelning, inte är tillräckligt för att förverkliga det skydd för integriteten som kommittén funnit böra eftersträvas. För detta mål är betydelsefullt att erhålla en godtagbar lösning av frågan i vad mån avlyssnings- eller inspelningsapparater får begagnas av den som befinner sig inom det skyddade området. Detta problem innefattar konkreta avvägningsspörsmål mellan intresset att skydda integriteten, å ena, och behovet av att skyddet utformas under tillbörligt hänsynstagande till apparaternas nyttiga och legitima bruk, å andra sidan. Frågan måste behandlas med utgångspunkt från några typsituationer, vilka kan uppkomma beträffande de olika slagen av skyddade utrymmen och som skiljs åt av förhållandet mellan de där vistande personerna.

De typsituationer som skall diskuteras kan kortfattat beskrivas på följande sätt. Beträffande bostad och gård gäller det först att ta ställning till i vad mån den boende själv — antingen han uppehåller sig i bostaden eller han är hemifrån — skall ha rätt att anbringa och begagna avlyssnings- eller inspelningsapparat. Hans åtgärd kan kränka gästers och andra tillfälliga besökares integritet. Åtgärden kan i andra fall vara riktade mot personer som delar bostaden med honom. Utomstående bör såsom i det föregående konstaterats vara förbjudna att i bostaden anbringa och utifrån begagna avlyssnings- eller inspelningsapparater. Nu rör frågan för deras vidkommande i vad mån förbud mot begagnande av avlyssnings- eller inspelningsapparater bör gälla också när de uppehåller sig i bostaden. Denna fråga angår deras förhållande både till dem som bor i bostaden eller förfogar över gården och till andra gäster eller tillfälliga besökare.

Situationerna inom de utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång får sin särprägel i första hand genom att i fråga om arbetsplatser arbetsgivaren kan ha intresse av att begagna avlyssnings- och inspelningsapparater och att de anställdas integritet genom hans åtgärder kan sättas i fara. Vidare kan affärsidkare och deras an-

ställda anse sig ha behov av att få använda sådana apparater på sätt som kan kränka kunders integritet. Ytterligare kan deltagare i sammanträden ha önskemål om skydd, särskilt i fråga om bandinspelningar, mot åtgärder av såväl innehavaren av lokalen för sammanträdet som andra deltagare i sammanträdet.

De nu beskrivna frågorna om förhållandet mellan innehavare av bostad eller annan lokal och andra som uppehåller sig inom utrymmet innefattar rättspolitiska problem av annan natur än de som uppkommer i fråga om hemfridsbrott och olaga intrång. Enligt dessa bestämmelser straffas olovligt eller obehörigt inträngande eller kvarstannande. Vad som skyddas är den berättigades dispositionsrätt över utrymmet. Exempelvis åtnjuter en gäst inte hemfridsskydd mot åtgärder från värdens sida. Om värden i strid mot gästens vilja tillåter andra personer att uppehålla sig i bostaden, kan gästen således inte hindra dessa personers närvaro. För den intresseavvägning det nu gäller att ta ställning till saknar detta förhållande betydelse. Frågan i vad mån gästen bör i värdens bostad skyddas mot avlyssning eller inspelning som görs med värdens samtycke eller av honom själv bör alltså bedömas utan avseende vid vad som gäller i fråga om hemfridsskydd.

6.5.2 Bostad och gård

Bostadshavaren och gäster

I enlighet med det anförda skall för bedömningen av sist angivna fråga mot varandra ställas å ena sidan värdens, bostadshavarens, behov av att kunna i sin bostad utnyttja apparater som kan begagnas till avlyssning eller inspelning och å andra sidan gästers och andra tillfälliga besökares intresse av skydd när de uppehåller sig i annans bostad eller gård.

I en bostad kan förekomma åtskilliga mikrofoner för dagligt bruk. Den vanliga telefonapparaten är försedd med mikrofon. Den kan utnyttjas till avlyssning av vad som sägs i bostaden. Om telefonen är av högtalande typ finns särskilt stora möjligheter att

flera personer kan samtidigt lyssna till vad telefonen förmedlar. I bostaden kan vidare finnas anläggning för intern kommunikation. Också den kan användas för avlyssning. Genom bandspelare kan värden spela in vad gästerna säger i hans frånvaro. Beträffande samtliga dessa apparater är det uppenbart att värden rimligen bör kunna begagna dem för olika syften, även om han förstår att han därigenom lyssnar till eller spelar in vad gästerna säger. Ytterligare måste beaktas att en bostadshavare kan ha behov av avlyssnings- eller inspelningsapparater för övervakning av bostaden. Också en sådan anläggning kan användas till avlyssning av gästernas samtal eller på annat sätt skada deras integritet.

Mot bakgrund av de anförda exemplen framstår det tydligt att ett förbud som riktar sig mot bostadshavarens bruk av avlyssnings- eller inspelningsapparater för att erfara vad som försiggår i hans bostad måste förses med åtskilliga undantag. Det kan starkt betvivlas huruvida det är möjligt att på förhand bedöma i vilka fall bostadshavarens eget bruk av apparaterna utgör ett så allvarligt intrång i gästernas integritet att det bör vid straffhot förbjudas. Det kan vidare sättas i fråga huruvida det är möjligt att återge denna bedömning i lagtext utan att kraven på tydlighet och koncentration efter-sättes. Det utmärkande för de allvarliga fallen torde vara att värden missbrukar ett förtroende som gästerna visar honom. Denna iakttagelse låter sig emellertid inte brukas till att i strafflagstiftning särskilja det straffbara från det tillåtna.

Ett försök att reglera bostadshavarens eget bruk av avlyssnings- eller inspelningsapparater skulle av nu antydda skäl möta mycket stora svårigheter. Härtill bör läggas att gäster och andra tillfälliga besökare på det hela taget inte kan anses ha lika beaktansvärt anspråk på skydd för sin personliga integritet, när de uppehåller sig i annans bostad, som den har som befinner sig i sin egen bostad. Det är därför inte särdeles angeläget att gäster och andra tillfälliga besökare skyddas. Kommittén har på grundval av det anförda funnit lämpligast att hålla bostads-

havarens begagnande av teknisk apparatur till skada för gästernas och andra tillfälliga besökarens integritet utanför det straffbara området. Om ingripanden kan befinnas erforderliga torde de bäst kunna åstadkommas genom åtgärder riktade mot det sätt varpå bostadshavaren kan komma att utnyttja vad han erfarit rörande gästernas eller de tillfälliga besökarnas privatliv.

Bostadshavaren och medboende

En bostadshavarens anspråk på att få begagna teknisk apparatur i sin bostad kan också komma i konflikt med intresset av skydd åt andra som delar bostaden med honom för deras privatliv. De svårigheter som beskrivits när det gällde bostadshavarens anspråk i förhållande till gästernas och andra tillfälliga besökarens integritet möter också nu. Det är sålunda inte möjligt att skapa ett nyanserat system som i olika situationer tillvaratar det ena eller det andra intresset. I det läget fann kommittén, när fråga var om gästernas integritet, att intresset av att skydda denna borde få vika till förmån för bostadshavarens intresse av att få begagna apparaturen i sin bostad. Grunden härtill var att gästernas och tillfälliga besökarens anspråk på integritetsskydd inte kunde anses tillräckligt starkt. Denna bedömning kan inte upprätthållas när det gäller samboendes anspråk på skydd för sin integritet gentemot åtgärder från annan samboendes sida. Det kan vara fråga om familjemedlemmar och andra som lever i ett familjeliknande förhållande eller inneboende eller anställda, t. ex. hushållerska. För alla dessa torde det vara angeläget att de får ett fullständigt skydd mot att andra personer skaffar sig kännedom om deras privatliv, när de uppehåller sig i sin bostad.

Inneboende

Enklast låter sig detta genomföras, om en bostad, som är gemensam för flera personer, kan anses uppdelad mellan de samboende på sådant sätt att de olika delarna kan betraktas som skilda bostäder. Som exempel kan anföras att till inneboende uthyrt rum eller att en i bostadshavarens tjänst anställd

person disponerar eget rum i bostaden. Den inneboende och den anställde har i dessa fall snarast en egen bostad på ungefär samma sätt som en hotellgäst bebor sitt rum. Det kan tilläggas, att såväl den inneboende som den anställde och hotellgästen åtnjuter hemfridskydd mot intrång från bostadshavarens eller hotellvärdens sida. Om förhållandet mellan bostadshavaren och den eller de andra personer som bor i samma bostad gestaltar sig på detta sätt, möter enligt kommitténs mening inte nämnvärda betänkligheter mot att förbjuda bostadshavaren att medelst teknisk apparatur avlyssna eller inspela vad som försiggår i den del av bostaden som disponeras av inneboende eller anställda. Om bostadshavaren från sin del av bostaden eller utifrån önskar hålla den av den inneboende eller anställde disponerade delen under övervakning, bör han sålunda vara skyldig att först inhämta den andres samtycke till åtgärden. Dennes anspråk på skydd för sin integritet måste anses väga tyngre.

Samboende

Mer komplicerad ställer sig bedömningen när det gäller förhållandet mellan familjemedlemmar och andra som gemensamt bebor en bostad. Såsom förut framhållits åtnjuter dessa personer inte hemfridskydd gentemot varandra. Härav följer emellertid inte att de bör kunna varandra ovetande skaffa sig kunskap om varandras privatliv. En make bör exempelvis när han är hemifrån inte få begagna avlyssningsapparater till att skaffa sig kännedom om vad den andre maken då gör i bostaden. Något legitimt anspråk på att få ostraffat begagna telefoner och andra i bostaden befintliga apparater som kan användas till avlyssning kan inte åberopas till stöd för en sådan åtgärd. Överhuvudtaget synes klart att i egentlig mening dolt spionerande på medboende inte bör få förekomma. Som exempel kan anföras avlyssning utifrån eller från ett rum i bostaden av vad som sker i ett annat rum.

Vad beträffar det öppna begagnandet torde i de flesta fall omständigheterna vara sådana att de medboende får anses ha sam-

tyckt till åtgärden eller åtminstone att den som begagnar apparaten har fog för att utgå från att samtycke föreligger. Ett förbud som tar sikte på det olovliga begagnandet träffar därför i förhållandet mellan samboende i de flesta fall inte det öppna bruket av apparaturen. Egentlig konflikt mellan samboende torde uppstå främst när en medboende under åberopande av integritetsskäl förbjuder en annan att bruka en i bostaden befintlig apparat och den senare inte finner förbudet rimligt. Enligt kommitténs mening är sådana konflikter mellan familjemedlemmar eller andra samboende knappast möjliga att lösa på straffrättslig väg. De samboende bör själva finna fram till för dem lämpliga normer för sin samlevnad. Det kan emellertid inte uteslutas att behov undantagsvis kan föreligga av att konflikten löses rättsligt. En konflikt som har likhet med den diskuterade kan ibland i annat avseende uppkomma mellan samboende, nämligen i fråga om rätt för utomstående att vistas i bostaden. En make kan t. ex. vilja förbjuda en gäst, som den andre maken har inbjudit, att komma in i eller stanna kvar i bostaden. Det anses som huvudregel att den förbjudande maken har rättsordningens stöd för sin mening, NJA 1944 s. 67. Denna huvudregel synes kunna tillämpas också i den angivna konflikten. I princip måste alltså ett av en samboende uttalat förbud mot begagnande av avlyssnings- eller inspelningsapparat respekteras av de andra.

Gäster och boende

Frågan om gäst eller tillfällig besökare bör äga rätt att begagna avlyssnings- eller inspelningsapparat i annans bostad, när han uppehåller sig i bostaden, är lättast att bedöma, när avlyssningen avser dem som bor i bostaden. Om åtgärden sker utan deras samtycke bör den vara förbjuden, såväl eftersom den kränker deras integritet som därför att den står i strid med deras dispositionsrätt över bostaden.

Gäster inbördes

Särskilda skäl torde inte heller finnas för att en gäst skall ha sådan rätt, om åtgärden rik-

tar sig inte mot de boende utan mot andra gäster eller tillfälliga besökare som uppehåller sig i bostaden. I så måtto bör alltså också deras integritet skyddas, ehuru deras anspråk på skydd inte är lika stort som de boendes. En tveksam fråga är om bostadshavaren bör kunna tillåta en gäst eller annan som inte bor i bostaden att — utifrån eller i bostaden — avlyssna eller inspela vad andra gäster eller tillfälliga besökare yttrar i bostaden. Från teoretisk synpunkt ligger det närmast till hands att besvara frågan nekande. Bostadshavaren kan inte anses ha dispositionsrätt över andra människors integritet. Endast om hans eget legitima behov av att kunna begagna de apparater som finns i bostaden kommer i konflikt med annans integritet, kan han från denna utgångspunkt få kränka denna. En regel som inte tillmäter bostadshavarens samtycke straffriande verkan åt den som begår gärningen, har vidare den praktiska fördelen att bostadshavaren undgår att utsättas för påtryckningar att lämna samtycke. Påtryckningar att själv utföra gärningen — något som han, enligt vad kommittén i det föregående har ansett, bör äga rätt till — torde han ha lättare att stå emot, eftersom det i sådant fall lär vara ett större motstånd att övervinna än när fråga är om att bara ge samtycke till att annan får vidtagna integritetskränkande åtgärder. Emellertid skulle en sådan regel orsaka en del lagtekniska problem, särskilt i vad gäller frågan om bostadshavarens egen straffbarhet för medverkan. Hur denna fråga än löses skulle straffbarheten för gärningsmannen vidare komma att förefalla överraskande mot bakgrund av att kommittén inte funnit skäl att skydda gästers och tillfälliga besökares integritet mot bostadshavarens egna åtgärder. Åtskilligt enklare och klarare skulle vara att låta bostadshavarens samtycke befria annan gärningsman från ansvar. Såsom förut framhållits är inte heller gästers och tillfälliga besökares anspråk på skydd för sin personliga integritet särdeles starkt, när de uppehåller sig i annans bostad. Vid övervägande av dessa synpunkter har kommittén funnit lämpligast att bostadshavarens samtycke till att annan medelst av-

lyssnings- eller inspelningsanordning lyssnar till eller inspelar vad som försiggår i bostaden får medföra att gärningen är straffri.

Vad som anförts beträffande bostad och gård kan sammanfattas på följande sätt. Det bör vara förbjudet att medelst avlyssningsanordning eller anordning för inspelning av ljud avlyssna eller inspela vad som försiggår där annan har sin bostad, om gärningen sker utan samtycke av den som bor i bostaden eller förfogar över gården.

6.5.3 Övriga utrymmen

Tillfälliga besökare

Vad beträffar de utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång har kommittén i det föregående funnit, att det bör vara förbjudet för den som befinner sig utanför sådant utrymme och som inte förfogar däröver, att medelst teknisk anordning avlyssna eller inspela vad som där försiggår. Det synes vidare klart att personer som tillfälligt besöker sådant utrymme inte bör vara berättigade att olovligen begagna avlyssnings- eller inspelningsapparat, när de uppehåller sig inom utrymmet. Vad som nyss framhållits i fråga om gästers och tillfälliga besökares begagnande av teknisk anordning i annans bostad är tillämpligt också på dem som tillfälligt besöker affärslokaler, arbetsplatser och andra sådana utrymmen som nu avses. Särskilda problem vållar däremot frågan om rätt för den som äger eller av annat skäl disponerar över utrymmet att bruka dessa apparater.

Lokalhavaren

Ägaren till utrymmet kan anse sig ha behov — förutom av sådana apparater för återgivning av ljud som vanligen förekommer — av särskilda tekniska anordningar för olika övervakningsändamål. Det kan gälla övervakning av utrymmet som sådant, t. ex. i syfte att uppdaga stölder. Vidare kan i fråga om arbetsplats arbetsgivaren vilja använda teknisk apparatur för övervakning av arbetstagarnas sätt att fullgöra sina uppgifter eller av vissa moment i tillverkningsprocess eller annan arbetsprocedur. I de flesta fall när

teknisk apparatur kommer till användning för övervakningsändamål är det fråga om TV-kameror eller annan optisk apparatur. TV-kameror är emellertid ofta förbundna med mikrofon som möjliggör ljudupptagning. Också utan samband med bildupptagning kan avlyssning i övervakningssyfte förekomma. Vidare kan inspelning av vad som försiggår ibland behöva göras. Bandspelare har självfallet ett vidsträckt användningsområde. I övrigt kommer i betraktande anläggningar för intern kommunikation och s. k. personsökare.

Det anförda visar att arbetsgivare, affärsidkare och andra som disponerar över sådant utrymme som nu avses kan ha åtskilliga från deras synpunkt legitima anledningar att anbringa och begagna teknisk apparatur, som dessutom kan brukas till mer eller mindre integritetsfarliga gärningar. Övervakning av ett varuhus i syfte att ertappa tjuvar kan göra det nödvändigt att lyssna till eller spela in på band vad kunder som uppehåller sig i varuhuset samtalar om. Inte bara kunders samtal kan komma att avlyssnas utan också vad de anställda säger. Det är särskilt i förhållande till dessa båda kategorier — dels kunder och andra tillfälliga besökare, dels anställda — som affärsidkarens eller arbetsgivarens bruk av apparaterna kan vålla skada.

Lokalhavaren och tillfälliga besökare

Kunders och andra tillfälliga besökares intresse av skydd för sin integritet, när de vistas inom affärslokaler eller andra utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång, kan i regel inte anses särskilt framträdande. Behovet för innehavaren att övervaka området kan däremot vara beaktansvärt. Den som disponerar över utrymmet i fråga eller handlar med dennes samtycke bör därför ha rätt att använda avlyssnings- eller inspelningsapparatur, även om han därigenom kränker kunders eller andra tillfälliga besökares integritet. Denna uppfattning överensstämmer med vad som ansetts böra gälla i förhållandet mellan bostadshavare och gäster eller tillfälliga besökare. Lokalhavarens rätt att bestämma om teknisk

apparatur bör emellertid, såsom i det följande kommer att utvecklas, begränsas av hänsyn till anställd personals anspråk på integritetsskydd, när dessa personer är på sin arbetsplats.

Särskilt om restauranger m. m.

Kommitténs angivna ståndpunkt att integritetsskydd inte kan beredas åt kunder och andra som tillfälligt besöker en lokal gentemot åtgärder från lokalhavarens sida kan i vissa fall innebära en brist i det integritetsskydd som lämpligen bör finnas. Särskilt kan detta vara fallet i fråga om restauranger, konferenssalor och liknande ställen, som lokalhavaren ställer till betalande gästers förfogande. Gästerna kan ha stort intresse av att vara skyddade mot varje form av avlyssning, eftersom just inom dessa utrymmen ofta förekommer förtroliga eller hemliga samtal. Det är tänkbart att det på avtal grundade rättsförhållande som uppkommer mellan lokalhavaren och gästerna kan anses innebära, att lokalhavaren inte får avlyssna eller upptaga vad gästerna yttrar. Om han begagnar avlyssnings- eller inspelningsapparat för att skaffa sig kunskap om vad som avhandlas, gör han sig i så fall skyldig till avtalsbrott. De sanktioner här emot som kontraktsrätten kan tillhandahålla är emellertid osäkra. Vissa skäl kunde därför anses föreligga att genom strafflagstiftning förbjuda förfarandet. Såvitt känt har emellertid behov av sådant förbud inte yppats. En särregel för restauranger och konferenslokaler har inte heller plats i en lagstiftning som avser att generellt skydda den personliga integriteten. Behov av en särregel till skydd för gästers integritet mot avlyssning eller inspelning som görs av lokalhavaren eller med hans samtycke minskas i fråga om sådana restauranger och konferenslokaler som också är arbetsplatser, om vad kommittén i det följande ämnar föreslå beträffande arbetsplatser genomföres. På dessa skäl anser kommittén att tillräcklig anledning inte föreligger att föreslå en särregel för restauranger, konferenslokaler och liknande ställen.

Arbetsgivare och anställda

Åtskilliga av de affärslokaler och andra utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång är arbetsplatser, inom vilka anställda uppehåller sig. Den som förfogar över utrymmet är enligt det förut sagda berättigad att använda teknisk apparatur som kan komma att begagnas till avlyssning eller inspelning. Det är uppenbart att de anställdas integritet genom sådan användning kan kränkas. Anställda som stadigvarande uppehåller sig inom en arbetsplats kan uppleva den kontinuerliga risken för integritetskränkning som i hög grad besvärande. Generellt taget måste anställdas anspråk på integritetsskydd anses vara betydande, därför att de på sin arbetsplats tillbringar en stor del av sin tid. Regeln att den som förfogar över utrymmet äger använda avlyssnings- eller inspelningsapparatur måste därför modifieras, så att anställdas anspråk på integritetsskydd inom arbetsplatsen kan beaktas. Enligt kommitténs mening är det synnerligen angeläget att lagstiftningen ger utrymme för tillvaratagande såväl av arbetsgivarens behov av den tekniska apparaturen som av de anställdas angivna anspråk på integritetsskydd.

Vid samtal som kommittén har haft med representanter för arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer har från arbetsgivarehåll kraftigt understrukits, att lagstiftningen måste ge möjlighet för arbetsgivaren att få utnyttja tekniska hjälpmedel i sin verksamhet. Särskilt med tanke på att i framtiden metoderna för att med teknisk apparatur övervaka arbetsplatser eller kontrollera tillverkning och andra arbetsmoment kan komma att ytterligare utvecklas och göras mer effektiva och därigenom få större användning än som nu kan synas vara fallet, är — har det framhållits — angeläget att lagstiftningen inte onödigtvis hindrar denna utveckling. Från arbetstagarhåll har framhållits att särskilt övervakning, som görs utan de anställdas vetskap, innefattar ett otillbörligt intrång i de anställdas integritet. Den uppfattningen har från arbetstagarhåll framförts, att lagstiftningen bör innehålla en generalklausul, som förbjuder bruket av av-

lyssnings- eller inspelningsanordningar men lämnar utrymme för att arbetsgivaren och de anställda träffar överenskommelse om rätt för arbetsgivaren att använda avlyssningsapparater.

Den allmänna inställning till frågan om angelägenheten av rättsligt skydd för den personliga integriteten varåt kommittén gett uttryck leder till att de anställdas integritet på arbetsplatsen bör tryggas. Ingen vikt bör i och för sig tillmätas det förhållandet att arbetsplatsen är arbetsgivarens egendom eller förbehållen hans dispositionsrätt. Det är i stället arbetsgivarens behov av att i sin verksamhet ha möjlighet att begagna avlyssnings- och inspelningsapparater som är anledning till att ett förbud däremot inte bör eftersträvas. Det synes inte möjligt att i lagtext precisera de situationer i vilka detta behov kan anses förtjäna företräde framför de anställdas anspråk på integritetsskydd. Det är inte heller lämpligt att det i lagtext allmänt uttalas, att förbud mot begagnande av avlyssnings- och inspelningsapparater inte gäller avlyssning som företas i övervakningssyfte. Med ledning av en så allmänt utformad bestämmelse skulle inte på förhand kunna med tillräcklig säkerhet bedömas lagligheten i det särskilda fallet av avlyssning. Inte heller kan enligt kommitténs mening förordas en bestämmelse av innehåll att bara avlyssning som sker med de anställdas samtycke är tillåten, eftersom en sådan utformning skulle göra arbetsgivaren i alltför hög grad beroende av den enskilde arbetstagararens förståelse för hans behov av apparaturen.

Vid övervägande av det nu redovisade materialet vill kommittén ansluta sig till den från arbetstagarhåll framförda tanken att det skall överlåtas åt parterna på arbetsmarknaden att träffa överenskommelse om de situationer i vilka avlyssning bör få ske. Denna lösning har åtskilliga praktiska fördelar. Den gör möjligt att den enskilda arbetsplatsens särskilda förhållanden kan beaktas. Erfarenheterna från det samarbete som arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer förmått etablera i andra sammanhang ger anledning att förmoda, att parterna

kommer att visa förståelse för varandras synpunkter. Inte bara genom kollektivavtal eller andra centralt slutna avtal kan träffas överenskommelse om rätt till begagnande av avlyssnings- och inspelningsapparatur utan också i det enskilda tjänsteavtalet. Även genom beslut på särskilda sammankomster mellan arbetsgivaren och de anställdas representanter kan rätten härtill regleras. Överenskommelserna kan göras detaljerade och bland annat innehålla konkreta föreskrifter om sättet för tillkännagivande för de anställda att arbetsplatsen är föremål för avlyssning. I de flesta fall läser överenskommelserna kunna göras förhållandevis kortfattade och allmänt hållna. Det är att anta, att förebilder för dylika överenskommelser kan utarbetas för olika branscher och typer av företag av arbetsmarknadens partsorganisationer.

Däremot synes alltför stora svårigheter föreligga att överväga liknande avtal beträffande anbringande av avlyssnings- och inspelningsapparater inom arbetsplatser.

Kommittén finner därför att i fråga om arbetsplats begagnande av avlyssnings- eller inspelningsanordning inte bör få ske utan stöd i avtal mellan arbetsgivare och arbetstagar. En följd av denna ståndpunkt är att innan sådant avtal träffats allt begagnande av anordningarna är förbjudet. Det är tänkbart att detta kan medföra vissa praktiska problem under ett övergångsskede innan erforderliga överenskommelser har medhunnits. Detta förhållande kommer att uppmärksammas i samband med att frågan om övergångsbestämmelser till lagstiftningen behandlas.

Anställdas bruk av apparaturen

En naturlig konsekvens av den valda lösningen är att också frågan om de anställdas rätt att begagna teknisk apparatur i tjänsten regleras i avtal. Bandspelare, personsökare, snabbtelefoner och annan teknisk apparatur som de anställda har tillgång till kan självfallet missbrukas till men för andra anställda och arbetsgivarens integritet. I den mån apparaturen användes i strid med vad över-

enskommelsen med arbetsgivaren innefattar bör straff kunna följa på gärningen.

Särskilt om sammankomster

Under denna rubrik skall uppmärksammas frågan huruvida deltagare i och åhörare vid sammanträden eller andra sammankomster såsom offentliga möten och myndigheters offentliga sammanträden bör få begagna teknisk apparatur för att upptaga vad som avhandlas vid sammankomsten eller för att bereda någon som inte är närvarande möjlighet att lyssna till vad som sägs. Denna fråga rymmer en del särskilda aspekter som inte tagits upp i det föregående. I fråga om sammankomster i någons bostad har kommittén ansett, att det bör vara förbehållet bostadshavaren att besluta om begagnandet av teknisk apparatur. Tillfällig besökare i annans bostad får inte utan bostadshavarens lov vare sig själv spela in vad som sker i bostaden, oaktat han inte därigenom erhåller någon kunskap som han ändå inte hade, eller bereda utomstående möjlighet att lyssna till vad som försiggår i bostaden. När det gäller sammankomster, som hålls i utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång, är bedömningen av motsvarande fråga inte lika självklar. Individens anspråk på integritetsskydd inom dessa utrymmen är, såsom tidigare framhållits, inte lika påtagligt som när det gäller hans egen bostad. Härtill kommer att åtgärden företas av en person, som har rätt att delta i sammankomsten och därför inte förvärvar någon ny kunskap. Bedömningsfrågan ställer sig enligt kommitténs mening olika beroende på om sammanträdet är avsett för offentligheten eller inte.

Vad först beträffar sammankomster, som allmänheten inte äger tillträde till, bör det vara förbjudet för enskild deltagare att spela in på band vad som avhandlas eller att på annat sätt bereda utomstående möjlighet att åhöra vad som förekommer. I det föregående har framhållits att sådana åtgärder i och för sig innefattar en kränkning av övriga deltagares integritet. Särskilda skäl att åtgärden ändå bör vara tillåten föreligger inte. Tvärtom talar andra synpunkter för

förbud. Det kan bland annat pekas på att risk finns att sådana inspelningar gärningsmannen ovetande kommer i utomståendes händer. Från praktiska synpunkter är det tillräckligt att ordföranden vid sammanträdet har rätt att besluta om bandupptagningar och annat bruk av teknisk apparatur. En regel av denna innebörd synes i och för sig naturlig. Den vinner dessutom stöd i den av kommittén valda anknytningen till bestämmelsen om olaga intrång, eftersom det i regel kan anses att ordföranden representerar den som förfogar över lokalen för sammankomsten.

I fråga om ett speciellt slag av sammankomster, nämligen särskilt anordnade presskonferenser, har deltagarna ett påtagligt behov av att kunna använda bandspelare för att registrera vad som sägs. Bandspelare kan anses vara ett vanligt förekommande hjälpmedel för journalister, något som den som kallar till presskonferens får antas vara medveten om. Det är därför naturligt att utgå från att han har samtyckt till att inbjudna journalister använder bandspelare vid konferensen. Den föreslagna regeln medför därför att journalisterna i de flesta fall har rätt att använda bandspelare vid presskonferenser. Ibland förekommer det dock att uppgifter som lämnas vid presskonferens meddelas under den uttryckliga föreskriften, att journalisterna inte skall göra bruk av vad de på så sätt får veta — uppgiften lämnas "off the record". Den bestämmelserätt som kommittén funnit böra tilläggas anordnaren av sammankomster som inte är öppna för allmänheten medför, att journalisterna i sådana situationer inte får använda bandspelare eller andra tekniska hjälpmedel för återgivning av ljud.

Vad gäller sammankomster som allmänheten har tillträde till bör däremot de närvarande — deltagare såväl som åhörare — ha rätt att bruka bandspelare och andra tekniska hjälpmedel för att lyssna till och upptaga vad som försiggår. Just offentligheten innebär att de närvarandes behov av integritetsskydd mot bruk av teknisk apparatur är litet. Offentligheten kan för övrigt anses innefatta att anordnaren har medgivit att tek-

nisk apparatur får begagnas. Tillräcklig grund för att närmare reglera förutsättningarna för att teknisk apparatur skall få begagnas kan inte anses föreligga. Om den används på ett störande sätt eller, såsom kan vara fallet vid t. ex. teaterföreställningar, om begagnandet utgör ett led i en kränkning av någons upphovsmannarätt, kan åtgärden liksom hittills beivras.

De synpunkter som sålunda i allmänhet kan läggas på offentliga sammankomster gör sig inte gällande med samma styrka i fråga om myndigheters sammankomster som är öppna för allmänheten. Anledningen härtill framgår, om som exempel tas rättegångsförhandlingar. Offentligheten vid dessa kan stå i strid med önskemål från parter och vittnen vid den särskilda förhandlingen, även om offentligheten i stort sett åsyftar att öka rättssäkerheten. I viss mån tillgodoser lagstiftningen sådana individuella önskemål genom regler om att förhandlingar kan hållas bakom stängda dörrar. Den avvägning mellan offentlighetsintresset och enskildas intresse av avskildhet som härigenom skett har emellertid företagits utan att det särskilt har beaktats att vad som förekommer vid öppna förhandlingar kan upptas med hjälp av teknisk apparatur. Om så sker, kan nackdelarna med offentligheten bli mer påfallande för den enskilde. I gällande rätt torde dock vem som helst få spela in på band vad som försiggår vid rättegång, såframt inspelningen kan göras utan att verka störande vid förhandlingarna (jfr JO 1969 s. 39). Denna principiella frihet att med hjälp av teknisk apparatur uppta rättegångsförhandlingar kan såsom framhållits vara diskutabel från synpunkten av skydd för de enskilda personernas integritet. Att märka är att dessa i åtskilliga fall inte kan anses ha frivilligt utsatt sig för offentligheten. Också med hänsyn exempelvis till den effekt som bruket av teknisk apparatur kan få på parter och vittnens agerande vid rättegången finns skäl att överväga vad som bör gälla härom. Frågan har således åtskilliga aspekter utöver integritetsskyddssynpunkten. Om någon ändring i det gällande systemet anses böra åstadkommas, bör

därför frågan behandlas i ett större sammanhang än kommittén inom ramen för sitt uppdrag kan beakta. Dessa överväganden föranleder kommittén att avstå från att föreslå någon ändring i vad som hittills gällt. Vad som nu sagts med utgångspunkt närmast från rättegångsförhandlingar torde gälla också i övrigt, när myndigheter anordnar möten som är offentliga för allmänheten. Exempelvis bör det alltjämt vara tillåtet att spela in på band offentliga föreläsningar vid universitet, om inte åtgärden stör föreläsningen eller kommer i konflikt med upphovsmannarättsliga skyddsregler.

Sammanfattningsvis bör enligt kommitténs mening i fråga om de utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång gälla, att avlyssningsapparatur får begagnas endast av den som disponerar över utrymmet eller med hans samtycke. Beträffande arbetsplats måste begagnandet stå i överensstämmelse med vad som har avtalats mellan arbetsgivaren och de anställda. Avlyssning eller upptagning av vad som försigår vid offentlig sammankomst bör dock tillåtas.

Såsom kommittén i det föregående har angett bör de föreslagna reglerna om förbud mot anbringande och användande av avlyssnings- och upptagningsapparater uttryckas i en straffbestämmelse. Strafflatituden bör överensstämma med den som gäller för hemfridsbrott och olaga intrång. Någon uppdelning mellan olika svårighetsgrader av gärningen bör inte göras. Latituden kommer sålunda att överensstämma med vad som gäller för brytande av telehemlighet och intrång i förvar (4 kap. 8 och 9 §§ BrB). Genom den vida straffskalan blir det möjligt att bestämma straffet bland annat med hänsyn till gärningsmannens avsikt med åtgärden. Att så sker är av betydelse för att det föreslagna stadgandets preventiva uppgift skall kunna fyllas. Straffbestämmelsen har sin naturliga plats i brottsbalkens kapitel om fridsbrott. Anknytningen till hemfridsbrott och olaga intrång motiverar att bestämmelsen införes som en ny paragraf omedelbart efter 4 kap. 6 § brottsbalken.

7.1 Inledning

Kommittén har i 5 kap. uttalat, att det är angeläget att lagstiftningen ger skydd för enskildas personliga integritet mot angrepp med teknisk apparatur. I 6 kap. har utförts hur sådant skydd enligt kommitténs mening bör ordnas genom att vissa gärningar avseende akustisk apparatur kriminaliseras. Kriminalisering är dock inte den enda metod som står till buds för att skydda den personliga integriteten. Såsom framhålles i direktiven är det tänkbart att genom näringsrättsliga åtgärder kontroll över spridningen av den tekniska apparaturen kan uppnås. Skyddet för integriteten kan därigenom indirekt ytterligare förstärkas. All den apparatur som redovisats i 2 kap. kan missbrukas till skada för enskilds integritet. Behov av näringsrättsliga åtgärder kan därför allmänt sett anses föreligga. Dessa åtgärder skulle alltså syfta till att försvåra att apparaturen brukas på integritetsfarligt sätt och vad akustisk apparatur beträffar särskilt bidra till att minska riskerna för att de straffrättsliga bestämmelserna till skydd för integriteten åsidosättes. I förevarande kapitel kommer beträffande såväl akustisk som optisk apparatur att undersökas om förutsättningar föreligger för näringsrättsliga åtgärder.

De näringsrättsliga åtgärder som i det angivna syftet kan komma i fråga avser import, tillverkning, försäljning eller innehav.

Vad angår sådana åtgärder i gällande rätt framgår av 3 kap. att för närvarande kontroll bara utövas beträffande innehav av radiosändare. Bestämmelserna härom har inte tillkommit för att skydda den personliga integriteten utan ingår som ett led i strävanden att upprätthålla nödvändig ordning i eterutrymmet. Beträffande varor av annat slag förekommer i gällande rätt i några grupper av fall regler avseende import, tillverkning, handel och innehav. En sådan grupp gäller varor som kan vara farliga för medborgarnas personliga säkerhet. Det ligger nära till hands att i detta sammanhang uppmärksamma denna grupp, eftersom önskemålet om skydd för den personliga integriteten, medborgarnas inre säkerhet, har starka beröringspunkter med strävan efter skydd för deras yttre säkerhet. Som exempel på varor tillhörande denna grupp kan nämnas fosterfördrivande medel (KF 1938: 569), explosiva varor (KF 1949: 341), vapen (KF 1949: 340), stiletter (KF 1959: 312), läkemedel (KF 1962: 701), gifter (KF 1962: 702) och narkotika (KF 1962: 704). Som ett komplement till narkotikaförordningen framstår förordningen (1968: 70) med vissa bestämmelser om injektionssprutor och kanyler, vari bl. a. regleras import och handel med sådana varor.

Dessa exempel ger vid handen att en näringsrättslig reglering för en viss vara eller en viss typ av apparater kan komma i fråga, om det föreligger en påtaglig risk för att va-

ran eller apparaturen skall komma att användas till men för någons säkerhet. En härmed sammanhängande förutsättning för näringsrättsliga åtgärder av det slag som nu är i fråga är att de kan vidtas generellt. Om undantag från viss åtgärd måste tillåtas i stor utsträckning, kan effekten av åtgärden bli alltför uttunnad. För bedömningen av denna fråga är av största vikt i vad mån apparaturen har nyttiga användningsområden. Ytterligare måste för näringsrättsliga åtgärder förutsättas att tillräcklig kontroll över reglernas efterlevnad kan praktiskt genomföras. Eljest måste befaras att respekt för reglerna småningom inte kan upprätthållas.

Frågan om näringsrättsliga åtgärder bör vidtas kommer att behandlas mot den bakgrund som tecknats. I ett första avsnitt redogörs sålunda för de användningsområden som den i 2 kap. redovisade apparaturen har och som det saknas anledning att inskrida mot, det legitima bruket. Redogörelsen föranleder den slutsatsen att grundläggande förutsättningar för näringsrättsliga åtgärder inte föreligger beträffande åtskilliga av dessa apparater. I fråga om återstående apparater måste ytterligare prövas huruvida förutsättningar att kontrollera eventuella näringsrättsliga åtgärder kan anses vara för handen. Denna prövning görs nedan under 7.3. Kommittén finner inte skäl att föreslå särskilda näringsrättsliga åtgärder annat än beträffande radiosändare. Utformningen av dessa åtgärder diskuteras i avsnittet 7.4. I ett därpå följande avsnitt föreslås en särskild lagstiftning om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur. Lagstiftningen är avsedd att kunna tillämpas i mån av Konungens bestämmande. Att sådan fullmaktslagstiftning behövs har sin grund i att den tekniska utvecklingen kan komma att frambringa integritetsfarlig apparatur av sådant slag som kommittén i dagsläget inte kan överblicka. Slutligen kommer den i direktiven antydda frågan om behovet av inskränkningar i rätten till reklam att uppmärksammas.

7.2 Den legitima användningen

7.2.1 Akustisk apparatur

En del av de apparater som beskrivits i 2 kap. och som kan användas på sätt som utgör fara för annans integritet har en mångfald olika användningsområden, som det saknas anledning att inskrida mot. *Förstärkare, högtalare, hörtelefoner och bandspelare* har många personer av olika kategorier behov av i olika sammanhang. Det är inte möjligt att ange några särskilda användningsområden som är typiska för dessa apparater.

Mikrofoner finns av flera olika slag. Generellt taget förekommer mikrofoner i alla sammanhang där ljudupptagning krävs. Det kan vara fråga om gudstjänster, föreläsningar, konserter, musikinspelningar, dikta-mina, inspektion av arbetsplatser, medicinsk verksamhet, vibrationsmätningar inom maskintekniken, ordergivning i civila eller militära förhållanden, radio- och televisionsut-sändningar samt olika fritidssysselsättningar. Om man på detta sätt söker överblicka användningsområdet i stort för mikrofoner, blir sålunda intrycket detsamma som för t. ex. bandspelare.

Vissa typer av mikrofoner har mer speciella användningsområden. En typ är mikrofoner som utförs så att de kan placeras dolt. Visst behov av att kunna dölja mikrofoner föreligger vid olika evenemang där publik är närvarande, t. ex. vid televisionsut-sändningar, radioinspelningar och föredrag. Vid dessa tillfällen skulle det för medverkande, åhörare och tittare verka onödigt störande och minska intrycket av äkthet, om synliga mikrofoner begagnades. Det väsentliga i dessa sammanhang är att omständigheterna medger att mikrofonerna kan döljas. Mikrofonernas utförande kan bidra till att detta resultat nås. Ibland används mycket små mikrofoner, ibland används mikrofoner, vars hölje tjänstgör som kamouflagen.

Spikmikrofoners utförande innebär, att dessa är särskilt ägnade att användas till kränkning eller försök till kränkning av annans integritet. Givetvis kan de användas för

ljudupptagning i legitimt sammanhang men utförandet är i sådana fall närmast en nackdel.

Ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor används, när man har behov av att från långt håll uppfatta ljud. Naturintresserade, t. ex. ornitologer, har nytta av dessa mikrofoner för att lyssna till eller spela in fågelsång. Också i samband med andra naturstudier kan dessa mikrofoner vara värdefulla hjälpmedel. De används vidare vid idrottsreferat och liknande program i rundradio och television, exempelvis för att återge ljudet av en ishockeyklubbas slag mot pucken. De ökar sålunda åhörarens eller tittarens känsla av att direkt uppleva skeendet.

I fråga om *radiosändare* har i 3 kap. redogjorts för televerkets praxis rörande tillstånd till innehav och nyttjande av radiosändare. Redogörelsen är tillräcklig för att belysa användningsområdena för radiosändare. Televerkets praxis visar att radiosändare behövs i åtskilliga sammanhang. Såsom denna praxis ger vid handen, finns radiosändare av olika tekniska kvaliteter. De kan vara avsedda för olika frekvensområden. Det är inte erforderligt att i detta sammanhang gå närmare in på dessa olika typer. I ett följande avsnitt skall kommittén mer ingående uppehålla sig vid radiosändare.

I 2 kap. har redovisats olika metoder för avlyssning eller inspelning av telefonsamtal och — med hjälp av det vanliga telefonnätet — av vad som försiggår i annans bostad eller kontor. Den apparatur som kommer till användning härför är i första hand mikrofoner, radiosändare, förstärkare, hörtelefoner, högtalare och bandspelare. Dessa apparater har behandlats förut. Därutöver kan begagnas *telefonadaptar*. Deras uppgift är att fånga de spänningsvariationer som uppkommer när en telefons mikrofon påverkas av ljudvågor. En telefonadapter kan anses fylla en funktion som svarar mot en mikrofons uppgift, när en sådan är beståndsdel av en avlyssningsutrustning. Avlyssning eller inspelning av telefonsamtal kan ibland vara rättsenlig, såsom redogörelsen i 3 kap. för gällande rätt utvisar. För sådan avlyssning kan telefonadaptar komma till användning.

Slutligen bör nämnas att i apparatur för avlyssning kan begagnas *relän*. Dessa är i regel transistorer, vilka har en mångfald olika användningsområden inom hela området för elektronik.

7.2.2 Optisk apparatur

Vad som i det föregående sagts om förstärkare, högtalare, hörtelefoner och bandspelare är tillämpligt också i fråga om *miniatyrkameror*, *teleobjektiv* och *kikare*. Nästan alla människor kan tänkas ha användning för sådan apparatur.

Vad övrig optisk apparatur beträffar används vissa *TV-kameror* för trådbunden sändning inom butiker och industrier i bevakningssyfte. Sådana kameror kan också användas vid undervisning. För innehav och användning av icke-trådbundna TV-kameror krävs tillstånd enligt radiolagen. Såvitt känt används sådana TV-kameror bara av Sveriges Radio och av de militära myndigheterna.

Sådan *laser* som kan användas på sätt som beskrivits i 2 kap. torde främst komma till nytta för militära syften. Detsamma kan sägas om *fiberljuskikare*. De har dessutom medicinsk användning.

Beträffande den apparatur som används för iakttagelser eller fotografering i mörker eller under dåliga ljusförhållanden har *infraröd känslig film* stor användning i den grafiska industrin, vid militär spaningsfotografering och i filmindustrin. Sådan film används också av amatörfotografer, när de fotograferar i dis dolda motiv. *Ljusförstärkare* används för närvarande främst för militära ändamål. Men de kan komma att utnyttjas av polis, sjöfarande, naturintresserade och, för speciella ändamål, visa sig vara användbara inom röntgendiagnostik, forskning och industri. *Bildomvandlare* slutligen används för spaning i mörker av militär, nattvakt, polis och naturintresserade.

7.2.3 Slutsatser

Denna genomgång av de olika apparaternas användningsområden ger vid handen, att en

näringsrättslig lagstiftning — i den mån den alls är tänkbar — skulle bli svårhanterlig och få ringa effekt i fråga om förstärkare, högtalare, hörtelefoner, bandspelare, miniatyrkameror, teleobjektiv, kikare, transistorrelän samt, sannolikt, IR-film. Det bör framhållas, att det inte är möjligt att nyansera det sagda med hänsyn till olika slag av dessa apparater, t. ex. olika slags teleobjektiv. Enligt kommitténs mening kan dessa apparater — av vilka särskilt bandspelare, miniatyrkameror, teleobjektiv och kikare kan anses farliga från integritetsskyddsskyddssynpunkt — rimligen inte kontrolleras genom näringsrättsliga åtgärder.

TV-kameror, laser, fiberljuskikare, ljusförstärkare och bildomvandlare måste bedömas vara så exklusiva apparater, att det för närvarande framstår som föga angeläget att försöka att genom någon form av näringsrättslig lagstiftning hindra att de missbrukas. Kommittén finner därför att tillräckliga skäl inte föreligger att föreslå några mot dessa apparater riktade åtgärder.

Beträffande slutligen mikrofoner, radiosändare och telefonadaptorer, vilka apparater otvivelaktigt kan befaras komma till integritetsfarlig användning, är det däremot motiverat att närmare undersöka om näringsrättsliga åtgärder kan komma i fråga. Såsom under 7.1 framhållits måste vid en sådan undersökning stor uppmärksamhet ägnas åt möjligheterna att utöva kontroll över dylika åtgärders efterlevnad. I de närmast följande avsnitten skall denna kontrollfråga behandlas. Härvid har det ansetts lämpligt att först lämna en redogörelse för de strävanden mot mikroformat som utmärker den moderna elektroniken. Dessa strävanden har varit påfallande inte minst i fråga om mikrofoner och radiosändare.

7.3 Kontroll av näringsrättsliga åtgärder

7.3.1 Strävanden mot mikroformat

Till följd av utvecklingen inom elektroniken kan exempelvis radiosändare och mikrofo-

ner numera framställas i mycket mindre format än som förut förekommit. Såsom sägs i direktiven har den som så vill härigenom fått kraftigt ökade möjligheter att i hemlighet skaffa sig underrättelser av olika slag. Om betydelsen av dessa strävanden mot mikroformat, framställning av mycket små produkter, kan följande framhållas.

Från teknisk synpunkt har små apparater åtskilliga fördelar i jämförelse med stora apparater. De små apparaterna är lättare att hantera, t. ex. att flytta från plats till plats. De är lättare att skydda mot fukt och kyla. De är mindre känsliga för vibrationer och andra yttre störningar. Vid hopfogning eller annan sammansättning av komponenter till en helhet är det fördelaktigt ju mindre komponenterna är, eftersom därigenom den färdiga produktens storlek kan begränsas. Vad särskilt elektroniken beträffar har s. k. integrerade kretsar fått ett mycket omfattande användningsområde. Integrerade kretsar innebär att olika komponenter samverkar i ett slutet kretslopp. Denna teknik kan anses förutsätta att små komponenter finns att tillgå.

Från kommersiella synpunkter har små apparater och små komponenter likaledes fördelar framför stora. Små föremål är ofta billigare att tillverka och kan därför säljas till lägre priser. Detta gör möjligt att föremålen tillverkas i stora serier, något som ytterligare förbilligar produkten. Till följd härav kan den komma att användas inom områden som ursprungligen inte varit aktuella för produkten. Tillverkningen kan därigenom än mera ökas.

Sammanfattningsvis kan sålunda anses gälla att mikroformatet är fördelaktigt ur såväl tekniska som kommersiella synvinklar. Även om produktens litenhet underlättar dess användning i illegitimt syfte, utgör alltså litenheten i och för sig inte tillräcklig anledning att vidta näringsrättsliga åtgärder mot produkten. Denna bedömning kan förefalla tveksam, när det gäller apparater som görs så små att de inte kan hanteras annat än med speciella verktyg, t. ex. mikrotänger. Tekniska och kommersiella fördelar av väsentlig betydelse kan inte anses vara för-

knippade med så små apparater. I den mån det förekommer att så små apparater framställs — det kan inträffa i fråga om mikrofoner och radiosändare — måste apparaterna för praktiskt bruk förses med särskilda höljen, där erforderliga manövreringsorgan kan anbringas. Den kompletta, fungerande anordningen blir därför inte extremt liten. Dessa apparater synes för närvarande inte behöva särskilt uppmärksammas från integritetsskyddssynpunkt.

7.3.2 Särskilt om mikrofoner

Det har under 7.2.1 framhållits, att mikrofoner generellt sett kan användas i många sammanhang och att det inte är möjligt att ange särskilda användningsområden för mikrofoner. Till följd härav måste det anses uteslutet att vidta näringsrättsliga åtgärder som generellt riktas mot mikrofoner.

I fråga om vissa typer av mikrofoner ligger spørsmålet annorlunda till. I det föregående har särskilt behandlats mikrofon som konstruerats så att den lätt kan döljas. Andra typer av mikrofoner som bör särskilt uppmärksammas är spikmikrofon samt ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor.

Några särskilda användningsområden kan inte, lika litet som för mikrofoner i allmänhet, anges för lätt döljbara, små mikrofoner. Dessa används inom praktiskt taget alla områden där behov av ljudupptagning föreligger. I det föregående har lämnats exempel på situationer, där behovet av att använda mikrofoner som dolts är särskilt påfallande. Höljet eller fästnanordningen till mikrofonen kan i dessa fall ha utformats på sådant sätt att mikrofonen kan hanteras för det avsedda ändamålet. Såsom angetts i det närmast föregående avsnittet är det nödvändigt att i och för sig godta små mikrofoner.

I vissa fall kan höljet ges en kamouflerande utformning, t. ex. såsom en reservoarpenna. Ibland kan höljets utformning göra det berättigat att anta att mikrofonen främst är avsedd för olovlig avlyssning. Fråga blir då om det är möjligt att knyta an näringsrättsliga åtgärder till höljets utform-

ning. Av flera skäl låter detta enligt kommitténs mening sig inte göra. Otvivelaktigt kommer det att föreligga betydande svårigheter, när det gäller att på förhand bedöma om höljets utformning med tillräcklig grad av säkerhet berättigar till ett sådant antagande. Vidare och framför allt finns det skäl att tro att åtgärderna skulle bli ineffektiva, eftersom mikrofonen och höljet kan tillverkas, försäljas, importeras och förvaras var för sig. Kontroll över åtgärdernas efterlevnad kan därför knappast åstadkommas. — Vad nu sagts om höljen till mikrofoner gäller också om höljen till bandspelare.

Vad gäller spikmikrofoner gör sig liknande synpunkter gällande. Dessa mikrofoner fasthålls med en spik, som kan slås in i en vägg. Spiken förses med en hållare eller annan fästnanordning för själva mikrofonen. Hållare som kan användas på detta sätt finns att tillgå i handeln. De begagnas för ett stort antal andra syften. Själva mikrofonen är i regel av kontaktmikrofontyp. Mikrofoner av sådant slag brukas exempelvis av elgitarrister. Också andra vanligen förekommande mikrofoner än kontaktmikrofoner kan användas. Ehuru spikmikrofoner främst kan begagnas för illegitim avlyssning, synes det alltså ändamålslost att vidta särskilda näringsrättsliga åtgärder mot dem, eftersom sådana åtgärder lätt skulle kunna kringgå. Det kan tilläggas att färdiggjorda spikmikrofoner, såvitt känt, inte saluförs i Sverige. Av samma typ som spikmikrofoner är de s. k. väggavlyssningsapparater som ibland annonseras till försäljning i Sverige. De består av kontaktmikrofon fästad vid en sugkopp.

Ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor har speciella användningsområden. Med hänsyn härtill kan näringsrättsliga åtgärder beträffande dem i och för sig tänkas. Från integritetsskyddssynpunkt är det emellertid inte särdeles angeläget att kontroll kan uppnås över just dessa slag av mikrofoner. Bland annat kan erinras om att den enskilde — såsom framhållits i 6 kap. — i regel har förhållandevis lätt att skydda sig mot dessa långdistansverkande mikrofoner. Av betydelse för frågan om näringsrättslig lagstiftning bör tillgripas är vidare, att dessa mikro-

foner sätts samman av komponenter som är lätt tillgängliga i handeln och att beskrivningar hur denna sammansättning bör göras har förekommit i svensk press. Det finns sålunda skäl att anta, att en lagstiftning skulle bli svårövertakad. Enligt kommitténs mening finns för närvarande inte skäl att föreslå näringsrättslig lagstiftning beträffande dessa mikrofoner.

7.3.3 Särskilt om telefonadapttrar

Det kan tänkas att telefonadapttrar kan användas utan att användningen behöver strida mot 4 kap. 8 § BrB eller mot gällande telefonreglemente eller mot den av kommittén föreslagna straffbestämmelsen om olovlig avlyssning, om den genomföres. I de fall telefonadapttrar kan komma till legitim användning kan emellertid andra tekniska hjälpmedel begagnas. Risken för att telefonadapttrar kan komma att missbrukas är därför i och för sig skäl för att näringsrättsliga åtgärder bör vidtagas. Emellertid måste beaktas att konstruktionen av telefonadapttrar är så enkel att vem som helst, även om han inte har särskilda tekniska kunskaper, kan tillverka dem. Det måste därför anses vara utsiktslöst att försöka att uppnå effektiv kontroll över tillverkning, import och innehav av telefonadapttrar. Endast beträffande den kommersiella försäljningen, som är beroende av att reklam kan göras för den utbudna varan, kan åtgärder få effekt. Enligt kommitténs mening föreligger emellertid inte tillräckliga skäl för att i så begränsad mån ingripa särskilt mot telefonadapttrar.

7.4 Radiosändare

7.4.1 Inledning

I det föregående har kommittén redovisat de skäl som föranleder kommittén att inte föreslå några näringsrättsliga åtgärder beträffande merparten av den apparatur som redovisats i 2 kap. Det återstår endast att undersöka om sådana åtgärder kan vidtas i

fråga om radiosändare. Det har förut erinrats om att i gällande rätt vissa näringsrättsliga åtgärder redan har företagits beträffande radiosändare. Sålunda föreskrives i 2 § radiolagen att radiosändare här i riket eller på svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket får innehas eller användas endast av den som erhållit tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer. Den som åsidosätter denna bestämmelse kan jämlikt 9 § dömas till böter eller fängelse i högst ett år, varjämte föreskrives som ytterligare påföljd att radiosändaren kan förklaras förverkad. Till radiolagen ansluter sig kungörelsen (1967: 446) om radiosändare. Av den framgår bland annat att tillstånd för annan än statlig myndighet att inneha eller använda radiosändare meddelas av televerket. Denna näringsrättsliga reglering, vars huvuddrag nu återgivits, innebär, att den omständigheten att användningsområdet för radiosändare är omfattande inte har betydelse för frågan om ytterligare näringsrättsliga åtgärder bör vidtagas. I gällande rätt har tvärtom lagts en grund för att så kan ske.

Från integritetsskyddssynpunkt är det vidare angeläget att en effektiv kontroll kan åstadkommas just i fråga om radiosändare. Dessa måste nämligen anses vara särskilt farliga för den enskildes personliga integritet. Det kan till belysning härav framhållas, att små, lätt döljbara radiosändare, s. k. bugs, i USA synes ha fått utbredd användning bland polis och andra brottsbekämpande myndigheter, privatdetektiver, industrispioner och också bland privatpersoner. Ett flertal stora företag inom elektronikbranschen i USA tillverkar och säljer bugs. Dessa sändares litenhet innebär, att de är svåra att upptäcka vid undersökning av exempelvis en bostad. Om en sådan sändare påträffas, innebär avslöjandet inte heller någon omedelbar risk för gärningsmannen, eftersom sändaren, som ju inte har någon tråd, inte kan enkelt spåras till honom. Utsikterna att avslöja bugs är störst, när de är i funktion. Med hjälp av sådan teknisk spaningsutrustning som beskrivits i 2 kap. kan de då uppspåras. Däremot måste anses att utsikterna att en sådan sändare slumpvis av-

slöjas inte är stora, eftersom sändarens räckvidd är kort och följaktligen antalet personer som i sina radiomottagare kan råka höra utsändningen litet. Nu framhållna omständigheter utgör en väsentlig del av förklaringen till dessa sändares popularitet i USA. Härtill kommer att en avlyssningsutrustning, varav sändaren utgör en del, inte behöver vara dyr. Någon särskild mottagaranläggning är nämligen inte erforderlig, eftersom dessa sändare i regel sänder på sådana frekvenser som vanliga radiomottagare är avsedda för.

Det sagda betyder emellertid inte, att bara små radiosändare utgör en betydande fara för den enskildes personliga integritet. Också stora radiosändare kan otvivelaktigt användas på integritetskränkande sätt. Avsevärda svårigheter att upptäcka en stor radiosändare kan föreligga. Förhållandena på platsen kan ju vara sådana att det är möjligt att effektivt dölja också skrymmande föremål. Det är inte heller nödvändigt att sändaren är i närheten av ljudkällan, eftersom en där placerad mikrofon kan förbindas med radiosändaren.

Från integritetsskyddssynpunkt är det alltså önskvärt att näringsrättsliga åtgärder kan vidtagas beträffande alla slag av radiosändare oavsett deras storlek. Inte heller på annat sätt är det lämpligt att försöka särskilja bestämda typer av radiosändare, som anses i hög grad farliga för den personliga integriteten. Varken radiosändarens hölje, avsedda frekvensområde eller andra tekniska kvaliteter kan användas som säkert kännetecken i sådant syfte. Om en sådan lagstiftningsteknik användes, riskerar man såväl att lagen inte träffar åtskilliga integritetsfarliga radiosändare som att lagen enkelt kan kringgås.

7.4.2 Kommitténs förslag

Innehav och tillverkning

Såsom nämnts föreskriver radiolagen att radiosändare inte får innehåsa utan särskilt tillstånd. Kontrollen över att detta förbud efterlevs åvilar i första hand televerket, som också är den myndighet som har att pröva

frågor om tillstånd för annan än statlig myndighet. Kontroll utövas när televerket, t. ex. till följd av att radiosändare används, får anledning att undersöka om tillstånd har getts. En annan situation är när annonsering eller annan kommersiell verksamhet ger anledning till kontroll. Det kan antas att det är främst genom den kommersiella försäljningen och den i samband därmed förekommande annonseringen som televerket kan utöva kontroll. Det är därför angeläget att lagens förbud utformas så att denna televerkets kontrollmöjlighet kan effektivt tillvaratas. I detta hänseende är den gällande lagen behäftad med brister.

Enligt 1 § radiolagen avses med radiosändare anordning för sändning av ljud, bild eller annat meddelande med hjälp av elektromagnetiska vågor av viss frekvens, som utbreder sig i rymden utan särskilt anordnad ledare. Enligt sin lydelse avser radiolagens förbud mot innehav utan tillstånd av radiosändare alltså fullständiga radiosändare. Tvekan har försports om lagens förbud avser också innehav av radiosändare som saknar mikrofon, batteri och antenn eller är på annat dylikt sätt ofullständig. Försäljning förekommer av sådana ofullständiga radiosändare liksom av byggsatser till radiosändare och av separata komponenter för tillverkning av radiosändare.

Också ofullständiga radiosändare, byggsatser och komponenter utgör fara för enskildas personliga integritet, ehuru faran inte är lika accentuerad som när sändaren är funktionsduglig. Det får därför anses att behov i och för sig föreligger av att radiolagens krav på tillstånd utvidgas till också dessa varor. Frågan gäller om en sådan utvidgning kan kontrolleras.

Vad först beträffar komponenter till radiosändare måste den angivna frågan besvaras nekande. Transistorer, motstånd, kondensatorer och övriga komponenter används i synnerligen stor omfattning inom elektroniken. Det är därför inte möjligt att åstadkomma kontroll av näringsrättsliga åtgärder i syfte att hindra att dessa komponenter obehörigen används för framställning av radiosändare.

Frågan om näringsrättsliga åtgärder kan vidtas beträffande byggsatser för tillverkning av radiosändare ligger annorlunda till, eftersom den kommersiella försäljningen av byggsatser måste ske med angivande av vad som kan framställas med hjälp av byggsatsen. Detta förhållande medför att ett förbud mot innehav utan tillstånd av byggsats för tillverkning av radiosändare kan i väsentlig omfattning kontrolleras, ehuru det eljest kan vara svårt att avgöra om en anhopning av komponenter utgör en byggsats. Enligt kommitténs mening bör i radiolagen föreskrivas att för rätt att inneha byggsats för tillverkning av radiosändare krävs att man har tillstånd till innehav av den fullständiga radiosändare som kan framställas av byggsatsen. Något särskilt tillståndsförfarande för innehav av just byggsatser bör självfallet inte ordnas.

Vad som sagts om byggsats för tillverkning av radiosändare gäller också i fråga om ofullständig radiosändare. Såsom framhållits förekommer försäljning av radiosändare som saknar något nödvändigt tillbehör, t. ex. antenn, batteri eller mikrofon. För att undanröja tvekan om radiolagens innebörd beträffande ofullständiga radiosändare föreslår kommittén, att lagen avfattas så att det klar framgår att tillståndstvånget gäller innehav av ofullständig radiosändare. Detta begrepp avser såsom av det föregående framgår radiosändare som inte är komplett, försåvitt den företer de väsentliga kännetecknen på fullständig radiosändare.

Kommittén förslår sålunda att radiolagens system med tillståndsgivning utvidgas. Anledning föreligger inte att befara att utvidgningen skall medföra betydande administrativa olägenheter för televerket. Vid prövning enligt gällande rätt av ansökan om tillstånd till innehav av radiosändare har televerket att utgå från behovet av ordning i etern. Närmare föreskrifter om normer för denna prövning har inte utfärdats. Utslagsgivande synes vara den ifrågavarande radiosändarens tekniska kvaliteter och frekvensområde samt sökandens behov av radiosändaren. Dessa grunder kommer självfallet att gälla också i fortsättningen. Prövningen skall

dessutom ske med utgångspunkt från en bedömning av risken för att radiosändaren kan komma att missbrukas till men för någons integritet. Det är inte möjligt att ange närmare riktlinjer för hur denna bedömning skall göras. Ehuru risken för missbruk givetvis är mest betydande i fråga om bugs, kan såsom förut framhållits alla slag av radiosändare tänkas komma till integritetsfarlig användning. Man kan alltså inte vid prövningen fästa uteslutande avseende vid radiosändarens konstruktion. Sökandens person och hans avsikt med att inneha radiosändaren kommer att vara av stor betydelse vid televerkets bedömning. Denna kommer därför att ställa krav på televerkets förmåga att med takt skilja berättigade ansökningar från dem som bör avslås. Erfarenheter från tillämpningen får visa i vad mån detaljerade föreskrifter för televerkets prövning kan och behöver utfärdas.

Samma påföljder — straff och förverkande — som kan följa på otillåtet innehav av radiosändare bör kunna tillämpas, om någon utan tillstånd innehar ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare.

Vid försäljning av byggsats säljs i regel också beskrivning av hur de i byggsatsen ingående delarna skall sättas samman. Givetvis är det inte möjligt att förbjuda någon att lämna eller försälja upplysningar om hur radiosändare är konstruerade eller kan sättas samman. Detta gäller vare sig upplysningarna ges i form av byggnadsbeskrivningar eller på annat sätt. Såsom framhållits kan någon kontroll över de separata komponenterna inte heller åstadkommas. Oavsett om förbudet i radiolagen mot innehav utan tillstånd har nuvarande omfattning eller om det utvidgas såsom kommittén föreslagit, kan man därför hysa tvekan om förbudet kan effektivt hindra den okontrollerade förekomsten av radiosändare. Enligt kommitténs mening bör avgörande vikt inte tilläggas dessa betänkligheter, eftersom bara personer som besitter särskilda kunskaper kan på egen hand bygga funktionsdugliga radiosändare.

Däremot innebär vad som anförts rörande

komponenter att förutsättningar saknas för att införa kontroll över tillverkningen av radiosändare, i annan mån än som ligger i att kontroll utövas över innehav av ofullständiga radiosändare och byggsatser.

Import

Endast den som har tillstånd bör alltså få här i riket inneha radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats till radiosändare. Denna ståndpunkt får betydelse också för frågan om reglering av importen av dessa varor. Den som importerar radiosändare måste enligt gällande rätt ha tillstånd till innehav av sändaren, först när den kommer i hans besittning. Enbart regler om att tillstånd krävs för innehav betyder inte att tullmyndigheterna får anledning att kontrollera om importören har sådant tillstånd.

Enligt kommitténs mening är det önskvärt att en sådan kontroll kan sättas in redan vid importtillfället. För att så skall kunna ske krävs en föreskrift om att endast den som har tillstånd till innehav av radiosändare har rätt att importera radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare.

Det kan råda tvekan hurvida det är möjligt för tullmyndigheterna att kontrollera att ett sådant importförbud respekteras. Ofta är tillstånd till innehav begränsat till en enda radiosändare av visst, i tillståndet angivet slag. Självfallet kan svårigheter tänkas uppstå, när det gäller att övervaka att tillståndshavaren inte vid olika tillfällen utnyttjar samma tillstånd och för in flera radiosändare till riket än han har rätt till. Man torde dock kunna komma till rätta med dessa svårigheter genom särskilda bestämmelser. Det är t. ex. tänkbart att föreskriva, att på ett av tillståndsexemplaren skall anges att företeendet av det berättigar till import och att tullmyndigheterna skall behålla det exemplaret när rätten till import tas i anspråk. Bestämmelser i syfte att göra tullmyndigheternas kontroll effektiv torde kunna utfärdas, om behov därav visar sig uppkomma. I övrigt torde importförbudet inte vålla kontrollsvårigheter av annan art än som i allmänhet föreligger beträffande importför-

bud. Även om tullmyndigheternas kontroll bara görs stickprovsvis, torde importförbudet ha en preventiv effekt.

I sammanhanget skall nämnas att ett importförbud av angivet innehåll inte torde komma att otillbörligt försvåra den legitima införseln av radiosändare. Genom att rätten till import görs beroende av rätten till innehav, behövs inte någon särskild ansökan om tillstånd till import. Om importören inte kan för tullmyndigheten förete tillstånd till innehav av radiosändaren i fråga, kan den förvaras hos tullmyndigheten i avbidan på att hindret för införsel undanröjs.

I nästföregående stycke har berörts frågan om kontroll av att en tillståndshavare inte importerar fler radiosändare än han har rätt att inneha. Vissa importörer, t. ex. radiohandlare, kan ha återkommande behov av att importera ett flertal radiosändare av sådant slag som de för dem gällande tillståndet berättigar dem att inneha. I dessa fall lär tillstånden inte vara begränsade till ett bestämt antal radiosändare. Tullmyndigheterna behöver därför inte kontrollera antalet radiosändare som en importör för in till riket eller behålla ett exemplar av hans tillstånd, när tillståndets lydelse visar att det gäller för innehav av obegränsat antal radiosändare.

Frågan om importförbud måste vidare bedömas mot bakgrund av de åtaganden som Sverige gjort i internationella sammanhang. Sådana åtaganden följer av att Sverige har anslutit sig till det allmänna tull- och handelsavtalet, GATT, och av att Sverige är medlem i den europeiska frihandelssammanslutningen, EFTA. Enligt såväl GATT som den för EFTA antagna konventionen gäller principiellt förbud mot importrestriktioner. Från förbuden föreligger vissa undantag.

Sålunda får enligt artikel XX i GATT importrestriktioner användas bl. a. till skydd för den allmänna moralen och för människors liv och hälsa samt i syfte att säkerställa åttlydnaden av lagar och förordningar som inte är oförenliga med bestämmelserna i GATT. Importrestriktioner får dock inte tillämpas på ett mellan olika länder diskri-

minerande sätt. De får inte heller innebära en förtäckt restriktion i handeln. — Liknande undantag från förbudet mot importrestriktioner föreligger enligt artikel 12 mom b och d i EFTA-konventionen.

Ett förbud mot import utan tillstånd av radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare syftar på sätt kommittén i det föregående har angett ytterst till att värna den enskilda människans personliga integritet. Med hänsyn härtill är ett sådant förbud enligt kommitténs mening förenligt med de redovisade bestämmelserna i GATT och EFTA-konventionen. Eftersom förbudet är ett komplement till förbudet att i Sverige utan tillstånd inneha de angivna varorna, kan vidare importförbudet inte anses som en diskriminering mellan olika länder eller som en förtäckt restriktion i handeln.

På grundval av nu redovisade överväganden rörande behov av ett importförbud och möjligheter till kontroll därav samt dess förenlighet med den legitima importens anspråk och med Sveriges internationella åtaganden finner kommittén, att ett förbud mot import av radiosändare, ofullständig radiosändare samt byggsats för tillverkning av radiosändare bör stadgas. En ny paragraf av innehåll att endast den som har tillstånd till innehav av radiosändare får till riket införa dessa varuslag bör tas in i radiolagen. Överträdelse bör medföra påföljd enligt lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling, varom erinran kan göras i 9 § radiolagen.

Försäljning

Såsom framhållits är det främst till följd av företags försäljning och annonsering som televerket får möjlighet att utöva den erforderliga kontrollen över att förbudet mot innehav utan tillstånd efterlevs. Detta förbud avser självfallet såväl säljaren som köparen. I redogörelsen över gällande rätt har framhållits, att televerket i tillstånd åt radioleverantörer föreskriver att avyttring av radiosändare får ske bara om tillståndshavaren förvisar sig om att förvärvaren i sin tur har tillstånd till innehavet. Härigenom vinnes en extra säkerhet för att radiosändare inte

kommer i orätta händer. Enligt kommitténs mening bör denna metod användas generellt. Det är överhuvudtaget betydelsefullt att radiosändare avyttras bara till förvärvare som har televerkets tillstånd till sitt innehav. Ansvar för att så sker bör kunna åläggas avyttraren. Denne har i gällande rätt — om han inte är radioleverantör och bunden av televerkets villkor — ansvar, endast om han kan anses göra sig skyldig till medhjälp till förvärvarens brott mot radiolagen genom att utlämna radiosändaren. Enligt kommitténs mening bör emellertid avyttraren vara ansvarig redan om han underlåter att förvissa sig om att förvärvaren har erforderligt tillstånd. Också i det hänseendet bör med radiosändare jämföras ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare. Skulle i samband härmed undantagsvis fråga uppkomma om förverkande av det överlåtna föremålet, bör möjlighet härtill finnas.

För att en straffbestämmelse av detta slag skall bli tillräckligt effektiv, är det nödvändigt att underlätta åklagarens skyldighet att bevisa att avyttraren underlåtit att förvissa sig om att förvärvaren hade tillstånd och i stället ålägga överlåtaren att visa att förvärvaren hade tillstånd. För att denna bevisbörda inte skall bli oskäligt betungande för överlåtaren föreslår kommittén följande. Televerket bör i förekommande fall utfärda tillstånd till innehav i två exemplar. Föreskrift härom kan lämpligen intas i 1 § kungörelsen (1967: 446) om radiosändare. Det ena exemplaret av tillståndet bör det åligga förvärvaren att på begäran av överlåtaren överlämna till denne. I radiolagen bör intas en särskild bestämmelse av detta innehåll, vilken tvingande inverkar på vad parterna avtalat. Överlåtaren får härigenom möjlighet att vid kontroll visa till vem han utlämnat radiosändaren eller byggsatsen och att mottagaren var behörig att inneha föremålet i fråga. Det torde i regel vara lätt att förbringa utredning om att radiosändaren eller byggsatsen överlåtit till statlig myndighet eller eljest till någon som inte behöver ha tillstånd av televerket. Mot denna bakgrund föreslår kommittén, att den som överlåter

radiosändare, byggsats för tillverkning av radiosändare eller ofullständig radiosändare och inte kan visa att förvärvaren hade tillstånd enligt 2 § radiolagen dömes enligt vad i 9 § radiolagen stadgas. Förverkande kan ibland vara en lämplig rättsverkan av brottet.

Televerkets praxis att i vissa tillstånd föreskriva villkor för avyttring blir med den föreslagna utvidgningen av det straffbara området onödig. För att bidra till att tillståndshavare blir medvetna om vad sålunda föreslås böra gälla kan det dock vara lämpligt att verket i tillstånden erinrar om att överlåtare har ansvar för att radiosändaren eller byggsatsen inte förvärvas i strid mot radiolagens bestämmelser.

I viss utländsk lagstiftning förekommer förbud, som riktar sig mot inte bara överlåtelse utan också uthyrning eller annan upplåtelse av begränsad rätt till radiosändare. I gällande svensk rätt är i viss mån syftet med sådana förbud redan tillgodosett. Radiolagen jämställer nämligen med innehav av radiosändare att någon använder sådan sändare. Användning utan tillstånd är straffbelagt. Upplåtaren kan ibland göras ansvarig som medhjälpare till olaglig användning av radiosändare. Det är uppenbart att en ytterligare utvidgning av radiolagens förbudssystem skulle vara mycket svår att övervaka. Kommittén finner därför inte anledning föreligga till än mer långtgående åtgärder än som i det föregående har redovisats.

Det bör erinras om att kommitténs förslag inte gör undantag för TV-kameror som faller under begreppet radiosändare. Även om, såvitt känt, icke-trådbundna TV-kameror inte används av andra än Sveriges Radio och militära myndigheter saknas anledning att från licenstvånget undanta eventuellt förekommande byggsatser för tillverkning av TV-kameror.

7.5 Förslag till lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur

Under 7.1 har framhållits att uppmärksamhet måste skänkas åt den utveckling på det

tekniska området som kan komma att äga rum i framtiden. Det är givetvis inte möjligt att med bestämdhet påstå att det kommer att framställas nu okända apparater som är i utpräglad mån farliga för enskildas personliga integritet. Emellertid är det uppenbart att man inte kan bortse från att risk föreligger för att så kommer att vara fallet. Inte heller kan det uteslutas att nu kända apparater, om vilka kommittén i det föregående har ansett att tillräckliga skäl inte finns för näringsrättslig reglering, kommer att utvecklas på sådant sätt att kommitténs bedömning inte längre kan upprätthållas. I den mån behov yppas av att sådana apparater hålls under kontroll är det betydelsefullt att erforderliga åtgärder kan vidtas utan onödig tidsutdräkt.

För att göra möjligt att så sker kan det enligt kommitténs mening visa sig erforderligt att Kungl. Maj:t får utan riksdagens hörande utfärda sådana näringsrättsliga bestämmelser som beträffande viss apparatur finns påkallade. Kommittén har därför upprättat förslag till "Lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur". Lagens bestämmelser skall gälla om och i den mån Konungen för visst slag av apparatur så förordnar.

Om en sådan lag införs, kommer näringsidkare och andra att i tid få kännedom om att lagstiftaren följer utvecklingen med uppmärksamhet och är beredd att ingripa med åtgärder, när så anses påkallat. Redan innan förordnande meddelas om att lagens bestämmelser skall gälla, kan det sålunda förmodas att lagen har en preventiv effekt. När åtgärder vidtas i enlighet med lagen, kommer de därför inte att för enskilda näringsidkare medföra orättfärdiga rättsverkningar.

Förordnande om att lagen skall gälla skall kunna ges endast beträffande apparatur som är farlig för enskildas personliga integritet. När det gäller att bestämma begreppet integritetsfarlig apparatur är det nödvändigt att knyta an till den av kommittén föreslagna bestämmelsen i 4 kap. 6 a § brottsbalken. Med integritetsfarlig apparatur bör därför förstås apparatur som kan brukas till gär-

ning som där sägs, d. v. s. tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud. Endast akustisk apparatur avses alltså med den föreslagna lagen. Eftersom kommittén föreslagit att särskilda regler skall gälla för radiosändare, ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare, bör dessa slag av tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud inte omfattas av lagen. Denna begreppsbestämning ges i lagens 1 §. I de tre följande paragraferna ges i anslutning till vad som föreslagits i fråga om radiosändare bestämmelser om innehav, import och försäljning. Huvudbestämmelsen är 2 § som angår rätt till innehav av integritetsfarlig apparatur. Det förutses att en tillståndsgivning kan erfordras för att tillgodose det legitima behovet av apparaturen. Såsom föreslagits beträffande radiosändare anknyter reglerna om import och om försäljning till bestämmelsen om innehav. I 6 § ges regler om påföljd — straff och förverkande — för den som bryter mot lagens bestämmelser. Den föreslagna lagens 5 § handlar om reklam. Rörande de överväganden som ligger bakom denna paragraf hänvisas till nästa avsnitt.

Lagens regler skall vara tillämpliga i den mån Konungen förordnar därom. Ibland kan det tänkas vara olämpligt att reglerna om import, försäljning och reklam träder i kraft. I sådant fall kan Konungen alltså förordna att bara bestämmelsen om innehav och påföljdsbestämmelsen skall gälla. Där emot anser kommittén att ingripanden enbart mot import eller försäljning inte är i överensstämmelse med lagens syfte. Om sådana ingripanden eftersträvas, måste alltså samtidigt innehavskontroll införas. Bestämmelsen om reklam är inte på dylikt sätt avhängig av bestämmelsen om innehav. Om innehavskontroll anses möta alltför stora svårigheter, kan det enligt kommitténs mening ändå finnas behov av att bestämmelsen om reklam kan tillämpas.

7.6 Särskilt om reklam

I samband med att direktiven uppdrar åt kommittén att ta ställning till frågor om nä-

ringsrättsliga åtgärder i syfte att nå kontroll över spridningen av den integritetsfarliga apparaturen uttalas, att även reklamen bör uppmärksammas. Åtgärder som inskränker möjligheterna till reklam för integritetsfarlig apparatur är onekligen ägnade att bidra till att minska förekomsten av sådan apparatur. Det stämmer följaktligen överens med det allmänna synsätt som kommittén anlagt att sådana åtgärder vidtas. Emellertid måste stor försiktighet iakttas i fråga om inskränkningar i affärsidkares och andras rätt att genom reklam sprida kännedom om de varor som de utbjuder. Särskilt måste hållas i minnet att integritetsfarlig apparatur har även nyttiga och legitima användningsområden. Det är angeläget att åtgärder inte i onödan vidtas som hindrar eller försvårar att apparaterna kan komma till sådan användning. Ett förbud mot all reklam rörande integritetsfarlig apparatur bör redan av dessa skäl inte övervägas.

Kommittén har i det föregående föreslagit, att begagnande av akustisk apparatur under särskilda förhållanden skall straffbeläggas, att en utbyggnad av radiolagens näringsrättsliga kontrollsystem beträffande radiosändare skall ske och att därutöver möjlighet bör finnas till ytterligare näringsrättsliga åtgärder. För att de åtgärder som sålunda kan komma till användning för att hindra missbruk av integritetsfarlig apparatur skall bli effektiva är det av vikt att åtgärderna blir kända för allmänheten. Enligt kommitténs mening är det möjligt att låta reklamen tjäna detta syfte genom att det påbjudes att reklam rörande integritetsfarlig apparatur skall erinra om gällande föreskrifter för apparaturen. Från denna synpunkt kommer frågan om reklam att uppmärksammas.

Det är sålunda tänkbart att föreskriva att reklam rörande viss apparatur skall innehålla erinran om att brukande av apparaturen under vissa förhållanden kan medföra straffansvar. Ett dylikt påbud kommer att få en omfattande verkan. Alla meddelanden som handlar om företag, varor eller tjänster och härrör från företaget eller den som tillhandagår med varorna eller tjänsterna torde

vara att anse som reklam. Något formkrav gäller inte. Meddelandet kan lämnas i skrift, bild, tal eller på annat sätt, t. ex. genom skyltning av varor. Också demonstrering av en vara i samband med försäljning innefattar reklam. Det har vidare gjorts gällande att reklam i individuell utformning kan vända sig till enstaka personer (SOU 1966: 71 s. 92). Oavsett om detta är riktigt (jfr uttalanden av Arbetsgivareföreningen och Industriförbundet i prop. 1970: 57 s. 48) kan otvivelaktigt reklam förekomma i åtskilliga olika former. Detta betyder att möjligheterna att övervaka ett påbuds efterlevnad är olika i olika fall. Detta förhållande måste beaktas, eftersom det självfallet är angeläget att påbud att reklam skall ha visst innehåll följs och att det är möjligt att övervaka att så sker. Övervakning kan lättast ske av reklam som riktas till ett stort antal människor. I fråga om individuell reklam är det svårare att åstadkomma effektiv övervakning. Enligt kommitténs mening bör dock inte överdrivas betydelsen av att ibland svårigheter att övervaka påbudets efterlevnad sålunda kan föreligga. Det kan till och med anses vara särskilt angeläget att den som står i begrepp att förvärva integritetsfarlig apparatur görs uppmärksam på att visst begagnande av apparaturen innefattar brott. Påbudet bör därför gälla också individuell reklam, exempelvis demonstrering. Med reklam avser kommittén sålunda såväl generell som individuell reklam.

Beträffande ett slag av reklam synes några föreskrifter om reklamens positiva innehåll inte böra meddelas. Det är när fråga är om reklam i form av skyltning. Enligt kommitténs mening kan det inte krävas, att bland de utställda varorna placeras ett särskilt skriftligt meddelande om att begagnande av varorna ibland kan utgöra brott. Ett sådant krav skulle innefatta ett onödigt ingrepp, som kan försvåra för näringsidkare att ordna skyltningen på sätt han önskar. Om det i skyltningen av någon anledning anbringas ett skriftligt meddelande om de utställda varorna, måste dock det meddelandet innehålla uppgift av innehåll som nu sagts. Om påbudet begränsas till att avse an-

nan reklam än skyltning, kommer det ändå dock att tillräckligt bidra till att allmänheten får kännedom om straffstadgandet och att den enskilde som tänker förvärva integritetsfarlig apparatur blir medveten om det. Påtagligt behov av att vad som föreskrives om reklam i allmänhet också gäller reklam i form av skyltning kan därför inte anses föreligga.

Vad härefter angår ett eventuellt påbud att reklam för viss apparatur skall innehålla erinran om att näringsrättsliga föreskrifter gäller för apparaturen, t. ex. att för rätt till innehav fordras myndighets tillstånd, är skälen för sådant påbud inte lika starka. Beträffande radiosändare har kommittén under 7.4.2 föreslagit att säljare som överlåter radiosändare utan att förvissa sig om att förvärvaren har giltigt tillstånd till innehav kan straffas. Något behov av att därutöver lägga ett ansvar på säljaren för att köparen görs uppmärksam på tillståndstvånget kan inte anses föreligga. Beträffande annan integritetsfarlig apparatur än radiosändare har kommittén inte funnit skäl att föreslå näringsrättsliga åtgärder i vidare mån än att Konungen får möjlighet att förordna därom med stöd av den i föregående avsnitt föreslagna lagstiftningen. Denna lagstiftning skiljer sig från vad som föreslagits i fråga om radiosändare däri att åtgärder för kontroll av innehav av integritetsfarlig apparatur kan vidtas utan att samtidigt förordnas om att vid försäljning av apparaturen särskilt ansvar för att åtgärden följs lägges på överlåtaren. Därför kan tänkas att åtgärden bör kompletteras med ett påbud om att reklam skall innehålla erinran om att varan är underkastad tillståndstvång. Det är emellertid inte möjligt att på förhand, utan att ha närmare kännedom om det slag av integritetsfarlig apparatur som reklamen gäller, ta ställning till lämpligheten av ett sådant påbud. Kommittén finner därför skäl inte föreligga att föreslå att reklam om integritetsfarlig apparatur i vissa fall skall särskilt innehålla att näringsrättsliga föreskrifter gäller för apparaturen.

Skäl föreligger sålunda inte för närvarande för långtgående lagstiftningsåtgärder i

fråga om reklam. Det kan dock tänkas att för annan reklam om integritetsfarlig apparatur än skyltning bör föreskrivas att reklamen skall innehålla erinran om att brukande av apparaturen kan medföra ansvar enligt den av kommittén föreslagna straffbestämmelsen i brottsbalken. Fråga blir om det sätt varpå en sådan bestämmelse bör utformas. Bestämmelsen skulle träffa åtskilliga slag av tekniska hjälpmedel för återgivning av ljud. Det är otänkbart att påbudet skulle tillämpas i fråga om reklam för alla slag av sådana hjälpmedel. Apparaturens farlighet för den personliga integriteten måste typiskt sett vara utpräglad för att påbudet skall kunna tillämpas. Endast ett fåtal av dessa tekniska hjälpmedel, exempelvis mikrofon med parabolisk reflektor, kan anses på det sättet fylla detta krav att de har begränsade legitima användningsområden. Såsom framhållits under 7.3.2 är det emellertid från integritetsskyddssynpunkt inte särdeles angeläget att kontroll kan uppnås över dessa mikrofoner. Såvitt kommittén kan bedöma föreligger inte behov av att åtgärder rörande reklam vidtas beträffande någon av nu kända apparater.

Den bestämmelse om reklam som kommittén funnit i och för sig kunna förordas har sålunda inte aktualitet för närvarande. Dess värde ligger i att den gör möjligt att åtgärder mot reklam kan vidtas, om behov därav uppkommer. Bestämmelsen bör därför tas in i den föreslagna lagen om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur. Den har fått sin plats i lagens 5 §. För att bestämmelsen skall gälla fordras alltså, att Konungen särskilt förordnar därom beträffande visst slag av integritetsfarlig apparatur.

Det har gjorts gällande att bestämmelser om inskränkningar i rätten till reklam kan komma i konflikt med tryckfrihetsrättens principer när fråga är om reklam som görs i tryckt skrift. Det är givetvis angeläget att den av kommittén föreslagna bestämmelsen om reklam kan tillämpas också på sådan reklam. Härskande uppfattning om tryckfrihetsförordningens räckvidd torde vara att tryckfrihetsförordningen inte trädes för när

genom bestämmelser som riktar sig mot reklam i tryckt skrift, när sådan reklam består av åtgärder av utpräglad kommersiell natur som inte avser nyhetsförmedlingen eller åsiktsbildningen i samhället (se prop. 1970: 57 s. 66 f och s. 129 f). Vad kommittén föreslår om reklam inskränker inte rätten till nyhetsförmedling eller åsiktsbildning rörande integritetsfarlig apparatur. Kommitténs förslag är förenligt med den återgivna uppfattningen om tryckfrihetsförordningens räckvidd.

8.1 Inledning

I detta kapitel skall under särskilda avsnitt behandlas vissa, i det föregående delvis antydda frågor, som har karaktär av detaljproblem. Sålunda kommer att i närmast följande avsnitt redovisas kommitténs synpunkter och förslag rörande frågan om särskilda villkor bör gälla för rätt att anställa åtal för brott mot den föreslagna straffbestämmelsen i 4 kap. 6 a § BrB. Ett i direktiven särskilt uppmärksammat problem är huruvida särskilda regler bör gälla för myndigheters rätt att utan hinder av vad som gäller för enskilda få använda integritetsfarlig apparatur. Kommitténs ståndpunkt till denna fråga anges i avsnittet 8.3. I 5 kap. har kommittén förklarat att frågan om rätt till skadestånd är att anse som sekundär i förhållande till frågan om straff och att skadeståndsrätt närmast kan bli aktuell för att ersätta liden skada, skadeståndets s. k. reparativa funktion. Denna fråga diskuteras nedan under 8.4. De lagstiftningsförslag som kommittén redovisat i 6 och 7 kap. orsakar en del överväganden angående tidpunkten för ikraftträdande och rörande övergångsbestämmelser. Kommitténs synpunkter på dessa frågor redovisas i avsnittet 8.5.

I detta sammanhang bör erinras om att kommittén i 1 kap. förklarat att den i direktiven angivna frågan om rätt att som bevisning i rättegång få åberopa material som åtkommit genom lagstridig avlyssning eller

upptagning inte behandlas i detta delbetänkande. Anledning härtill är följande betraktelsesätt. Närmast till hands ligger att anse en sådan inskränkning i rätten att föra bevisning såsom en sanktion mot sättet att skaffa bevis. Enligt kommitténs mening är det skäl att ta fasta på denna möjlighet att åstadkomma ett mer nyanserat sanktionssystem än vad rättsordningen för närvarande erbjuder. Det är inte förenligt med detta synsätt att låta sanktionen inträda endast som en särskild rättsverkan av att gärningen belagts med annan sanktion. Frågan bör därför ses i ett större sammanhang än detta delbetänkande omfattar. Till det sagda kommer att frågan rymmer åtskilliga avvägningsproblem mellan å ena sidan strävan att hindra integritetskränkningar och å andra sidan önskemål att domstols avgöranden skall kunna grundas på ett så fullständigt material som möjligt.

Vad nu sagts gäller också frågor rörande andra sätt att utnyttja material som åtkommit genom lagstridig avlyssning eller upptagning. Som exempel kan nämnas fråga om påföljd bör drabba den som tar del av eller låter annan ta del av bandinspelning, som han vet eller bör misstänka ha tillkommit i strid mot den föreslagna bestämmelsen om olovlig avlyssning, även om han inte själv medverkat till den lagstridiga upptagningen. Denna och liknande frågor bör enligt kommitténs mening behandlas i ett vidare sammanhang än delbetänkandet tillåter.

8.2 Regler om åtal

Den av kommittén föreslagna straffbestäm-
melsen om olovlig avlyssning sluter an till
gällande rätts bestämmelser om hemfrids-
brott och olaga intrång. Jämlikt 4 kap. 11 §
BrB får hemfridsbrott eller olaga intrång
som ej är grovt åtalas av åklagare allenast
om målsägande angiver brottet till åtal eller
ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.
Det ligger nära till hands att också i detta
hänseende jämföra olovlig avlyssning med
hemfridsbrott och olaga intrång.

I huvudsak av två skäl har åklagares
åtalsrätt inskränkts när fråga är om hem-
fridsbrott och olaga intrång. För det första
har man ansett att dessa brott är förhållan-
devis vanliga. Genom att föreskriva sär-
skilda villkor för åtal när brottet inte är
grovt kan man undvika att polis- och åkla-
garmyndigheternas arbetsbörda belastas i
opåkallat hög grad. För det andra kan ett
åtal strida mot målsägandens intresse. Han
kan önska undgå att utsättas för den publici-
tet som ett åtal medför. Stor vikt bör därför
fästas vid hans inställning till åtalsfrågan.
(Se prop. 1962: 10 C s. 150 f.).

Ett lagrum som syftar till att på visst sätt
skydda den enskildes integritet bör självfal-
let inte tillämpas så att den enskildes integri-
tet kränks på annat sätt. Hänsyn bör därför i
stor utsträckning tas till målsägandens in-
tresse. Det andra av de båda skälen för in-
skränkning av åklagares åtalsrätt i fråga om
hemfridsbrott och olaga intrång gör sig
alltså med stor styrka gällande beträffande
olovlig avlyssning. Enligt kommitténs me-
ning bör följaktligen enahanda villkor som
gäller för rätt till åtal för hemfridsbrott och
olaga intrång gälla i fråga om olovlig avlyss-
ning. Det kan förutsättas att endast i säll-
synta undantagsfall skäl föreligger att finna
åtal vara påkallat ur allmän synpunkt, när
målsäganden önskar att åtal inte skall väc-
kas.

Mer tveksamt ställer sig spørsmålet i
fråga om den gärning av förberedande natur
som särskilt straffbelägges i det av kommit-
tén föreslagna tredje stycket av 4 kap. 6 a §
BrB. Målsägandens intresse av att få inverka

på åtalsfrågan kan härvid inte anses väga
lika tungt som i fråga om fullbordad integri-
tetskränkning, eftersom rättegången i detta
fall inte kan antas i särskilt hög grad ställa
hans enskilda förhållanden i blickpunkten.
All betydelse kan dock inte fränkännas hans
inställning. Det skulle vidare vara i viss mån
säreget om lagstiftningen skulle föreskriva
strängare villkor för åtal när fråga är om
fullbordat brott än när gärningen avbrutits
på ett förberedande stadium.

Kommittén finner på dessa grunder att
varken olovlig avlyssning eller gärning som
avses med det föreslagna tredje stycket av 4
kap. 6 a § BrB bör få åtalas, om inte målsä-
ganden anger brottet till åtal eller åtal finnes
påkallat ur allmän synpunkt. Bestämmelsen
om åtal i 4 kap. 11 § BrB bör därför ändras
i enlighet härmed.

8.3 Användning av integritetsfarlig appa- ratur i brottsbekämpande syfte

Vad kommittén föreslagit i 6 kap. om straff
för olovlig avlyssning riktar sig inte bara
mot åtgärder som företas av enskilda perso-
ner. Bestämmelserna omfattar också åtgär-
der från polisens och andra samhällsorgans
sida. Läget är alltså detsamma som gäller i
fråga om telefonavlyssning. Bestämmelsen i
4 kap. 8 § BrB om brott mot post- eller tele-
hemlighet träffar myndigheternas åtgöranden
i den mån de företas olovligen. Genom
regler i rättegångsbalken och viss annan
lagstiftning har de brottsbekämpande myn-
digheterna fått rätt att i särskilda fall av-
lyssna annans telefon. Grunden härtill är att
telefonavlyssning i dessa fall kan utgöra ett
värdefullt hjälpmedel i kampen mot allvar-
lig brottslighet. Telefonavlyssning som görs i
enlighet med dessa regler sker alltså lovli-
gen. Såsom antydes i direktiven kan det på
liknande sätt undantagsvis tänkas vara er-
forderligt att myndigheterna i sitt arbete få
rätt att begagna sig av avlyssnings- och in-
spelningsapparat, även om de därigenom
kränker annans integritet. Särskilt kan det
göras gällande att intresset att allvarliga

brott förhindras eller beivras är så starkt att hänsyn till den personliga integriteten får vika. Det kan erinras om att artikel 8 i den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter och grundläggande friheter uttryckligen föreskriver att dessa må inskränkas bl. a. när så krävs för att underlätta att brott bekämpas. I åtskillig främmande lagstiftning till skydd för integriteten görs också undantag till förmån för myndigheternas brottsbekämpande verksamhet.

Emellertid har, särskilt i USA, satts i fråga huruvida begagnandet av avlyssningsapparatur är ett så effektivt vapen i kampen mot brottslighet att uppoffrande av integritetsskyddet är berättigat. Den grundläggande förutsättningen för att man skall införa speciella regler som berättigar myndigheterna att utan hinder av eljest gällande bestämmelser använda integritetsfarlig apparatur är alltså satt under debatt. Företrädare för rikspolisstyrelsen har vid sammanträffande med kommittén förklarat att i vissa fall sådan apparatur kan vara ett betydelsefullt hjälpmedel i polisverksamhet. Kommittén anser sig med hänsyn härtill böra utgå från att den föreslagna straffbestämmelsen om olovlig avlyssning kan komma att i särskilda fall lägga hinder i vägen för ett effektivt polisarbete.

Å andra sidan kan det göras gällande att värdet av ett absolut skydd för den personliga integriteten är större än den vinst som kan nås genom att en del brott som eljest skulle vara ouppklarade kan utredas. Nämnade företrädare för rikspolisstyrelsen önskar inte heller att särskilda regler stiftas som ger polisen rätt att använda integritetsfarlig apparatur. Det skulle nämligen kunna befaras att medborgarnas förtroende för polisen och kanske också andra myndigheter kunde minskas om myndigheterna fick rätt att skaffa sig information om deras privatliv utan deras vetskap. Den skada som detta skulle innebära kan på sikt vara större än värdet av att ett antal brott klaras upp.

Vid övervägande av dessa synpunkter finner kommittén att tillräckliga skäl inte föreligger att — i likhet med vad som gäller om telefonavlyssning — föreslå rätt för polis el-

ler andra myndigheter att i sitt arbete begagna integritetsfarlig apparatur. Det kan tilläggas att i Norge myndigheterna inte har möjlighet att utverka domstols tillstånd att använda hemlig avlyssnings- eller inspelningsapparatur i strid med det generella förbudet i § 145 a straffeloven.

Om det sålunda inte föreligger tillräckliga skäl att tillåta polisen att använda integritetsfarlig apparatur i strid med den föreslagna bestämmelsen om olovlig avlyssning ens för att bekämpa allvarlig brottslighet, kan desto mindre privatdetektiver eller enskilda få rätt därtill. Det bör inte öppnas möjlighet för privatpersoner att med hjälp av avlyssnings- och inspelningsapparater lyssna till eller upptaga vad som försiggår i annans bostad eller inom sådant med bestämmelsen om olaga intrång avsett område som annan person förfogar över, även om vederbörande med gärningen åsyftar att avslöja ett mot honom begånget eller befarat brott, t. ex. utpressning. I undantagsfall kan möjligen tänkas att gärningen kan anses vara begånget i nödvärn och således jämlikt 24 kap. 1 § BrB inte föranleda ansvar.

8.4 Skadestånd

Såsom framhållits i 5 kap. ersätts i svensk rätt ideell skada bara i särskilda undantagsfall. Huvudregeln finns i 6 kap. 3 § första stycket strafflagen, enligt vilket lagrum vergällning skall givas för lidande, som genom brott mot personliga friheten eller genom ärekränkande gärning må anses någon tillskyndat. Otviveltaktigt skulle en allmän regel om skyldighet att utge ersättning för ideell skada föra mycket långt, också om den begränsades till att gälla integritetskränkningar. I detta avsnitt är dock problemställningen mer speciell. Den i 6 kap. föreslagna straffbestämmelsen i 4 kap. 6 a § BrB anger de typer av handlingar som rättsordningen ogillar. Vad frågan nu gäller är bara om det bör finnas en regel som berättigar den som utsatts för sådan integritetskränkning att erhålla ersättning för det li-

dande som därigenom kan ha vållats honom. Sådant lidande kan vållas såväl när den integritetskränkande gärningen begås som vid den senare tidpunkt då den kränkte får reda på gärningen. I det senare fallet orsakas lidandet närmast av den ovisshet angående vad gärningsmannen fått reda på som uppkommer för den kränkte.

Vissa fördelar kan vara förknippade med att den kränkte får rätt till ersättning, också om man bortser från den preventiva effekt som en sådan regel skulle kunna utöva på gärningsmannen vid sidan av straffhotet. För den kränkte torde det framstå som rättvist att han får någon kompensation för det lidande som vållats honom genom brottslig gärning. Viktigast är dock att en regel om att ideell skada ersätts sannolikt kommer att göra den kränkte mer intresserad av att gärningen beivras än om bara böter eller annat straff kan utkrävas av gärningsmannen. Det finns därför skäl att anta att en regel om skadeståndsrätt för den kränkte kommer att öka de straffrättsliga bestämmelsernas effektivitet och bidra till att hålla tillbaka den illegitima användningen av avlyssnings- och inspelningsapparater.

Mot att skadeståndsrätt tillerkänns den kränkte talar främst att det kan vara mindre tilltalande att den enskilde utan att ha åsamkats någon förlust får ersättning, därför att någon begått brott mot honom. Farhågor i denna riktning kan dock knappast anses sakligt grundade, något som bestyrks av erfarenheterna från ärekränkingsmål. I olikhet mot vad som förekommer i t. ex. England, döms i Sverige inte ut några stora skadeståndsbelopp i dessa mål. Inte heller torde en regel om skadeståndsrätt medföra alltför stora svårigheter för domstolarna när det gäller att i penningar uppskatta den kränktes lidande. Slutligen torde man inte behöva befara att en regel om skadeståndsrätt skulle få till effekt att polis, åklagare och domstolar onödigtvis kommer att besväras av personer som påstår sig ha kränkts genom olovlig avlyssning.

På grundval av dessa överväganden finner kommittén, att den som utsätts för olovlig avlyssning bör få rätt till skadestånd för det

lidande som genom avlyssningen kan ha vållats honom. När det gäller utformningen av en bestämmelse härom ligger det nära till hands att i sådant syfte utvidga tillämpningsområdet för 6 kap. 3 § första stycket strafflagen. Med de i lagrummet särskilt nämnda fallen att lidande tillskyndas genom brott mot personliga friheten eller ärekränkande gärning bör alltså jämföras lidande som vållas genom olovlig avlyssning. Det sätt varpå lagrummet är utformat gör det i och för sig naturligt att detta åstadkommes genom att efter orden "brott mot personliga friheten" inskjuts orden "eller personlig frid". Ett sådant tillägg skulle emellertid omfatta mer än olovlig avlyssning och i vissa delar gå längre än vad kommitténs uppdrag innefattar. Det kan erinras om att högsta domstolen i ett rättsfall förklarat att lidande som tillskyndats någon genom ett sådant brott mot personlig frid som ofredande inte lagligen kan ersättas (NJA 1968 s. 211). Det är därför nödvändigt att i 6 kap. 3 § strafflagen precis hänvisa till den föreslagna straffbestämmelsen om olovlig avlyssning. Denna hänvisning bör lämpligen göras genom att ett särskilt tredje stycke lägges till 6 kap. 3 § strafflagen. I detta stycke bör ut-sägas att vad som sägs i första stycket skall gälla också, om någon tillskyndas lidande genom gärning som avses i 4 kap. 6 a § första eller andra stycket BrB. Att utvidgningen av tillämpningsområdet för 6 kap. 3 § strafflagen begränsas på detta sätt betyder bl. a., att lidande som vållas genom brytande av telehemlighet såsom hittills inte ersätts. Väl föreligger stora likheter mellan bestämmelsen om brytande av post- eller telehemlighet i 4 kap. 8 § BrB och den av kommittén föreslagna straffbestämmelsen om olovlig avlyssning. Men eftersom frågor om sådan telefonavlyssning som avses med 4 kap. 8 § BrB hållits utanför detta delbetänkande, föreligger inte skäl att ändra 6 kap. 3 § strafflagen så att ideellt skadestånd kan tillerkännas den som utsätts för sådan telefonavlyssning.

8.5 Bestämmelser om ikraftträdande m. m.

8.5.1 Lagen om ändring i brottsbalken

Under 6.5.3 har kommittén uttalat att vad kommittén föreslår i fråga om begagnande av integritetsfarlig apparatur på arbetsplatser kan tänkas medföra vissa praktiska problem under ett övergångsskede. Innebörden av den föreslagna straffbestämmelsen kan från denna synpunkt kortfattat sägas vara att varje begagnande av integritetsfarlig apparatur straffbelägges, när gärningen riktar sig mot vad som försiggår på arbetsplatser. Det speciella med denna bestämmelse är att också den dispositionsberättigades, arbetsgivarens, åtgärder omfattas av bestämmelsen. I huvudsak är hans åtgärder rättsenliga bara om de har stöd i avtal med de anställda. Intill dess att sådant avtal slutits är det förbjudet för honom att begagna integritetsfarlig apparatur.

Såsom framhållits i 6 kap. kan arbetsgivaren i skilda situationer ha intresse av att få använda avlyssnings- och inspelningsapparater. Om den föreslagna bestämmelsen genomförs utan att arbetsmarknadens parter får tillfälle att träffa erforderliga överenskommelser, skulle det angivna intresset för arbetsgivaren under en övergångstid kunna bli eftersatt. Det skulle därför enligt kommitténs mening kunna göras gällande att bestämmelsen, i vad den angår arbetsplatser, borde få träda i kraft först vid en mer framskjuten tidpunkt än som gäller för bestämmelsen i övriga delar. I så fall torde denna tidpunkt böra bestämmas med hänsyn till löptiden för nu gällande avtal på arbetsmarknaden. Också för att mer allmänt ge parterna på arbetsmarknaden tid att överväga vad bestämmelsen innebär för deras del och att inrätta sig efter den nya situation som uppkommer, om kommitténs förslag i denna del genomförs, kunde det övervägas att sätta tidpunkten för ikraftträdandet längre fram än som vanligen sker.

Å andra sidan bör beaktas att förslaget till lagstiftning genom remissförfarande kommer att bli känt för arbetsmarknadens parter i god tid innan det eventuellt träder i kraft.

Betydelsen av det nyss sagda minskar härigenom. Dessa remissinstansers synpunkter på frågan om tidpunkten för ikraftträdande bör avvaktas, innan förslag härom upprättas. Kommittén har därför inte funnit skäl att i anledning av vad den föreslagna straffbestämmelsen innehåller om arbetsplatser framlägga förslag om någon särskild tidpunkt för ikraftträdande eller eljest särskilda övergångsbestämmelser.

Det är endast beträffande arbetsplatser som frågan om tidpunkten för den föreslagna straffbestämmelsens ikraftträdande påkallar uppmärksamhet.

8.5.2 Lagen om ändring i radiolagen

Under 7.4.2 har kommittén närmare redovisat de ändringar i radiolagen som kommittén funnit anledning föreslå. Kommitténs förslag innebär att radiolagens nuvarande föreskrift om att endast den som har särskilt tillstånd får inneha radiosändare utvidgas till att gälla också innehav av ofullständig radiosändare och av byggsats för tillverkning av radiosändare (10 § första stycket). Vidare föreslås att endast den som har tillstånd att inneha radiosändare skall ha rätt att importera radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats (2 a § och 10 § andra stycket). Slutligen skall den som till annan överlåter radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats kunna straffas, om han inte kan visa att förvärvaren hade tillstånd för innehav av radiosändare (9 § första stycket 3 och 10 § andra stycket). I samband härmed föreslås att den som förvärvat radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats skall vara skyldig att på begäran till överlåtarens överlämna ett exemplar av det för förvärvaren gällande tillståndet (2 b § och 10 § andra stycket).

Det är angeläget att dessa bestämmelser kan träda i kraft snarast möjligt. Vissa övergångsbestämmelser erfordras.

Rätt att inneha byggsats för tillverkning av radiosändare kommer att förutsätta att tillstånd erhållits. Den som före lagens ikraftträdande förvärvat sådan byggsats bör beredas en frist att utverka tillstånd. Fristen

bör bestämmas så att han hinner få ansökan prövad av televerket och, om ansökan avslås, hinner avyttra eller på annat sätt göra sig av med byggsatsen. Den erforderliga fristen kan beredas honom antingen genom att tidpunkten för lagens ikraftträdande sättes tillräckligt långt efter dess publicering eller genom att en särskild föreskrift införes i övergångsbestämmelserna om att straff inte skall drabba den som vid tiden för lagens ikraftträdande innehar byggsats för tillverkning av radiosändare, om han inom viss tid därefter ansöker om tillstånd.

Samma hänsyn som enligt det sagda bör visas den som vid tiden för lagens ikraftträdande innehar byggsats för tillverkning av radiosändare bör komma den till del som på grund av ett dessförinnan träffat avtal kommer att inneha sådan byggsats.

Vad som nu framhållits beträffande det föreslagna kravet på tillstånd för rätt att inneha byggsats gäller också om ofullständig radiosändare i den mån kommitténs förslag därom kan anses innefatta en utvidgning av gällande lags innebörd.

Däremot synes den föreslagna bestämmelsen om import inte föra med sig några svårigheter under en övergångstid. Såsom redovisats under 7.4.2 kan radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats som införes till riket tas i förvar av tullmyndighet, om importören inte kan visa att han har erforderligt tillstånd. Härigenom får importören tillfälle att skaffa sig tillstånd. Med hänsyn härtill vållas importören genom den nya bestämmelsen inte annan olägenhet än att viss tidsutdräkt uppkommer innan han får ut varorna från tullmyndigheten. Denna olägenhet måste anses vara förhållandevis ringa. Vad gäller den som före lagens ikraftträdande träffat avtal om förvärv från utlandet kan olägenheten bli än mindre, om tiden för lagens ikraftträdande sättes förhållandevis långt efter dess publicering.

De föreslagna bestämmelserna om skyldighet för förvärvare av radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats att till överlåtaren lämna ett exemplar av tillståndet är avsedda att tvingande gripa in i parternas rättsförhållande. Det torde vara i över-

ensstämmelse med hävdvunna principer för sådan lagstiftning att den inte görs tillämplig på avtal som träffats före lagens ikraftträdande. Kommittén finner inte skäl föreligga att frånga dessa principer. I konsekvens härmed bör den föreslagna särskilda straffbestämmelsen i 9 § första stycket tredje punkten inte äga tillämpning på den som på grund av ett före lagens ikraftträdande träffat avtal överlåter radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats utan att kunna visa att förvärvaren hade tillstånd till innehav av varan.

Självfallet bör tillstånd som utfärdats före de nya bestämmelsernas ikraftträdande och avsetts gälla för tid därefter vara giltiga utan hinder av de nya bestämmelserna. Särskild föreskrift härom torde inte erfordras. Den som erhållit tillstånd enligt nu gällande bestämmelser men som avtalar om förvärv av radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats först efter att de nya bestämmelserna trätt i kraft blir skyldig att till överlåtaren lämna ett exemplar av tillståndet. Televerket torde utan särskild föreskrift komma att utfärda sådant extra exemplar.

Kommittén har i enlighet med det anförda upprättat förslag till övergångsbestämmelser för lagen om ändring i radiolagen. Kommittén har härvid funnit lämpligast att lagen får träda i kraft först efter det att viss tid förflutit efter dess publicering. Såvitt kommittén kan bedöma torde denna tid inte behöva överstiga två månader. Särskilda övergångsbestämmelser erfordras följaktligen bara beträffande 2 b § och 9 § första stycket 3 radiolagen.

6 a § första stycket

”Avlyssnar eller upptager någon medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud vad som försiggår där annan har sin bostad, dömes, om gärningen sker utan dennes lov, för *olovlig avlyssning* till böter eller fängelse i högst två år.”

Detta lagrum är grundläggande för det straffrättsliga skyddet. Det straffbelägger begagnande av avlyssnings- och inspelningsapparater för att åtkomma eller bevara vad som utspelas i annans bostad. I 5 och 6 kap. har redovisats de överväganden som föranlett kommittén att knyta an till bestämmelsen om hemfridsbrott. Där har också redovisats skälen till att något integritetsbegrepp inte har uppställts i lagtexten. I detta avsnitt skall det föreslagna stadgandets innebörd och avsedda tillämpning ytterligare belysas.

Bostadsbegreppet har i lagrummet samma innebörd som i bestämmelsen om hemfridsbrott, till vars ordalag formuleringen har avslutits. Rörande de olika slag av utrymmen som faller under bostadsbegreppet hänvisas till 6.2.1 och 6.3.1. Det bör särskilt understrykas att gård som är skyddad mot olovligt inträngande eller kvarstannande hänförs till bostad.

Inte varje avlyssning eller upptagning av ljud faller under lagrummet. Det krävs att den görs medelst *tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud*. De flesta av de avlyss-

nings- och inspelningsapparater liksom de metoder för avlyssning och upptagning av ljud som redovisats i 2 kap. förutsätter, att ljudvågor mottas av en mikrofon och påverkar en elektrisk ström eller spänning. Deras variationer förs per tråd eller radiovåg till hörtelefon, högtalare, bandspelare eller radiomottagare, vilka apparater utsänder ljudvågor. I dessa fall är det otvivelaktigt riktigt att beteckna helheten av de olika apparaterna som tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud.

I andra fall kan det tänkas att den elektriska strömmens eller spänningens variationer leds till en inspelningsapparat, som inte är försedd med särskild anordning för utsändning av ljudvågor. Meningen kan vara att man skall koppla samman inspelningsapparatens med en högtalare eller en hörtelefon, först när man vill lyssna på det inspelade. En bandspelare behöver inte innehålla någon högtalare. Avsikten kan också vara att det inspelade skall redovisas i skrift. Även om det från teknisk synpunkt kan sättas i fråga om inspelningsapparater av dessa slag är kompletta ljudåtergivningsapparater faller de under lagtextens uttryck, eftersom deras uppgift är att göra möjligt att ljud återges.

En ljudåtergivningsapparat består såsom det sagda visar av flera komponenter, vilka var för sig har olika uppgifter men tillsammans återger ljud. Lagtextens uttryck omfattar inte bara helheten utan också delarna.

Det kunde i och för sig tänkas att lagtexten fick särskilt ange komponenternas tekniska funktioner. En sådan metod att bestämma apparaturen skulle emellertid medföra en tyngande utvidgning av lagtexten. Kommittén har därför valt att vid utformningen av rekvisitet ta fasta på apparaternas gemensamma uppgift och inte på deras skilda tekniska verkningssätt.

Lagrummet omfattar alltså alla beståndsdelar i avlyssnings- och inspelningsapparat, oavsett deras tekniska konstruktion, storlek, utförande och hölje. Beträffande mikrofoner avser lagtexten exempelvis inte bara dolda mikrofoner, spikmikrofoner eller andra mikrofoner, vars utförande särskilt avpassats för illegitim avlyssning. Under lagrummet faller också olika, i bostäder vanligen förekommande mikrofoner. Det kan vara mikrofon i den vanliga telefonen, i snabbtelefon eller annan anläggning för intern kommunikation, i bandspelare eller i hörapparat som användes av person med nedsatt hörsel. Också långdistansverkande mikrofoner omfattas av bestämmelsen.

I fråga om radiosändare, som är en vanlig beståndsdel i avlyssningsutrustning, är lagrummet likaledes tillämpligt oavsett deras frekvensområde, storlek eller utförande. Begreppet radiosändare är definierat i 1966 års radiolag.

Ett annat exempel på beståndsdel i tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud är s. k. telefonadapter, med vars hjälp induktivt fångas en ströms eller spänningsvariationer. Även laser kan såsom framhållits begagnas för återgivning av ljud.

Alla slag av avlyssnings- eller inspelningsapparater faller således under uttrycket tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud. Att apparaten dessutom, såsom TV-kamera gör, upptar ljus är utan betydelse. Uttrycket utesluter från lagrummet andra tekniska hjälpmedel, framför allt annan optisk apparatur än laser. Lagbudet lämnar straffritt att filma en person som talar och sedan genom att studera läpprörelserna "läsa" vad han säger. Genom kravet att avlyssning skall göras medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud faller vidare utanför lagrummet av-

lyssning som görs med blotta örat eller genom att exempelvis dricksglas, plastslang — eventuellt sedan gärningsmannen borrar hål i en vägg — eller liknande föremål utnyttjas för att göra det möjligt att uppfatta ljud.

Uttrycket tekniskt hjälpmedel har föredragits framför mer speciella uttryck som "elektroniskt" eller "mekaniskt" hjälpmedel för att inte onödigtvis låsa lagrummets räckvidd. I framtiden kan möjligen konstrueras avlyssningsapparater som eljest skulle falla utanför bestämmelsen.

Den straffbelagda gärningen består i att *avlyssna eller upptaga* vad som försiggår i bostaden. Upptagning har i lagtexten särskilt nämnts för att utmärka att gärningen redan därigenom är fullbordad. I regel torde gärningsmannen också lyssna till det upptagna. Såsom framhållits kan det också tänkas att han på annat sätt än genom att lyssna tillgodo gör sig vad som upptagits.

Avlyssningen eller upptagningen måste i tiden sammanfalla med det som avlyssnas eller upptages. Detta framgår av presensformen försiggår. Utanför det straffbara området faller därför att någon dikterar in på band vad han minns av ett samtal som han avlyssnat eller själv deltagit i. Just dikteringen kan inte anses integritetskränkande. Den kan emellertid ibland anses utgöra missbruk av förtroende.

Ej heller träffar bestämmelsen den som — utan att ha anstiftat eller eljest medverkat till förbjuden upptagning — senare lyssnar till det inspelade. Efterföljande medverkan bestraffas alltså inte. Frågan i vad mån straff eller annan sanktion bör följa på sådan åtgärd hänger intimt samman med frågan om påföljd bör träffa den som bereder annan möjlighet att ta del av inspelningen. Denna fråga är i sin tur en del av ett större frågekomplex, som angår rättsliga inskrändanden mot olika slag av utnyttjanden eller offentliggöranden av annans privata förhållanden. Såsom framhållits under 8.1 faller denna fråga utanför ramen för detta delbetänkande.

Bestämmelsen är tillämplig oavsett om gärningsmannen befinner sig utanför eller

inne i bostaden. Det är också utan betydelse om det tekniska hjälpmedlet är placerat utanför eller inne i bostaden. Det avgörande är i stället att avlyssningen eller upptagningen avser något som försiggår i bostaden.

Gärningsman är den som avlyssnar eller upptager. Av den allmänna medverkansbestämmelsen i 23 kap. 4 § brottsbalken följer att straff kan drabba också annan, t. ex. deltagare i ett samtal som genom en i sina kläder dold radiosändare låter person utanför bostaden lyssna till samtalet.

Gärningens *objekt* har bestämts allmänt till vad som försiggår i bostaden. Någon annan begränsning har inte stadgats än den som följer av att gärningen skall företas medelst apparat för återgivning av ljud. Bestämmelsen tar alltså inte särskilt sikte på förtroliga eller hemliga samtal, förhandlingar på slutna sammankomster eller andra företeelser för vilka hemlighetsfullhet är utmärkande. Inte heller på annat sätt har objektet kvalificerats med hänsyn till dess sakliga innehåll. Skälen härför har redovisats i 5 kap.

Med uttrycket vad som försiggår i bostaden avses inte telefonsamtal som förs med någon som befinner sig utanför bostaden, t. ex. i en annan bostad. Om telefonsamtalet, såsom vanligen är fallet, befordras genom allmän befordringsanstalt får jämlikt 4 kap. 8 § BrB utomstående inte olovligen bereda sig tillgång till det. Telefonsamtal inom bostaden faller däremot under den föreslagna lagtexten, t. ex. samtal som förs över s. k. snabbtelefoner. Det är naturligt att anse sådana samtal försiggå inom en bostad eller, vilket för övrigt torde vara vanligast, en arbetsplats.

Beskrivningen av gärningens objekt utsluter gärning, som görs när ingenting försiggår i bostaden, från bestämmelsens tillämpningsområde. En annan sak är att själva anbringandet av apparaturen ofta kan beivras jämlikt tredje stycket av den föreslagna paragrafen. Vad gärningsmannen erfar rörande den boendes privatliv, om gärningen företas när ingenting försiggår i bostaden, är bara att den boende vid tidpunkten för avlyssningen sannolikt inte är i bostaden. Den

boende kan ibland ha intresse av att utomstående inte har vetskap härom men sådan kunskap kan utomstående i regel erhålla på annat sätt än genom avlyssning. Gärningen har sålunda i allmänhet ringa betydelse. Den torde i stället typiskt sett vara att bedöma som försök till olovlig avlyssning. I fråga om hemfridsbrott och olaga intrång är försök inte belagt med straff. I viss mån kan förslagets tredje stycke anses innebära att försök till olovlig avlyssning kan straffas. Att därutöver stadga särskilt straff för försök kan inte anses erforderligt.

Gärningen skall avse vad som försiggår i *annans* bostad. När en bostad disponeras av bara en person, kan denne således inte bryta mot bestämmelsen. Av skäl som redovisats i den allmänna motiveringen har det ansetts nödvändigt att från det straffbara området undanta åtgärder som bostadshavaren företar mot sin egen bostad, även om han genom dem kränker andra där vistande personers integritet. I de fall åter när bostaden är gemensam för flera personer är bestämmelsen tillämplig också på avlyssning eller upptagning som en boende företar. Detta framgår av formuleringen "där annan har sin bostad". En inneboende eller en anställd är skyddad mot avlyssning eller upptagning från sin hyresvärdssida eller arbetsgivares sida. Familjemedlemmar och andra samboende äger inte avlyssna eller upptaga varandras samtal.

För att avlyssning eller upptagning av vad som försiggår i annans bostad skall kunna straffrättsligt beivras fordras att gärningen görs *utan lov av den som bor i bostaden*. I den mån gärningen riktar sig mot den boendes integritet är detta krav utan vidare naturligt. Om gärningen görs lovligen föreligger över huvud taget inte någon integritetskränkning. I fråga om detta rekvisit kan problem uppkomma när bostaden bebos av flera personer. Lagtextens avfattning avser det fall att bostaden bebos av bara en person. Ordalagen medger därför en viss nyantering i fråga om kravet på samtycke när bostaden bebos av flera personer. Lagens innebörd för detta fall är att samtycke skall i princip föreligga från samtliga boende för

att gärningen skall vara rättsenlig. Förhållandet kan uttryckas så, att lagen uppställer en presumtion för att gärningen riktar sig mot samtliga boende. Om det kan utslutas att gärningen berör en eller flera av de boende, bör avsaknad av deras samtycke inte medföra att gärningen skall bestraffas, om samtycke föreligger från dem som gärningen riktar sig mot. Som exempel kan nämnas att avlyssning görs av vad som utspelas i ett rum i bostaden med samtycke av dem som uppehåller sig i det rummet men utan samtycke av andra boende — de kan vara bortresta eller vistas i ett annat rum. Att de inte har samtyckt till gärningen betyder således inte att gärningen är straffbar. Att samtalet som avlyssnas kan handla om de frånvarande är inte tillräckligt för att göra dem till målsägande. Deras integritet kränks inte genom avlyssningen. Den nu redovisade innebörden torde överensstämma med gängse uppfattning om samtyckes straffriande verkan.

För det fall att gärningen, såsom i det föregående förutsatts, riktar sig mot den boende är således — mot bakgrund av vad som i allmänhet anses gälla om samtyckes straffriande verkan — det i lagtexten införda rekvisitet, att gärningen skall ha företagits utan bostadshavarens lov, strängt taget obehövt. Rekvisitets självständiga betydelse är att det fritar från straff den som med bostadshavarens samtycke avlyssnar vad som försiggår i bostaden, även om gärningen kränker andra personers — t. ex. gästernas eller tillfälliga besökarens — integritet och samtycke från dem inte föreligger. Angående skälen för denna ståndpunkt hänvisas till 6.5.2. På samma sätt som nyss framhölls beträffande flera boende kan det förekomma att avlyssning eller upptagning av vad som försiggår i bostaden riktar sig utslutande mot gäster eller tillfälliga besökare och alltså inte angår bostadshavaren. Om i sådant fall gärningsmannen har samtycke från dem som berörs av gärningen, är denna enligt allmänna regler rättsenlig, även om bostadshavaren inte har samtyckt till gärningen.

I det föregående framhölls att diktering

till bandspelare av vad man minns av ett samtal som man deltagit i eller åhört inte omfattas av det föreslagna stadgandet. I detta sammanhang kan nämnas att inte heller diktering, när man är i annans bostad, av ens iakttagelser faller under det straffbara. Dikteringen kan visserligen handla om bostadshavarens privata förhållanden men den kränker inte hans integritet. Något lov från honom behövs alltså inte.

Samtycke från bostadshavaren eller annan kan således i åtskilliga situationer medföra att straff inte kan komma i fråga. Huruvida gärningsmannen känner till att samtycke lämnats eller handlar i tro att han begår straffbar gärning spelar inte någon roll. Samtyckets objektiva förhandenvaro är tillräckligt.

Fråga om verkan av samtycke från personer som saknar fullständig rättslig handlingsförmåga och om annan i sådan persons ställe kan lämna samtycke får bedömas mot bakgrund av hur dessa frågor eljest brukar straffrättsligt lösas. Kommittén vill i detta sammanhang framhålla, att den föreslagna lagstiftningen inte torde hindra att föräldrar avlyssnar eller inspelar vad minderåriga barn har för sig i bostaden. Däremot hindrar lagstiftningen att föräldrar med hjälp av teknisk apparatur håller vuxna barn under övervakning utan deras samtycke.

I subjektivt avseende krävs uppsåt (1 kap. 2 § första stycket BrB). Detta krav avser samtliga i det föregående behandlade rekvisit. Kravet har samma innebörd som vid andra straffstadganden i brottsbalken. Det bör understrykas att kravet bara avser de faktiska omständigheterna. Gärningsmannens egen bedömning är utan betydelse. Han kan t. ex. ha känt till de faktiska förhållanden som medför att domstolen finner att han begagnat tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud. I så fall är uppsåtskravet fyllt, även om gärningsmannen själv betecknar apparaturen på annat sätt. Likaså är kravet att gärningsmannen skall uppsåtligen ha handlat utan lov fyllt, så snart domstolen finner, att de omständigheter som gärningsmannen lagt till grund för sitt betedande eller känt till, inte är tillräckliga för att

han skall anses ha handlat lovligen.

Å andra sidan skall gärningsmannen frikännas, om han handlade under antagande i god tro av sådana omständigheter, som skulle ha medfört att samtycke anses föreligga. Vid åtskilliga fall av normalt begagnande av sedvanliga anordningar för återgivning av ljud föreligger samtycke till deras brukande. Har undantagsvis samtycke inte lämnats, kan villfarelse som straffrihetsgrund få betydelse. Exempelvis behöver den som har telefonkontakt med någon som är i sin bostad inte inhämta dennes särskilda samtycke, även om han under samtalet kommer att uppfatta också vad som försiggår i den andres bostad. Han äger utgå från att han har samtycke. Detta gäller också, när han talar med annan än bostadshavaren. Uppsåtskravet utesluter vidare från straffbarhet den som, när han talar i telefon, oavsiktligt råkar in i en situation som gör att han lyssnar till vad som försiggår i den andres bostad. Under 6.2.4 har lämnats exempel på sådana situationer. Det har där framhållits att det skulle föra för långt att bestraffa sådan avlyssning. Däremot är uppsåtskravet fyllt, om gärningsmannen i ett sådant läge tar tillfället i akt och spelar in på band vad han via telefonförbindelsen lyssnar till.

Ett annat exempel på villfarelse som straffrihetsgrund är när en person med nedsett hörsel använder hörapparat. Självfallet behöver han inte inhämta något uttryckligt samtycke till att i annans bostad få begagna hörapparat. Kan i särskilt fall samtycke härtill inte anses ha lämnats, kan han med den föreslagna utformningen av lagtexten ändå frikännas, därför att han ägde utgå från att de närvarande samtyckte till att han begagnade hörapparaten. Ytterligare kan nämnas att den som i radiomottagare får höra vad som försiggår i annans bostad — t. ex. lyssnar till vad bostadshavaren meddelar i walkie-talkie eller annan radiosändare — äger utgå från att bostadshavaren räknar med att utomstående kan råka lyssna till vad som meddelas. Den föreslagna lagtexten innefattar alltså inte något skydd för radiomeddelanden. Vad nu sagts om radio-

meddelanden gäller också meddelanden som sänds genom vissa slag av trådbundna kommunikationsanläggningar. I en del fall medför dessas konstruktion risk för att utomstående utan särskilda åtgärder kan komma att uppfatta meddelandet. Som exempel på sådan anläggning kan nämnas anläggning som använder det vanliga elektriska nätet som bärvåg.

Brottet har betecknats som *olovlig avlyssning*. Denna beteckning bör användas även när gärningen består bara i olovlig upptagning. För att en integritetskränkning skall föreligga krävs att den sker olovligen och detta begreppsmässigt sett centrala förhållande har ansetts böra framhållas i brottsbeteckningen.

Av 11 § framgår att olovlig avlyssning inte får åtalas utan att målsägande angett brottet till åtal eller åtal finnes påkallat från allmän synpunkt.

6 a § andra stycket

”Vad som sägs i första stycket om bostad skall även gälla beträffande plats som avses i 6 § andra stycket, om åtgärden vidtages utan lov av den som förfogar över platsen eller, där fråga är om arbetsplats, utan stöd i avtal mellan arbetsgivare och anställd.”

I 6 kap. har påvisats att den enskilde kan ha behov av skydd för sin personliga integritet också utanför sin egen bostad. Förevarande bestämmelse syftar till att tillgodose detta behov inom de utrymmen som jämlikt bestämmelsen om olaga intrång är skyddade mot utomståendes obehöriga inträngande och kvarstannande. Därutöver syftar bestämmelsen till att skydda näringsidkares företagshemligheter och andra förhållanden som han vill hålla utom andras vetskap, i den mån förhållandena kan angripas medelst avlyssnings- eller inspelningsapparat.

De gärningar som förbjuds framgår av att bestämmelsen hänvisar till vad som föreslagits skola gälla beträffande bostad. Det skall alltså vara fråga om att någon medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud avlyssnar eller upptager vad som försiggår inom plats som avses med bestämmelsen om olaga intrång. Vilka dessa utrymmen är har

redovisats under 6.4.1. I det föregående har också närmare kommenterats de övriga, i första stycket av det föreslagna lagrummet angivna rekvisiten. Hänvisningen till det första stycket omfattar självfallet inte det där upptagna rekvisitet att gärningen skall företagas utan lov av den som bor i bostaden. För att gärning skall kunna beivras jämlikt andra stycket krävs i stället att den företas antingen utan lov av den som förfogar över platsen i fråga eller utan stöd i avtal mellan arbetsgivare och anställd, om det är fråga om arbetsplats.

Innebörden av uttrycket utan lov är densamma som i det föregående har utvecklats beträffande motsvarande uttryck i första stycket. I fall som avses i andra stycket skall lovet ges av den som förfogar över platsen i fråga. Detta uttryck har valts för att fånga de skilda förhållanden som kan gälla för de olika utrymmena. Frågan vem förfoganderätten över platsen tillkommer torde i regel kunna lätt besvaras. Ibland kan frågan dock vålla svårigheter. Sålunda kan till följd av avtal förfoganderätten över platsen vara delad mellan flera olika personer. Exempelvis kan den faktiska rådigheten över platsen tillkomma den som hyr området medan äganderätten tillhör en annan. Under 6.5.3 har framhållits, att den som förfogar över platsen kan ha intresse av att få använda avlyssningsapparater för att kunna övervaka platsen. Behovet av telefoner, bandspelare, personsökare och anläggningar för intern kommunikation är självklart legitimt. Det är dessa intressen och behov som föranlett att viss avlyssning ansetts böra vara tillåten. Den tolkningsfråga som uppkommer i det anförda exemplet skall besvaras mot denna bakgrund. Ju mindre av den faktiska rådigheten som är kvar hos ägaren desto mindre anledning finns det att kräva att hans samtycke till gärningen skall ha inhämtats. Om i det anförda exemplet ägarens förfoganderätt är inskränkt till att han äger överlåta äganderätten, bör sålunda frånvaro av hans samtycke inte nödvändigtvis medföra att gärningen är straffbar. Å andra sidan är ägarens samtycke inte tillräckligt för att göra gärningen rättssnlig. Det i exemplet avgö-

rande är i stället om gärningen görs med eller utan samtycke av nyttjanderätthavaren.

Det i lagtexten använda uttrycket innebär således, å ena sidan att bara den som har faktisk rådighet över platsen är behörig att lämna giltigt samtycke, och å andra sidan att inte varje form av rådighet medför sådan behörighet. I det enskilda fallet får avgöras om samtycke, som kan ha givits, har lämnats av därtill legitimerad person. Om t. ex. delar av en fastighet är uthyrda till olika personer, är självfallet varje nyttjanderätthavares rådighet — och därmed sålunda också hans legitimation att samtycka till avlyssning eller upptagning — inskränkt till det av honom disponerade utrymmet. Ibland kan samma plats disponeras av flera personer gemensamt på sådant sätt att de bara gemensamt kan anses legitimerade att samtycka till avlyssning eller upptagning.

En självklar följd av att den som förfogar över platsen äger samtycka till att annan avlyssnar eller upptager vad som där försiggår är att han själv har rätt att vidta sådan åtgärd. Det har inte ansetts erforderligt att särskilt utsäga detta i lagtexten. Den skillnad som i detta avseende föreligger mellan första och andra styckena är alltså bara formell.

Såsom framhållits har den som förfogar över platsen fått rätt att avlyssna och upptaga vad som där försiggår, bland annat därför att han kan ha behov av att övervaka platsen. Av praktiska skäl kan han vilja ge i uppdrag åt annan att utföra övervakningen. Av liknande praktiska skäl kan han vilja ge annan i uppdrag att avgöra vem som skall få begagna avlyssnings- och inspelningsapparater. Naturligtvis måste ett av sådan person i sin tur lämnat samtycke till avlyssning eller upptagning ha rättslig effekt på samma sätt som om samtycket lämnats av den som förfogar över platsen. Sedvanliga regler om verkan av att en person lämnar samtycke på en annan persons vägnar skall alltså tillämpas. Med ledning av vanliga regler om ställföreträderskap är vidare att avgöra om i andra fall samtycke har lämnats av någon som var i stället för den som förfogar över platsen.

Bara den som förfogar över platsen eller

handlar med dennes samtycke får alltså begagna sådana tekniska hjälpmedel som avses med lagrummet för att avlyssna eller upptaga vad som försiggår inom utrymmet. Under 6.5.3 har beträffande sammanträden och andra sammankomster vartill allmänheten inte har tillträde framhållits att väl ordföranden, men ej enskild deltagare, bör ha rätt att på band spela in eller bereda utomstående tillfälle att avlyssna vad som avhandlas. Ordföranden kan i detta hänseende betraktas som representant för anordnaren. Inbjudan till deltagande i sammanträde kan inte anses innefatta att rätt till sådana åtgärder skall tillkomma den enskilde deltagaren — lika litet som gäster äger begagna bandspelare i annans bostad utan dennes lov. När lokal för sammanträdet särskilt hyrts från utomstående, gäller detsamma. Hysesavtalet kan visserligen anses innehålla att uthyrens på förfoganderätten grundade behörighet att besluta om bandupptagning övergår på anordnaren. Men i hysesavtalet kan inte läggas att sådan rätt tillkommer alla deltagare i sammanträdet. I särskilda fall kan det vara befogat att anse att anordnare av sammankomster utan vidare går med på att deltagarna använder inspelningsapparater. Som exempel kan nämnas presskonferenser. Rörande dessa hänvisas till 6.5.3. — Vad nu sagts om sammanträden och andra sammankomster gäller sådana som inte är offentliga. Att avlyssning och upptagning av vad som försiggår vid sammankomster till vilka allmänheten äger tillträde är tillåten följer av fjärde stycket.

Den rätt att begagna och att tillåta andra att begagna avlyssnings- eller inspelningsapparater som sålunda tillkommer den som förfogar över platsen gäller inte för arbetsplatser. Under 6.5.3 har utvecklats huru hänsyn till anställda kräver att också arbetsgivares bruk av dessa apparater regleras. Av skäl som där angetts har det ansetts lämpligast att överlåta denna reglering åt parterna själva. I lagtexten har därför föreskrivits, att, där fråga är om arbetsplats, avlyssning eller upptagning inte får ske *utan stöd i avtal mellan arbetsgivare och anställd*.

Avlyssning eller upptagning som görs

utan sådant stöd är alltså straffbar. Innan något avtal träffats är arbetsgivaren förhindrad att bruka och att tillåta annan att bruka avlyssnings- eller inspelningsapparater på sådant sätt att begagnandet rör anställd. I särskilda fall är emellertid avlyssning eller upptagning som görs med arbetsgivarens samtycke rättsenlig, trots att åtgärden kan sakna uttryckligt stöd i avtal. I specialmotiveringen till första stycket har framhållits, att avsaknad av bostadshavares samtycke inte alltid medför att avlyssning eller upptagning som sägs i första stycket träffas av lagrummet. På motsvarande sätt är avlyssning eller upptagning som arbetsgivaren företar eller låter företaga tillåten utan uttryckligt stöd i avtal, om åtgärden inte berör någon anställd. Arbetsgivaren äger alltså ensam föranstalta om övervakning av arbetsplatsen på tid, när ingen anställd uppehåller sig där.

I flertalet fall läser dock avlyssning eller upptagning som riktar sig mot arbetsplats beröra de anställda. Avtal som för dessa fall reglerar bruket av avlyssnings- eller inspelningsapparatur kan träffas genom kollektivavtal, enskilt tjänsteavtal eller särskild överenskommelse. Något formkrav har inte uppställts. Självfallet måste avtalet gälla mot anställd som berörs av avlyssningen eller upptagningen från arbetsgivarens sida. Om arbetsgivaren avtalar om rätt att bruka avlyssnings- eller inspelningsapparatur med bara några anställda, kan han sålunda inte åberopa det avtalet till stöd för begagnande som riktar sig mot andra anställda. Å andra sidan medför avtal med en del anställda att avlyssning eller upptagning som görs med deras samtycke är rättsenlig, om gärningen berör bara dem. Att det dessutom finns andra anställda som arbetsgivaren inte har träffat överenskommelse med spelar i sådant fall inte någon roll.

Det är tillräckligt att åtgärden har stöd i avtal för att den skall vara rättsenlig. Inte varje avvikelse från vad som avtalats bör medföra straffpåföljd. I det enskilda fallet måste bedömas betydelsen för de anställdas integritetsskydd av att en föreskrift inte iakttagits. Bara om föreskriften fyller en skyddsfunktion bör dess åsidosättande med-

föra straffpåföljd.

Anställd som utan att ha arbetsgivarens tillstånd brukar eller tillåter utomstående att bruka avlyssnings- eller inspelningsapparat bryter mot regeln att samtycke erfordras av den som förfogar över platsen. Denna regel gäller emellertid inte om gärningen bara berör just den anställde själv. Från denna synpunkt föreligger därför inte något hinder för en anställd att utan arbetsgivarens tillstånd låta sig intervjuas på arbetsplatsen av en journalist med bandspelare. Intervjun berör inte arbetsgivaren — och inte heller andra anställda — ens om hans, eller deras, förhållanden behandlas i intervjun. Inte heller träffar den föreslagna bestämmelsen anställd som på bandspelare dikterar sina iakttagelser rörande arbetsgivarens förhållanden, t. ex. hans företagshemligheter. Åtgärden kan visserligen ingå som ett led i brottsligt förfarande men utgör inte någon integritetsfarlig handling. Vad som försiggår på arbetsplatsen och upptages på bandspelaren är ju bara en diktamen och den dikterande själv handlar från integritetsskyddssynpunkt lovligen. Vad nu sagts om anställds diktering gäller också för utomstående, som lovligen eller olovligen är på arbetsplatsen och där dikterar sina iakttagelser på bandspelare eller annat tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud.

Om den anställde däremot har arbetsgivarens samtycke till åtgärden, kan den särskilda regeln för arbetsplatser bli tillämplig. För att den anställdes åtgärd skall vara rättsenlig fordras således i regel att den har stöd i avtal mellan arbetsgivaren och andra anställda som berörs av åtgärden.

Den särskilda regeln för arbetsplatser avser främst förhållandet mellan arbetsgivare och anställda samt mellan anställda inbördes. Om arbetsgivaren samtycker till att någon utomstående får avlyssna de anställdas samtal och inte har stöd härför i avtalet med de anställda, bryter arbetsgivaren mot det föreslagna lagrummet. Däremot torde den utomstående i regel gå fri, när han äger förlita sig på att arbetsgivaren handlar avtalsenligt och han följaktligen inte kan anses uppsåtligt bryta mot regeln. Om han

känner till innehållet i avtalet, är han emellertid förfallen till ansvar.

Under 6.5.3 har framhållits att kunder och andra som tillfälligt besöker en arbetsplats inte kan skyddas mot arbetsgivarens och de anställdas begagnande av avlyssnings- eller inspelningsapparater. Den föreslagna bestämmelsen till skydd för anställdas integritet torde emellertid ofta faktiskt medföra att kunder och andra personer får ett visst skydd. Någon självständig betydelse har dock inte detta förhållande. Om undantagsvis på en arbetsplats förekommer avlyssning som bara berör tillfälliga besökare, är bestämmelsen alltså inte tillämplig, även om avlyssningen företas utan stöd i avtal mellan arbetsgivaren och de anställda.

Någon särskild *brottsbeteckning* har inte angetts i andra stycket. Hänvisningen till första stycket innebär emellertid att också gärning, som avses i andra stycket, skall betecknas som olovlig avlyssning. Båda styckena bör citeras i domslut.

6 a § tredje stycket

”Till böter eller fängelse i högst två år dömes den som inom bostad eller plats som avses i 6 § andra stycket olovligen anbringat tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud.”

I den allmänna motiveringen har skilts mellan två olika moment av integritetsangrepp med teknisk apparatur. Den föreslagna paragrafens båda första stycken behandlar det andra av dessa moment. Det tredje stycket avser det första momentet. Där straffbelägges att inom plats som avses i de båda första styckena olovligen anbringa tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud. Med beskrivningen åsyftas gärning som typiskt sett utgör förberedelse till olovlig avlyssning.

I specialmotiveringen till första stycket har framhållits att under uttrycket *tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud* faller varje teknisk anordning som har till uppgift att i samverkan med andra apparater på ett eller annat sätt återge ljud. Det är självfallet anordningens funktion att uppta ljud som är

det betydelsefulla i fråga om den förberedande gärning som beskrivs i tredje stycket. Anbringande av en mikrofon eller en radiosändare kan alltså beivras, om övriga i tredje stycket angivna förutsättningar är uppfyllda. Just anbringandet av sådana apparater utgör typexempel på gärning som är förbjuden. Det krävs inte att mikrofonen är förbunden med en högtalare eller att radiosändaren motsvaras av en radiomottagare, om, såsom strax skall beröras, apparaturen ändå kan anses vara anbringad.

Gärningen består i att *anbringa* apparatur som nyss nämnts. Häri ligger att med apparaturen skall vidtas sådana åtgärder som krävs för att den enkelt skall kunna sättas i funktion. Som exempel kan anföras att en mikrofon placeras i annans bostad och förses med ledande tråd, som drages till en plats utanför bostaden. Härmed är mikrofonen att anse som anbringad. Om tråden inte leder utanför bostaden, krävs dessutom att tråden anslutes till exempelvis högtalare eller bandspelare. Vad gäller bandspelare är en batteridrivna bandspelare med ansluten mikrofon, t. ex. dold i höljet, att anse som anbringad, redan när den placeras i annans bostad. För att en vanlig nätansluten bandspelare skall anses som anbringad måste däremot ytterligare fordras att dess kontakt satts in i väggurtag och dess mikrofon gjorts i ordning för användning. Dessa exempel visar att det avgörande är att apparaturen antingen gjorts helt i ordning för användning eller förberetts på sådant sätt, att de övriga åtgärder som behövs för att den skall kunna återge ljud kan vidtas på annan plats än den där apparaturen placerats.

Bara anbringande som görs *olovligen* är förbjudet. I fråga om bostad är det bostadshavaren som kan ge lov till anbringandet. Bebos en bostad av flera personer krävs i regel att samtliga är överens om åtgärden för att den skall vara rättsenlig. Behörighet att ge lov till anbringande inom annan plats än bostad tillkommer den som förfogar över platsen på sätt som närmare kommenterats i specialmotiveringen till andra stycket. Det bör anmärkas att någon särregel för arbetsplatser inte har upptagits i det tredje stycket.

För att en avlyssnings- eller inspelningsapparat skall anses lovligen anbringad inom arbetsplats är det enligt förslaget tillräckligt att åtgärden vidtagits med samtycke av den som förfogar över arbetsplatsen.

Har tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud anbringats lovligen kan tredje stycket inte tillämpas. Övergår dispositionsrätten till platsen från den person som lämnade lov till anbringandet till annan, är åtgärden alljämt rättsenlig. Däremot kan begagnande av lovligen anbringad apparat vara olovligt och beivras jämlikt första eller andra stycket.

Gärning som avses i tredje stycket är i regel förberedelse till olovlig avlyssning. Brottet har emellertid konstruerats som ett självständigt, fullbordat brott. Någon särskild brottsbeteckning har inte ansetts nödvändig. Strafflatituden har bestämts på samma sätt som för olovlig avlyssning. Också för åtal för brott mot tredje stycket förutsätts att målsägande angett gärningen till åtal eller att åtal finnes påkallat från allmän synpunkt.

6 a § fjärde stycket

”Denna paragraf avser ej sammanträde eller annan sammankomst vartill allmänheten äger tillträde.”

Under 6.5.3 har uttalats att vad som försiggår vid offentliga möten, sammanträden eller andra sammankomster som är öppna för allmänheten bör få fritt avlysnas och upptas med teknisk anordning. Det fjärde stycket av lagförslaget innehåller en erinran härom.

Allmänheten äger tillträde till sammankomst, när rätten att närvara inte har gjorts beroende av några som helst villkor. Men även om villkor har uppställts i detta avseende, kan sammankomsten vara att betrakta som öppen för allmänheten. Det har som skäl för särbehandling av offentliga sammankomster anförts att de närvarandes behov av integritetsskydd i dessa fall är litet. Frågan om en sammankomst är att anse som öppen för allmänheten trots att visst

villkor gäller för rätten att närvara bör mot denna bakgrund bedömas med hänsyn till om villkoret har betydelse för de närvarandes behov av integritetsskydd. Ett villkor som åsyftar att bara personer som förenas av en bestämd intressegemenskap skall få närvara medför att sammankomsten är att anse som sluten. Som exempel på sådan sammankomst kan nämnas ett politiskt partimöte, som får bevistas endast av medlemmar i partiet. Att mötet kan bevistas av ett mycket stort antal människor är inte i och för sig tillräckligt skäl att anse sammankomsten vara öppen för allmänheten. Såsom framhållits i specialmotiveringen till andra stycket får avlyssning och upptagning av vad som försiggår vid ett sådant möte i regel göras bara av den som har lov av ordföranden vid mötet.

Om för rätten att närvara krävs endast att inträdesavgift erläggs eller att man uppnått viss ålder, är däremot sammankomsten att betrakta som öppen för allmänheten. Hit hör exempelvis idrottsevenemang och teaterföreställningar, som får bevistas av personer som betalat inträdesavgift. Påståendet i den allmänna motiveringen, att offentligheten vid en sammankomst kan anses innebära att anordnaren medgivit att teknisk apparatur får begagnas, är visserligen i dessa fall inte träffande. Syftet med villkoret för rätten att närvara kan tvärtom sättas åsido just genom att vad som försiggår vid sammankomsten görs känt för utomstående med hjälp av teknisk apparatur. Men det är inte lagförslagets uppgift att tillgodose andra intressen än intresset av integritetsskydd, inte exempelvis arrangörens ekonomiska intresse av att inträdesavgifter betalas. Förslaget innefattar således inte någon ändring i förhållande till vad som hittills gällt i fråga om möjligheterna att med teknisk apparatur återge vad som försiggår vid sammankomster av dessa slag.

Från straffbestämmelsens tillämpningsområde undantas genom fjärde stycket alla sammankomster till vilka allmänheten i nu angiven mening äger tillträde. Det är utan betydelse om sammankomsten anordnas av privatpersoner, enskilda organisationer eller

myndigheter. Lagförslaget gör heller ingen skillnad med hänsyn till platsen för sammankomsten. Om den hålls inom område som avses i andra stycket av lagförslaget eller i någons bostad är likgiltigt. I samtliga fall är det tillåtet att med tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud avlyssna och uppta vad som försiggår vid sammankomsten. Inte heller är av betydelse om den som begagnar apparaturen är närvarande vid sammankomsten eller om apparaturen är placerad i lokalen för sammankomsten eller verkar på avstånd.

Det fjärde stycket undantar från paragrafens skyddsområde bara själva sammankomsten. Bestämmelsen innefattar inte rätt för den som avser att avlyssna eller uppta vad som kommer att försiggå vid en offentlig sammankomst att i förväg erhålla tillträde till lokalen för sammankomsten. Bestämmelsen innebär inte heller att det skulle vara tillåtet för den som före sammankomsten i något ärende har tillträde till lokalen att där utan lov anbringa avlyssnings- eller inspelningsapparat. Att tekniskt hjälpmedel för återgivning av vad som kommer att försiggå vid sammankomsten olovligen anbringas kan således beivras jämlikt tredje stycket.

Särskilt yttrande

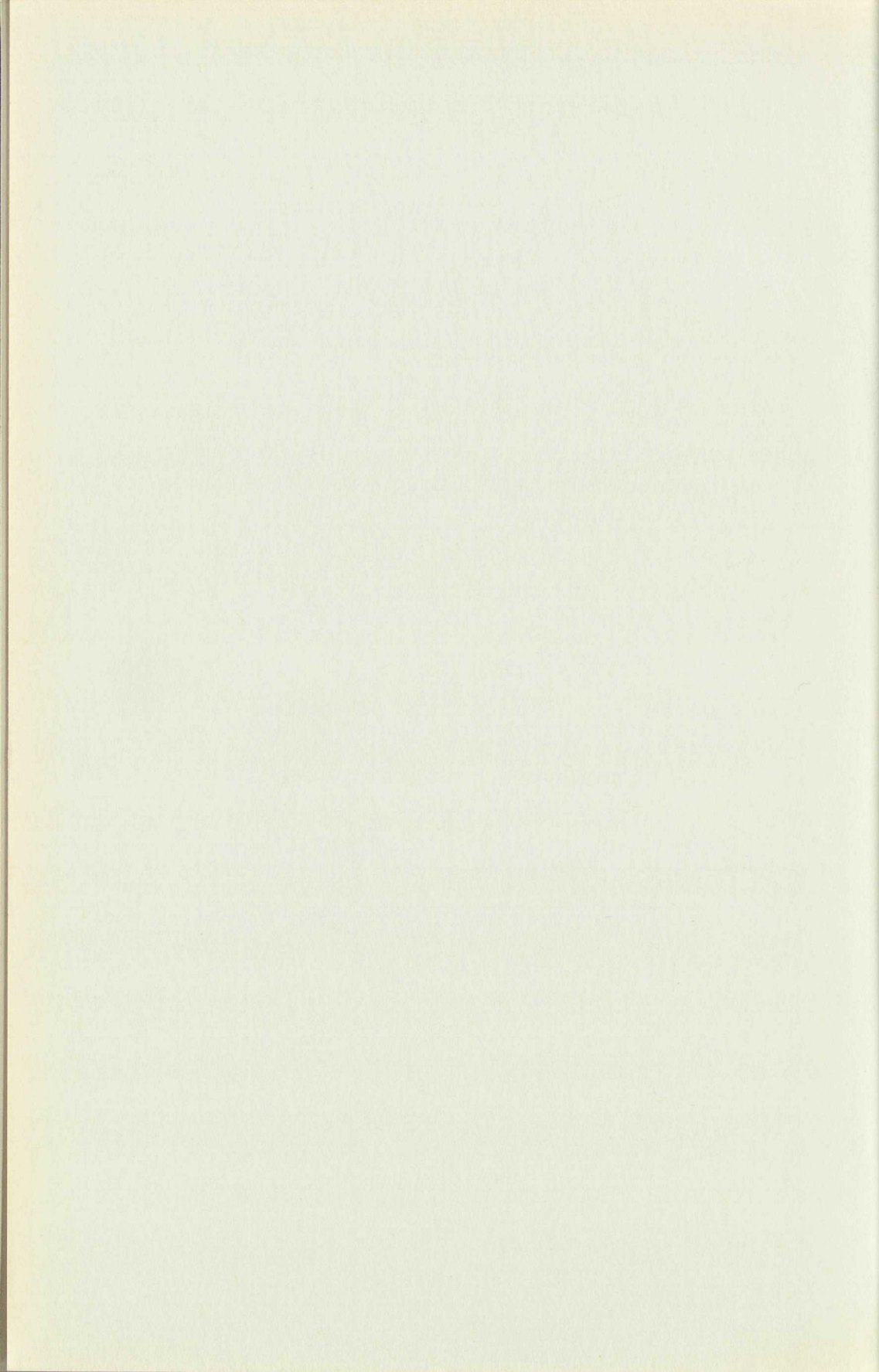
Av hr Åkerlund om avlyssning och ljudupptagning inom arbetsplatser

Kommittén föreslår att avlyssning och upptagning av vad som försiggår inom arbetsplatser skall få ske om åtgärden har stöd i avtal mellan arbetsgivaren och de anställda. I övrigt åstadkommer kommittén ökat integritetsskydd huvudsakligen genom en stark anknytning till skyddet för bostäder. Särskilda skäl erfordras för att gå utöver detta skydd. Kommittén har också förebringat vissa godtagbara skäl för att utvidga skyddet till att omfatta arbetsplatser. Önskemål att åstadkomma ett ökat integritetsskydd inom arbetsplatser synes mig värda att beaktas. Jag är därför positiv till tanken på att sådant skydd tillskapas. Enligt min mening erfordras emellertid mera ingående överväganden av problemets alla aspekter än dem kommittén presterat, för att en acceptabel lösning på denna svåra fråga skall kunna nås.

Kommitténs lösning innebär att skyddet för integriteten inom arbetsplatser i materiellt hänseende görs beroende av vad arbetsgivaren och de anställda kan ha avtalat. Denna lösning synes mig inte alltigenom godtagbar. Bland annat bör man enligt min mening söka undvika att i detta sammanhang kriminalisera åtgärder därför att de utgör kontraktsbrott. Den av kommittén föreslagna straffbestämmelsen kan vidare få inte avsedda konsekvenser för avtalsförhandlingarna mellan arbetsmarknadens parter. Man kan enligt min mening heller inte bortse från att den genom sin

existens kan skapa ett övertag för den ena parten och ett motsvarande underläge för den andra. Även om den av kommittén valda avtalslinjen har förtjänster, hade det vid angivna förhållanden varit lämpligare att söka finna någon annan form att åstadkomma ökat integritetsskydd inom arbetsplatser eller också att avstå därifrån.

KUNGL. BIBL.
15 SEP 1970
STOCKHOLM



Nordisk udredningsserie (Nu) 1970

Kronologisk förteckning

1. Samordnad utbyggnadsplanering inom Nordel.
 2. Uddannelses- og forskningspørgsmål.
 3. Prøveløsladelse.
 4. La coopération internordique en matières économiques et culturelles.
 5. Nordisk gränsregion miljövård och urbanisering.
 6. Konsumentundervisning i skolen.
-

Statens offentliga utredningar 1970

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Grundlagberedningen. 1. Riksdagsgrupperna • Regeringsbildningen. [16] 2. Ersättare för riksdagsledamöterna. [17] 3. Allmänna val på våren? [27]
Svensk FN-lag. [19]
Militära straff och disciplinmedel. [31]
Polisen i samhället. [32]
Hemförsäljning. [35]
Revision av vattenlagen. [40]
Gruvrättslig speciallagstiftning. [45]
Skydd mot avlyssning. [47]

Försvarsdepartementet

Värnplikstjänstgöringens civila meritvärde. [12]

Socialdepartementet

Livsmedelsstadgekommittén. 1. Ny livsmedelsstadga m.m. Del I. Förslag och motiv. [6] 2. Ny livsmedelsstadga m.m. Del II. Bilagor. [7]
Folktandvårdens utbyggande och reglering. [11]

Kommunikationsdepartementet

Snöskotern — fordonet och föraren. [9]
Körkort och körkortsregistrering. [26]

Finansdepartementet

Upphandling av byggnader. Del 2. Administrationen. [18]
Understödsföreningar. [23]
Aspirationer, möjligheter och skattemoral. [25]
Tjänstgöringsbetyg. [28]
Decentralisering av statlig verksamhet. [29]
Stordriftsfördelar inom industriproduktionen. [30]
Kilometerbeskattning. [36]
Översyn av vissa punktskatter. [37]
Förtroelig företagsinformation och börshandel. [38]

Utbildningsdepartementet

Om stat och kyrka. [2]
Yrkesutbildningsberedningen. 1. Reformerad lärarutbildning. [4] 2. Yrkesteknisk högskoleutbildning. [8]
Fria läromedel. [10]
Kompetensutredningen V. Behörighet, meritvärdering, studieprognos. Specialundersökningar av kompetensfrågor. [20] (Utkommer senare.) VI. Vägar till högre utbildning. [21]
Pedagogisk utbildning och forskning. [22]
Sexualkunskapen på grundskolans låg- och mellanstadier. [39]
Språkundervisning bland finländska barn och ungdomar i Sverige. [44]

Jordbruksdepartementet

Statligt stöd till fiskehamnar. [5]

Handelsdepartementet

Rationell bensinhandel. [24]

Inrikesdepartementet

Expertgruppen för regional utredningsverksamhet (ERU)
1. Balanserad regional utveckling. [3] 2. Urbaniseringen i Sverige. Bilagedel I till Balanserad regional utveckling. [14]
3. Regionalekonomisk utveckling. Bilagedel II till Balanserad regional utveckling. [15]
Medel för styrning av byggnadsverksamheten. [33]
Svenska folkets inkomster. [34]
Ungdom — Bostad. [43]
Den äldre arbetskraften inom byggnadsindustrin. [46]

Civildepartementet

Barns utemiljö. [1]

Industridepartementet

Sveriges energiförsörjning. Energipolitik och organisation. [13]
Samarbetsutredningen. 1. Företag och Samhälle. Del 1. Förslag med motiv samt bilagor. [41] 2. Företag och Samhälle. Del 2. Hearings med företrädare för samhällsorgan, företag, löntagarorganisationer, politiska partier m. fl. [42]